

Artigo

Manuel Antonio Rodríguez Guitián

Aportacións sobre a tipoloxía e composición florística dos bosques mesófilos de quercíneas do occidente da Cornixa Cantábrica (NW Ibérico)

Recibido: 6 maio 2010 / Aceptado: 31 agosto 2010
© IBADER- Universidade de Santiago de Compostela 2010

Resumo Realízase unha revisión da tipoloxía fitosociolóxica das formacións arboradas dominadas por especies do xénero *Quercus* existentes no extremo setentrional de Galicia e o NW de Asturias a partir da revisión da información existente e da aportada nunha mostraxe de 183 novas localidades. Aínda que se mantén a inclusión dos bosques maioritarios deste territorio na asociación *Blechno spicant-Quercetum roboris*, reinterpreta-se o número e xerarquía das unidades de rango inferior (subasociacións, variantes, facies, fases) neles identificadas. Ademais, dáse a coñecer a existencia de carballais termófilos galaico-portugueses (as. *Rusco aculeati-Quercetum roboris*) en diversas localidades da área de estudo situadas entre a desembocadura do Río Eume (A Coruña) e O Valadouro (Lugo), así como a de reboleiras con carballo (as. *Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae*) nas cunca media e alta do río Eo, diversos tributarios pola esquerda do Río Navia e no tramo medio do Río Narcea. Por último, considérase necesario aportar máis datos para clarificar a entidade sintaxonómica dos carballais existentes ao longo das cuncas altas dos ríos Miño, Mandeo e Tambre. A reinterpretación proposta eleva de un a tres (catro?) a variedade de asociacións de bosques de quercíneas mesófilas existentes na área de estudio, o que supón un considerable incremento da diversidade fitocenótica arbórea recoñecida nesta unidade bioxeográfica.

Palabras chave carballais · reboleiras · fitosocioloxía · reinterpretación · Galicia · Asturias · NW España

Abstract A reassessment of the typology of mesophilous oak-forests in the western part of the Cantabrian Cornise is made taking into account published data and 183 new floristic relevés. A new hierarchical model with only two subassociations and many variants, facies and phases is proposed for the most widespread oak-forests in the study area belonging to the association *Blechno spicant-Quercetum roboris*. In addition, galaico-portuguese thermophilous oak-forests of the association *Rusco aculeati-Quercetum roboris* were identified in the stretch from Eume stuary (A Coruña province) to O Valadouro valley (Lugo province), mainly on sunny slopes, and pyrenean oak-dominated forests of the association *Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae* were recognised along middle and high watersheds of the rivers Eo, Navia and Narcea. The phytosociological status of the oak forests present in the headwaters of Miño, Mandeo and Tambre rivers still remains uncertain since they lack at all of the characteristic hygrophylous and thermophilous plants of above mentioned associations. These results raise from one to three (four?) the number of mesophilous oak-forests associations recognised in the study area which constitutes a remarkable increasing of its arboreal vegetation diversity.

Key words pedunculate-oak woodlands · pyrenean-oak woodlands · phytosociology · reassessment · Galicia · Asturias · NW Spain

Introducción e obxectivos

Os bosques dominados por especies caducifolias e marcescentes do xénero *Quercus* L. teñen unha ampla distribución ao longo dos territorios temperados noribéricos e son un elemento fundamental da paisaxe nas áreas con unha influencia antrópica menos severa. A pesar de elo, o coñecemento detallado da variabilidade florística e do ambiente ecolóxico no que crecen estes bosques dista moito de ser homoxéneo dentro da área xeográfica comentada. Así, mentras se dispón de abundante información para a parte centro-oriental da Cornixa Cantábrica (cf. Braun-Blanquet 1967, Navarro 1974, Álvarez

Manuel Antonio Rodríguez Guitián
Departamento de Producción Vexetal. Escola Politécnica Superior de Lugo. USC. Campus Universitario s/n, 27002-Lugo.
E-mail: manuelantonio.rodriguez@usc.es.

Rodríguez 1976, Loidi Arregui 1983, Lastra Menéndez 1989, Herrera Gallástegui 1995, Loidi Arregui et al. 1997), ésta limitase a pouco máis de 80 inventarios florísticos publicados en pouco máis de media ducia de traballos na parte occidental. Ademais, a información florística aportada é difícil de valorar, xa que foi obtida seguindo metodoloxías diversas e facendo uso de superficies de inventario altamente heteroxéneas, que oscilan entre os 60 e os 500 m² (cf. Tüxen & Oberdorfer 1958, Braun-Blanquet 1967, Bellot 1968, Losa Quintana 1973, Díaz González 1975, Castroviejo Bolívar 1988, Izco et al. 1990, Mayor & Fernández 2007).

Da análise das referencias máis recentes sobre esta temática desprendese unha gran uniformidade nos carballais acidófilos presentes no extremo occidental cantábrico, pois segundo Izco et al. (1990) todos eles se incluírían na asociación *Blechno spicant-Quercetum roboris*, dentro da que se contemplan catro subasociacións (táboa 1). Non obstante, Losa Quintana (1973) interpretou, a partir das súas observacións na cunca baixa do Río Eume, que cara ao seu límite occidental, estes bosques tenden a posicionarse nas ladeiras avesías mentras que nos tesos e vertentes soalleiras se verían reemplazados por carballais de carácter máis heliófilo, pertencentes á asociación termo-mesotemperada galaico-portuguesa *Rusco aculeati-Quercetum roboris*, de carácter máis helio-xerófilo. Sen embargo, Izco et al. (1990) non aportan conclusións clarificadoras a este respecto.

Máis aló dos límites establecidos para a área bioxeográfica comentada, os bosques de quercíneas mesófilas existentes pertencen a outras comunidades arboradas. Nos territorios costeiros e interiores a baixa altitude situados ao S da desembocadura do Río Eume e ate o pedemonte da Dorsal Galega, os bosques de *Quercus* presentarían un carácter netamente termófilo e se incluírían na asociación *Rusco aculeati-Quercetum roboris* (Izco 1987, Rivas-Martínez 1987), dentro da que se teñen diferenciado dúas subasociacións: *violetosum riviniana* (típica) e *quercetosum suberis* (Amigo et al. 1998). Pola súa parte, ao longo da cabeceira do Río Miño, os carballais da *Blechno-Quercetum roboris* contactarían cos galaico-portugueses supratemperados da *Myrtillo-Quercetum roboris* (Izco 1987, Rivas-Martínez 1987), mentras que na cunca media e baixa do Río Navia o farían coas reboleiras con carballo da asociación *Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae* (Rivas-Martínez et al. 2002). Estes últimos bosques serían substituídos nas áreas montañosas das cuncas asturianas dos ríos Aviouga, Íbias e Narcea polos carballais albares e reboleiras das asociacións *Luzulo henriquesii-Quercetum petraeae*, *Linario trornithophorae-Quercetum petraeae* e *Linario triornithophorae-Quercetum pyrenaicae* (cf. Rivas-Martínez 1987, Rivas-Martínez et al. 2002)(táboa 1). Por último, na metade centro-occidental da área de estudio, os faiais acidófilos da asociación *Saxifrago spathularidis-Fagetum sylvaticae* a miúdo establecen contacto inferior na secuencia catenal altitudinal cos carballais aquí estudados podendo, en condicións favorables para a faia, formar rodais inmersos dentro deles (Rodríguez Guitián et al.

2003). Os conxuntos de especies características e diferenciais propostos para discriminar todos estes tipos de bosques detállanse na táboa 1.

Aínda que nun traballo anterior (Rodríguez Guitián 2005) xa se realizou unha descrición somera das principais características dos bosques existentes no Subsector Cantábrico occidental, a evidencia de que a variedade de formacións arboradas dominadas por especies mesófilas do xénero *Quercus* dentro deste territorio bioxeográfico é maior do que ate o momento se viña admitindo levounos a plantexar unha revisión da súa tipoloxía co obxectivo de afondar no coñecemento da variabilidade territorial que este conxunto de bosques presenta no ámbito xeográfico comentado.

Área de estudio

Á área de traballo comprende basicamente os territorios cántabro-atlánticos que se estenden entre as desembocaduras dos ríos Nalón (Asturias) e Eume (A Coruña) que, desde o punto de vista bioxeográfico se inclúen íntegramente dentro do Subsector Cantábrico occidental na denominación de unidades bioxeográficas proposta por Rodríguez Guitián & Ramil-Rego (2008) coincidente, a grandes rasgos, co Subsector Galaico-Asturiano definido por Rivas-Martínez (1987) e os distritos Galaico Septentrional, Asturiano Septentrional e Lucense na terminoloxía de Vázquez & Díaz González (2005)(figura 1).

As principais características climáticas deste territorio (elevada nubosidade e baixa estacionalidade da precipitación, cun aporte estival relativamente elevado e baixos índices de continentalidade) debense á súa proximidade ás augas mariñas cantábricas e atlánticas e ao efecto barreira que realizan as abondosas cadeas montañosas distribuídas ao largo da área sinalada, aínda que estas tendencias atenúanse lixeiramente, polo seu maior alonxamento do litoral, cara á parte alta da cunca do Río Eo (Lugo-Asturias) e os tramos medios dos ríos Navia e Narcea (Felicísimo Pérez 1990, IGN 1991). A aplicación da clasificación bioclimática de Rivas-Martínez (2007) á área de estudio amosa que se trata de territorios con ausencia de seca estival (macrobioclima temperado típico) e cun bioclima maioritario de tipo hiperoceánico (Rodríguez Guitián & Ramil-Rego 2007). Os termotipos representados son o termotemperado (0-150 m), mesotemperado inferior (150-450 m), mesotemperado superior (450-700 m) e o supratemperado inferior (>700 m), mentres que os ombrotipos identificados oscilan entre os tipos subhúmido superior e o ultrahiperhúmido. Os tipos litolóxicos dominantes son de carácter silíceo (rochas metamórficas ácidas, granitos, sedimentos detríticos cenozoicos) entre os que, puntualmente, afloran delgados estratos de rochas calías (IGME 1982, 1984; ITGE 1991). O marcado predominio de sustratos pobres en nutrientes condiciona o carácter fortemente ácido dos solos, que soamente se ve rebaixado nos escasos enclaves con afloramentos de rochas carbonatadas (calías, dolomías) e ultrabásicas (serpentinitas) ou en posicións favorables para a acumulación das bases e restos vexetais (partes baixas de

Sintaxóns (abreviatura)	Taxóns característicos e diferenciais (*)
<i>Blechno spicant-Quercetum roboris</i>	
subas. <i>dryopteridetosum aemulae</i> (B-Qd)	<i>Quercus robur</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Athyrium filix-femina</i> , <i>Betula pubescens</i> , <i>Dryopteris aemula</i> , <i>D. dilatata</i> , <i>Osmunda regalis</i> , <i>Polygonatum verticillatum</i> , <i>Sorbus aucuparia</i>
subas. <i>lauretosum nobilis</i> (B-Qi)	<i>Quercus robur</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Athyrium filix-femina</i> , <i>Betula pubescens</i> , <i>Dryopteris aemula</i> , <i>D. dilatata</i> , <i>Osmunda regalis</i> , <i>Polygonatum verticillatum</i> , <i>Arbutus unedo</i> *, <i>Laurus nobilis</i> *, <i>Rubia peregrina</i> *, <i>Ruscus aculeatus</i> *, <i>Smilax aspera</i> *
subas. <i>pulmonarietosum longifoliae</i> (B-Qp)	<i>Quercus robur</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Sorbus aucuparia</i> , <i>Athyrium filix-femina</i> , <i>Betula pubescens</i> , <i>Dryopteris aemula</i> , <i>D. dilatata</i> , <i>Osmunda regalis</i> , <i>Polygonatum verticillatum</i> , <i>Fraxinus excelsior</i> *, <i>Mercurialis perennis</i> *, <i>Milium effusum</i> , <i>Primula acaulis</i> *, <i>Pulmonaria longifolia</i> *, <i>Sanicula europaea</i> *, <i>Ulmus glabra</i> *
subas. <i>fagetosum sylvaticae</i> (B-Qf)	<i>Quercus robur</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Athyrium filix-femina</i> , <i>Betula pubescens</i> , <i>Dryopteris aemula</i> , <i>D. dilatata</i> , <i>Osmunda regalis</i> , <i>Polygonatum verticillatum</i> , <i>Sorbus aucuparia</i> , <i>Fagus sylvatica</i> *
subas. <i>hieracietosum umbellatae</i>	<i>Quercus robur</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Athyrium filix-femina</i> , <i>Betula pubescens</i> , <i>Dryopteris aemula</i> , <i>D. dilatata</i> , <i>Osmunda regalis</i> , <i>Polygonatum verticillatum</i> , <i>Sorbus aucuparia</i> , <i>Viola riviniana</i> , <i>Potentilla erecta</i> , <i>Hieracium umbellatum</i>
<i>Rusco aculeati-Quercetum roboris</i>	
subas. <i>violetosum rivinianae</i> (R-Qv)	<i>Quercus robur</i> , <i>Quercus pyrenaica</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Laurus nobilis</i> , <i>Ilex aquifolium</i> , <i>Ruscus aculeatus</i> , <i>Hedera hibernica</i> , <i>Lonicera periclymenum</i> , <i>Teucrium scorodonia</i> , <i>Holcus mollis</i> , <i>Physospermum cornubiense</i> , <i>Viola riviniana</i> , <i>Asplenium onopteris</i>
subas. <i>quercetosum suberis</i> (R-Qq)	<i>Quercus robur</i> , <i>Quercus pyrenaica</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Laurus nobilis</i> , <i>Ilex aquifolium</i> , <i>Ruscus aculeatus</i> , <i>Hedera hibernica</i> , <i>Lonicera periclymenum</i> , <i>Teucrium scorodonia</i> , <i>Holcus mollis</i> , <i>Physospermum cornubiense</i> , <i>Viola riviniana</i> , <i>Asplenium onopteris</i> , <i>Arbutus unedo</i> *, <i>Quercus suber</i> *, <i>Rubia peregrina</i> *, <i>Osyris alba</i> *, <i>Daphne gnidium</i> *, <i>Carex distachya</i> *
<i>Myrtillo-Quercetum roboris</i> (M-Q)	
<i>Quercus robur</i> , <i>Vaccinium myrtillus</i> , <i>Galium rotundifolium</i> *, <i>Hieracium bourgae</i> *, <i>Laserpitium thalictrifolium</i> *, <i>Picris longifolia</i> *, <i>Rubus lusitanicus</i> *, <i>Eryngium juressianum</i> *	
<i>Luzulo henriquesii-Quercetum petraeae</i> (Lh-Q)	
subas. <i>quercetosum petraeae</i> (Lh-Qq)	<i>Quercus petraea</i> , <i>Quercus x rosacea</i> , <i>Avenella flexuosa</i> , <i>Luzula henriquesii</i> , <i>Saxifraga spathularis</i> , <i>Vaccinium myrtillus</i>
subas. <i>fagetosum sylvaticae</i> (Lh-Qf)	<i>Quercus petraea</i> , <i>Quercus x rosacea</i> , <i>Avenella flexuosa</i> , <i>Luzula henriquesii</i> , <i>Saxifraga spathularis</i> , <i>Vaccinium myrtillus</i> , <i>Fagus sylvatica</i> *
<i>Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae</i> (L-Q)	
<i>Quercus pyrenaica</i> , <i>Quercus robur</i> , <i>Arbutus unedo</i> *, <i>Cytisus striatus</i> *, <i>Daboecia cantabrica</i> *, <i>Luzula lactea</i> *, <i>Ulex gallii</i> *	
<i>Saxifrago spathularidis-Fagetum sylvaticae</i>	
subas. <i>fagetosum sylvaticae</i> (S-Ff)	<i>Fagus sylvatica</i> , <i>Quercus robur</i> , <i>Castanea sativa</i> , <i>Blechnum spicant</i> , <i>Saxifraga spathularis</i> , <i>Polystichum setiferum</i> , <i>Avenella flexuosa</i> , <i>Ruscus aculeatus</i> , <i>Laurus nobilis</i> , <i>Tamus communis</i>
subas. <i>sorbetosum aucupariae</i> (S-Fs)	<i>Fagus sylvatica</i> , <i>Quercus robur</i> , <i>Blechnum spicant</i> , <i>Saxifraga spathularis</i> , <i>Avenella flexuosa</i> , <i>Sorbus aucuparia</i> *

Táboa 1.- Taxóns discriminantes (característicos e diferenciais *) propostos por distintos autores para diversos tipos de bosques presentes no extremo NW ibérico (adaptado de Pinto da Silva et al. 1950; Tüxen & Oberdorfer 1958; Izco et al. 1990, Díaz González & Fernández Prieto 1994a; Amigo et al. 1998, Pulgar 1999, Rodríguez Guitián et al. 2003 e Rodríguez Guitián 2006). Na discusión dos resultados utilízanse os acrónimos de comunidades que figuran entre paréntesis

ladeira, valgadas, recháns) procedentes das partes elevadas das vertentes no resto dos casos (Álvarez & Díaz-Fierros 1995, Macías Vázquez & Calvo de Anta 1992, 2001).

Metodoloxía

Tomando como referencia a información dispoñible, realizouse unha selección de inventarios publicados de bosques obxecto deste estudo considerando exclusivamente aqueles nos que a suma da cobertura

acadada polas especies do xénero *Quercus* presentes fose igual ou superior ao 50% da superficie inventariada, descartando, ademais, aqueles outros que se tiveran recollido en áreas de inventariación de reducida superficie (<100 m²) ou presentaran un número de especies excesivamente baixo (<10). Tamén foron descartadas as mostras de bosques nos que os *Quercus* e *Fagus sylvatica*, sendo as especies arbóreas dominantes, acadan valores de cobertura semellantes. A distribución xeográfica das localidades seleccionadas serviu de base para a realización de novas tomas de datos nas áreas carentes de información seguindo a metodoloxía fitosociolóxica sigmatista (Braun-

Blanquet 1979). A procedencia e localización precisa dos inventarios utilizados amósase no Anexo I que figura ao final deste traballo.

Como criterio xeral, na nomenclatura botánica seguíronse as propostas de Flora ibérica (Castroviejo 1986-2007) para os grupos publicados nesta obra e os de Flora Europea (Tutin et al. 1964-1980) no resto. Non obstante, debido aos avances experimentados na taxonomía vexetal ao longo das últimas décadas e a disparidade de criterios empregados polos autores das diversas referencias bibliográficas empregadas, realizáronse diversas adaptacións nomenclaturais que atinxiron aos xéneros *Hedera* (en todos os casos as citas de *H. helix* foron consideradas como *H. hibernica* seguindo a Sahuquillo et al. 2001), *Polypodium* (todas as presenzas foron asimiladas con *Polypodium vulgare*), *Asphodelus* e *Rubus* (nestes últimos casos a determinación realizouse a nivel de xénero, *Asphodelus* sp. e *Rubus* sp., respectivamente).

Coa información florística recopilada elaborouse unha base de datos á que se lle engadiu información relativa á situación xeográfica das localidades inventariadas (coordenadas UTM), aspectos topográficos (altitude, pendente, orientación, posición topográfica), atributos estruturais (altura dominante e cobertura por estratos), litoxía e caracterización bioclimática. Este último conxunto de datos calculouse para cada unha das localidades

inventariadas utilizando os gradientes establecidos por Rodríguez Guitián (2004) mediante regresión lineal entre a altitude e os valores dos índices Ic (índice de continentalidade), Itc (índice de termicidade compensado) e lo (índice ombrotérmico) propostos por Rivas-Martínez (2007) determinados a partir dos datos proporcionados por unha rede de 113 estacións meteorolóxicas distribuídas ao longo da área de estudo e territorios limítrofes.

No plano fitosociolóxico, as discusións realízanse tendo en conta as referencias bibliográficas previas sobre estes e outros tipos de bosques cos que poden gardar algunha relación, xa sexa de tipo catenal a unha escala local ou ben dentro do contexto bioxeográfico no que se enmarcan. Para axilizar a lectura e comprensión do apartado de resultados e discusión, faise alusión ás comunidades vexetais mencionadas por medio dos acrónimos que se presentan na táboa 1.

Resultados e discusión

Antes de abordar a discusión sobre a interpretación fitosociolóxica dos bosques estudados parécenos importante facer algunhas consideracións acerca da presenza neles de varios taxóns arbóreos que teñen sido utilizados por diversos autores para diferenciar determinadas comunidades fundamentados na súa

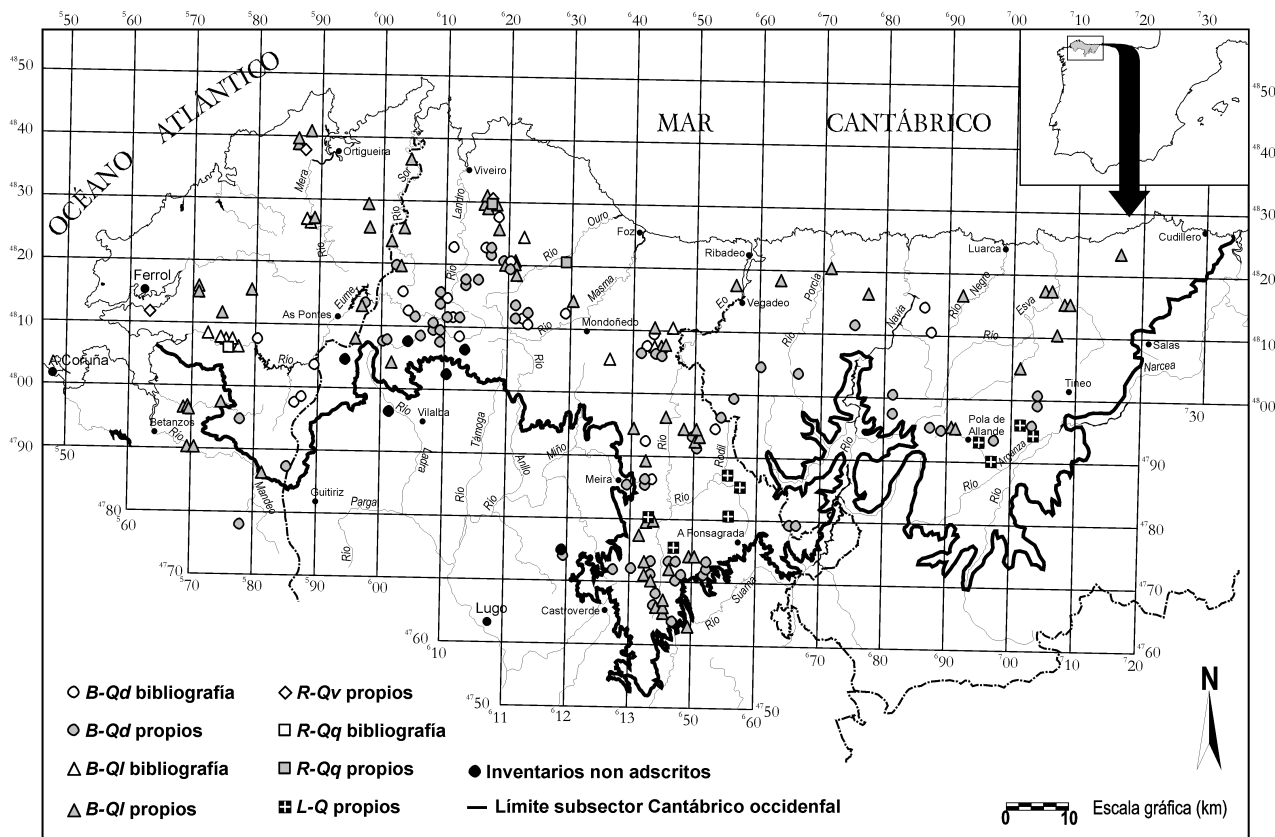

Figura 1.- Delimitación da área de estudo (Subsector Cantábrico occidental) e localización dos inventarios de bosques analizados. Para a interpretación dos acrónimos, ver a táboa 1

distribución corolóxica. É o caso dos carballeais cántabro-atlánticos que se diferenciarían dos orocantábricos pola presenza exclusiva nos primeiros de *Quercus robur*, mentras que *Quercus petraea* e o seu híbrido co anterior (*Quercus x rosacea*) serían privativos dos segundos (Rivas-Martínez et al. 1984a, Díaz González & Fernández Prieto 1994a, 1994b; Fernández Prieto & Díaz González 1998). Sen embargo, este criterio é claramente discordante co coñecemento desde antigo de poboacións de *Quercus petraea* dentro do territorio aquí tratado (Losa Quintana 1973, Rigueiro Rodríguez & Silva-Pando 1984, Amaral Franco 1990, Vila & Díaz-Maroto 2002). A distribución confirmada por nós de *Quercus petraea* e *Q. x rosacea* (figura 2) é bastante máis extensa da admitida ate o momento e abrangue unha área que se estende de xeito practicamente ininterrompido polos macizos montañosos que van desde a Serra da Capelada (A Coruña) ata os límites orientais do Subsector Cantábrico occidental coas unidades Ovetense e Laciano-Narceense (Asturias), existindo citas desta especie en localidades máis meridionais situadas na cunca baixa do Río Eume (Losa Quintana 1973, Rigueiro Rodríguez 1991).

A coexistencia de *Q. robur*, *Q. petraea* e *Quercus x rosacea* na área cantábrica occidental (figuras 2 e 3) é concordante co observado no resto da Cornixa Cantábrica (subsectores Santanderino-Vizcaíno e Euskaldún Oriental), donde os tres taxóns poden formar parte de bosques da asociación

Hyperico pulchri-Quercetum roboris, na que se inclúen carballeais hiperoceánicos de carácter acidófilo e distribución termo e mesotemperada (cf. Rivas-Martínez et al. 1984a; Rivas-Martínez et al. 1991, Loidi Arregui et al. 1997). Á vista desta información e da aportada na figura 4, na que se amosa o reparto altitudinal de diversas especies arbóreas presentes nas carballeiras estudadas, a suposta fidelidade de *Quercus petraea* e *Q. x rosacea* polos territorios montañosos da Cordillera Cantábrica no seu extremo occidental de distribución, parécenos máis que dubidosa, ademais de incoherente co que acontece nos territorios cantábricos orientais. Por outro lado, aínda que nalgúns dos carballeais estudados poda darse un claro dominio de *Quercus petraea* ou *Q. x rosacea*, estas situacións non deben de confundirse cos carballeais albares orocantábricos (táboa 2, columnas 4 e 5), pois nestes están ausentes, entre outras, especies como *Q. robur*, *Castanea sativa*, *Dryopteris aemula*, *Athyrium filix-femina*, *Ruscus aculeatus*, etc.

Ademais da presenza dos taxóns do xénero *Quercus* comentados, nalgúns dos bosques inventariados está presente o rebolo, *Q. pyrenaica* (figura 2). A cobertura acadada por esta especie varía desde menos do 1% ata o claro dominio no estrato superior (>50% de cobertura). Como no caso dos *Quercus* anteriormente comentados, diversas referencias constatan a presenza no oriente cantábrico de *Q. pyrenaica* dentro das carballeiras da asociación *Hyperico pulchri-Quercetum roboris*,

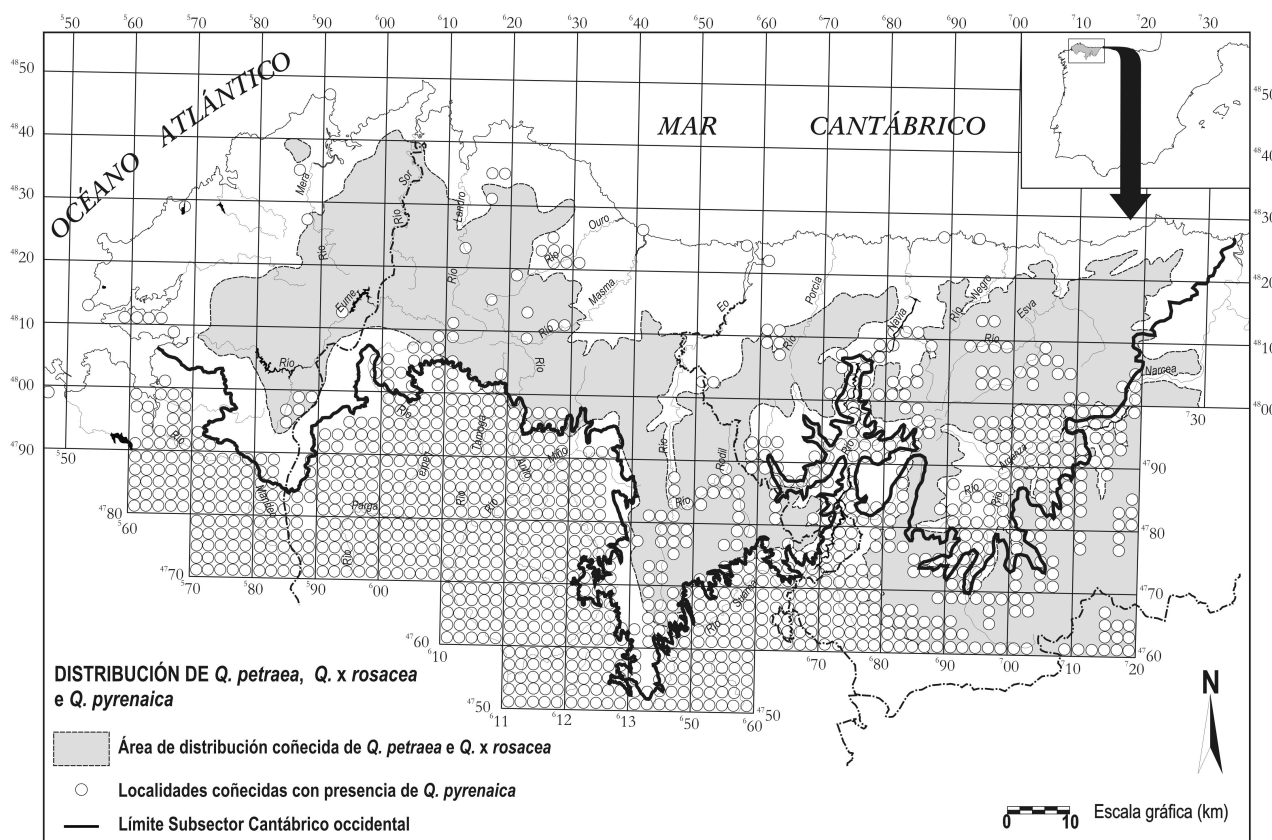

Figura 2.- Distribución coñecida de *Q. petraea*, *Q. x rosacea* e *Q. pyrenaica* na área de estudo (datos propios)

principalmente alí donde este tipo de bosques entra en contacto coas reboleras meridionais da asociación *Melampyro pratensis-Quercetum pyrenaicae* (táboa 2, columnas 3b e 3d). Tanto nesos territorios como nos veciños ovetenses, a aparición do rebolo dentro da área teórica de óptimo para *Q. robur* interprétase como indicadora dunha menor oceaneidade ou unha maior insolación ou xericidade con respecto ós territorios circundantes (Guinea 1949, 1953; Dupont 1974, Díaz González & Fernández Prieto 1994a, 1994b; Fernández Prieto & Díaz González 1998; Loidi Arregui et al. 1997).

Por último, queremos sinalar algunhas cuestións acerca da aparición de *Fagus sylvatica* nalgúns dos bosques estudados. Esta árbore ten na actualidade unha distribución relativamente continúa desde a raia cos subsectores Ovetense e Altonarceense-Ancarés ata o val do Río Navia, facéndose escasa entre a cunca deste río e a

do Eo (cf. Rodríguez Guitián et al. 2001), estando totalmente ausente na metade oeste da área de estudio (figura 5). Sen embargo, fontes documentais (García de Longoria 1798, Guitián Rivera 1995, 1996) e traballos paleobotánicos baseados en análises polínicas (cf. Taboada-Castro et al. 1996, Ramil-Rego & Aira 1992, 1998; Ramil-Rego et al. 2000) establecen a súa existencia ata épocas recentes en áreas máis occidentais e cercanas ao mar. Isto permite afirmar que esta árbore debeu formar parte, ata períodos históricos ou protohistóricos (<2.500 anos), de distintos tipos de bosques en amplas áreas do interior galego e, máis puntualmente, do norte de Portugal, así como nos diversos tipos de bosques presentes no territorio aquí tratado. Como pode observarse na figura 4, esta especie está presente en case todos os intervalos altitudinais considerados, desde practicamente o nivel do mar até máis de 800 m, cubrindo unha ampla gama de ombroclimas.

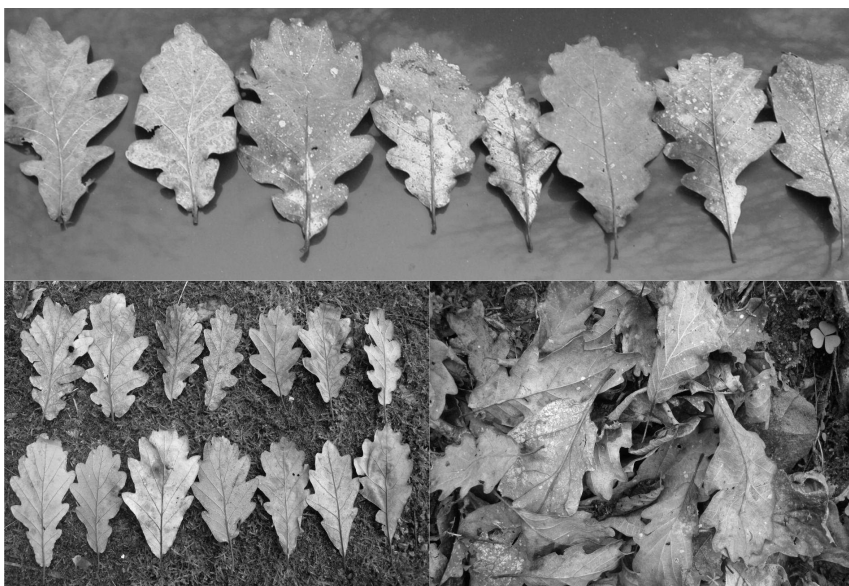

Figura 3.- Variabilidade morfolóxica foliar dos *Quercus* caducifolios presentes nalgúns dos bosques estudados. Arriba, mostran recollidas no "Carballal de San Xulián" (Grandas de Salime, Asturias); no extremo esquerdo, fenotipos correspondentes a *Quercus robur*; no extremo dereito, *Quercus petraea*; no medio, formas transicionais frecuentes nos individuos hibridóxenos entre as dúas anteriores. Abaixo esquerda: mostran procedentes da Fraga de Reigadas (A Pontenova-A Fonsagrada, Lugo); neste caso a variación vai desde a esquina superior esquerda (fenotipos de *Quercus robur*) á inferior dereita (fenotipos de *Q. petraea*). Abaixo dereita: follas mesturadas de *Quercus petraea* e *Q. x rosacea* fotografiadas na Fraga dos Casás (Cerdido, A Coruña)

Distribución altitudinal de diversos taxóns arbóreos

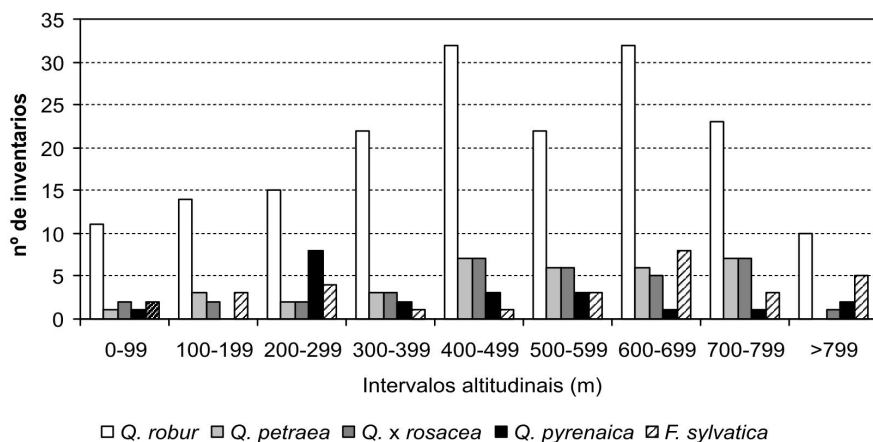

Figura 4.- Distribución altitudinal de *Fagus sylvatica* e diversos taxóns do xénero *Quercus* presentes nos bosques estudados

Columna	1a	1b	1c	1d	1e	1f	1g	1h	2a	2b	2c	3a	3b	3c	3d	3e	3f	3g	3h	3i	4	5	6	7	8a	8b	9a	9b	10a	10b	11	12		
<i>Ruscus aculeatus</i>	V	+	.	.	II	III	.	.	I	.	I	.	.	.	IV	I	III	2	III	III	V	.	.			
<i>Hieracium umbellatum</i>	+	II	1	I		
<i>Laurus nobilis</i>	III	1	II	V	III	.	.	.		
<i>Rubia peregrina</i>	+	.	.	I	II	I	.	1	II		
<i>Arbutus unedo</i>	II	II	+	1	III		
<i>Stachys officinalis</i>	+	III	IV	1	+	I	I	II	.	.	.	+	I	+		
<i>Lysimachia nemorum</i>	+	I	+	I	+	+	I	.		
<i>Salix atrocinerea</i>	+	I	.	.	+	+	
<i>Hieracium sabaudum</i>	1	+	+	I	
<i>Potentilla sterilis</i>	I	.	.	.	I	III	+	+	1	I		
<i>Vicia sepium</i>	+	.	+	.	.	+	I	
<i>Sorbus aria</i>	+	.	.	+	.	II	+	
<i>Smilax aspera</i>	I	I	
<i>Ajuga reptans</i>	I	
<i>Davallia canariensis</i>	
<i>Hieracium murorum</i>	+	+	II	+	.	I	
<i>Carex sylvatica</i>	+	I	.	II	+	.	I	
<i>Woodwardia radicans</i>	I	
<i>Cystopteris fragilis</i>	I	
<i>Viola gr. sylvestris</i>	III	IV	I	II	
<i>Luzula forsteri</i>	+	.	.	+	I	II	.	I	II	I	.	II	.	+	.	+	
<i>Veronica officinalis</i>	+	.	.	V	.	II	+	1	II	.	II	I	
<i>Conopodium majus</i>	+	II	+	I	.	+	.	+	I	
<i>Saxifraga hirsuta</i>	+	+	.	I	I	
<i>Daphne laureola</i>	+
<i>Cornus sanguinea</i>	II	+	
<i>Sorbus torminalis</i>	+
<i>Quercus ilex</i>	r
<i>Prunus spinosa</i>	II	.	1	III	
<i>Festuca heterophylla</i>	+
<i>Acer campestre</i>
<i>Sorbus intermedia</i>	II	+
<i>Ulex cantabricus</i>	III
<i>Populus tremula</i>
<i>Phyllitis scolopendrium</i>
<i>Veronica montana</i>
<i>Milium effusum</i>	+	+	I	I
<i>Helleborus foetidus</i>
<i>Genista falcata</i>
<i>Galium rotundifolium</i>
<i>Anemone trifolia subsp. albida</i>	I
<i>Laserpitium thalictroides</i>	II
<i>Aquilegia dichroa</i>	I
<i>Lilium martagon</i>	+	+	I
<i>Hieracium bourgaei</i>	I
<i>Carex caryophylla</i>	+	II	I
<i>Quercus x andegavensis</i>	+	I
<i>Quercus suber</i>
<i>Daphne gnidium</i>	+	1	II
<i>Carex distachya</i>
<i>Cistus psilosepalus</i>
<i>Cistus salvifolius</i>
<i>Osyris alba</i>

Compañeiras

<i>Pteridium aquilinum</i>	IV	1	1	2	.	1	1	IV	IV	1	IV	V	V	V	4	.	V	V	V	III	III	II	III	V	IV	3	IV	V	V	V	III		
<i>Rubus</i> sp.	V	.	+	+	+	1	r	I	IV	r	III	IV	III	.	2	.	V	IV	III	III	II	IV	III	V	I	2	III	V	IV	IV	I		
<i>Daboecia cantabrica</i>	II	+	.	2	+	3	1	.	II	1	III	V	IV	III	+	+	II	IV	III	III	.	.	I	I	I	2	IV	I	+	.	.		
<i>Frangula alnus</i>	IV	+	+	1	+	1	1	I	IV	+	III	IV	II	1	.	.	III	II	II	II	II	+	III	I	+	II	1	III	V	IV	+	III	
<i>Agrostis capillaris</i>	I	2	.	.	+	1	+	.	I	+	II	IV	III	II	.	1	II	II	III	+	+	III	I	
<i>Potentilla erecta</i>	I	1	+	+	.	+	+	II	V	III	2	.	II	I	III	+	.	+	.	+	1	.	+	+	+	+	+	+	
<i>Erica arborea</i>	V	+	.	1	.	+	.	.	IV	+	III	IV	I	I	V	IV	III	II	IV	III	1	III	II	III	+	III	
<i>Crataegus monogyna</i>	I	I	II	.	.	III	IV	II	2	+	I	II	IV	+	.	.	I	II	II	I	2	II	+	+	.	.	
<i>Pseudarrhenatherum longifolium</i>	I	1	.	.	.	1	.	.	I	.	+	.	III	III	I	V	II	+	.	.	IV	II	2	II	IV	II	.	.	
<i>Pyrus cordata</i>	III	III	+	III	II	.	.	II	IV	+	2	II	V	IV	III	III	
<i>Digitalis purpurea</i>	I	I	.	+	II	I	I	+	.	.	+	.	II	I	1	II	III	II	+	II	
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	I	+	+	I	.	III	.	I	+	.	.	.	I	II	III	II
<i>Ulex gallii</i>	I	.	.	1	+	.	.	.	I	r	.	.	III	II	II	II
<i>Asphodelus</i> sp.	II	II	+	II	+	.	.	II	+	.	.	.	+	IV	III	3	II	V	III	+	II	
<i>Brachypodium sylvaticum</i>	I	.	.	+	.	.	.	+	I	.	III	.	II	+	II	II
<i>Carex pilulifera</i>	I	+	+	.	.	II	II	+	+
<i>Brachypodium rupestre</i>	I	I	.	.	.	III	II	3	.	.	IV	III	III	II	2	I	II	I	.	.	
<i>Calluna vulgaris</i>	I	I	.	.	IV	I	.	.	.	V	IV	II
<i>Erica cinerea</i>	+	I	.	II	IV	II	I	II	I
<i>Erica vagans</i>	I	2	1	.	+	.	.	.	V	IV	2	.	IV	V	V	1
<i>Omphalodes nitida</i>	II	II	II	+	I	III	II	.	.	+	II
<i>Ulex europaeus</i>	I																												

Columna	1a	1b	1c	1d	1e	1f	1g	1h	2a	2b	2c	3a	3b	3c	3d	3e	3f	3h	3i	4	5	6	7	8a	8b	9a	9b	10a	10b	11	12
<i>Festuca rubra</i>
<i>Fragaria vesca</i>		+	.	+	.	.		.	+	
<i>Centaurea nigra</i>		+	+	+	+	.	.	+	.	
<i>Dactylis glomerata</i>		+	2		.			
<i>Geranium robertianum</i>		+	+		.		
<i>Rumex acetosa</i>		+		+		.	
<i>Serratula seoanei</i>			+	r	+	.	+	1	.	.	.		
<i>Danthonia decumbens</i>	+	+		
<i>Galium saxatile</i>		+	.	.		
<i>Hypochoeris radicata</i>	+		+	+		
<i>Linaria triornithophora</i>	+			

Táboa 2 cont.- Táboa florística sintética de diversos tipos de bosques cántabro-euskaldúns, galaico-asturianos e galaico-portugueses (exclúense as compañeiras presentes en menos de 8 columnas)

Taxóns de baixa presenza característicos de alianza, orde e clase: en **1a**: *Conopodium pyrenaicum*: +; en **1h**: *Conopodium pyrenaicum*: +; en **2c**: *Melica uniflora*: +; *Moehringia trinervia*: +; *Poa nemoralis*: +; en **4**: *Salix caprea*: +; en **5**: *Melica uniflora*: +; en **6**: *Lamium galeobdolon*: +; en **7**: *Allium ursinum*: +; *Cardamine impatiens*: +; *Conopodium pyrenaicum*: +; *Galium odoratum*: +; *Scilla lilio-hyacinthus*: +; en **9b**: *Melica uniflora*: +; en **12**: *Melica uniflora*: +; *Poa nemoralis*: +.

Procedencia da información recopilada :

1: *Blechno spicant-Quercetum roboris subas. dryopteridetosum aemulae*

1a: columna sintética a partir das tábs. 8a, 8b e 8c deste traballo.

1b: Monte Roblidiello, baixada a La Presanca (Piloña, Asturias; 30T 310/4792).

1c: Entre La Presanca e a Mallada Degoës, monte El Muñizón (Piloña, Asturias; 30T 311/4792).

1d: Puentenansa (Rionansa, Cantabria; 30T 385/4790).

1e: Val do Arroyo de Montea (Ruento, Cantabria; 30T 394/4791).

1f: Entre Fresneda e El Tojo (Los Tojos, Cantabria; 30T 395/4780).

1g: Parque Natural Saja-Besaya, Bárcena Luenga (Ruento, Cantabria; 30T 402/4787).

1h: columna sintética a partir de Martínez García *et al.* (1974): táb. pax. 72-73: invs. 2 e 5 e Navarro (1974): táb. XXI: invs. 1-7 e 11.

2: *Blechno spicant-Quercetum roboris subas. lauretosum nobilis*

2a: columna sintética a partir das tábs. 9a e 9b deste traballo.

2b: Puentenansa (Rionansa, Cantabria; 30T 385/4790).

2c: columna sintética a partir de Martínez García *et al.* (1974): táb. pax. 72-73: invs. 1,3,4 e 6, e Navarro (1974): táb. XXI: invs. 8-10.

3: *Hyperico pulchri-Quercetum roboris*

3a: Onanindía Olalde (1986): táboa 5: 8 invs.

3b: Herrera Gallástegui (1995): táb. 80: 18 invs.

3c: Braun-Blanquet (1967): táb. 29: inv. 1,2,4,5,21 e 23).

3d: Jaunsaras (Ulzama, Navarra), Rivas-Martínez *et al.* (1991): táb. 22: inv. 4.

3e: Arraiz (Navarra), Báscones (1978): táb. 19: inv. 3.

3f: Rivas-Martínez *et al.* (1984b): táb. 1: 6 inv.

3h: Catalán (1987): táb. 2: 34 invs.

3i: Loidi *et al.* (1997): táb. 9: 16 invs.

4: *Luzulo henriquesii-Quercetum petraeae subas. quercetosum petraeae*

columna sintética a partir de Fernández Prieto & Vázquez (1987): táb. 1: invs. 1-11; e Silva-Pando (1990): táb. 9: inv. 6.

5: *Luzulo henriquesii-Quercetum petraeae subas. fagetosum sylvaticae*

columna sintética a partir de Fernández Prieto & Vázquez (1987): táb. 1: invs. 19-22; Rodríguez Guitián *et al.* (2000): táb. 1: inv. 4-7; e Silva-Pando (1990): táb. 13: inv. 3.

6: *Saxifrago spathularidis-Fagetum sylvaticae subas. fagetosum sylvaticae*

columna sintética a partir de Rodríguez Guitián (2006): táb. 2: 16 inv.; Rodríguez Guitián *et al.* (2003): táb. VII: inv. 54; e Rodríguez Guitián *et al.* (2003): táb. VIII: invs. 17, 20, 24, 35, 36, 39, 40, 43, 45 e 47-60.

7: *Saxifrago spathularidis-Fagetum sylvaticae subas. sorbetosum aucupariae*

columna sintética a partir de Rodríguez Guitián (2006): táb. 1: 29 inv., Rodríguez Guitián *et al.* (2003): táb. VII: invs. 1-15, 18, 19, 21-23, 25-28, 29-31, 33, 37, 38, 41, 44 e 46, e Rodríguez Guitián *et al.* (2003): táb. VIII: invs. 16, 28, 32, 34 e 42.

8: *Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae*

8a: columna sintética a partir dos inventarios da táb. 10 deste traballo.

8b: columna sintética a partir dos inventarios de Silva-Pando (1990): táb. 11: 1, 4, 8, 10-17 e inventario pax. 293, Rodríguez Guitián *et al.* (2000): táb. 5: 3 invs., e Rivas Martínez *et al.* (2002): inv. pax. 142.

9: *Rusco aculeati-Quercetum roboris subas. violetosum riviniana*

9a: columna sintética a partir dos inventarios da táb. 10 deste traballo.

9b: columna sintética a partir de Dantas Barreto (1958): cadro XXIV: inv. 37; Casaseca (1959): táb. Páx. 348bis: invs. 1, 3, 5 e 6; Bellot Rodríguez (1968): cadro 17: invs. 7 e 8; Amigo & Romero (1994): táb. 6: inv. 1, 10-12, 14-17; Amigo *et al.* (1998): táb. 2: inv. 1-8, 11, 12 e 14; e Pulgar Sañudo (1999): táb. 2: inv. 18.

10: *Rusco aculeati-Quercetum roboris subas. quercetosum suberis*

10a: columna sintética a partir dos inventarios da táb. 10 deste traballo

10b: columna sintética a partir de Pinto da Silva et al. (1950): cadro I: inv. 508; Rivas Goday (1950): táb. páx. 451-453: 3 invs. e táb. páx. 355-356: 3 invs.; Dantas Barreto (1958): cadro XXIV: invs. 5, 31, 32 e 36; Bellot Rodríguez (1968): cadro 18: inv. 11 e cadro 23: invs. 1-15, 17 e 20; Losa Quintana (1973): táb. 1: invs. 3 e 6; Amigo & Romero (1994): táb. 6: inv. 2-5, 7-9, 13, 18 e 19; Amigo et al. (1998): táb. 2: invs. 9,10,13 e 15 e táb. 3: 19 invs.; Pulgar Sañudo (1999): táb. 2: invs. 1-13 e 15-17 e táb. 3: inv. 2.

11: *carballeis chairegos (sen adscripción fitosociolóxica)*

columna sintética a partir dos inventarios da táb. 10 deste traballo.

12: *Myrtillo-Quercetum roboris.*

columna sintética a partir dos inventarios de Pinto da Silva et al. (1950): cadro I: invs. 504, 505 e 522; Dantas Barreto (1958): cadro XXVI: invs. 2-4, 6, 10-15, 17, 19, 20, 22-26, 29, 38-43; Bellot Rodríguez (1968): cadro 16: invs. 1-6, 9,10,12 e 15 e cadro 18: invs. 2,12 e 14; Dalda González (1972): cadro 11: 5 invs.; Amigo & Romero (1994): táb. 6: inv. 6; Izco et al. (1994): táb. VIII: invs. 1 e 4; Amigo et al. (1998): táb. 2: inv. 16; Pulgar Sañudo (1999): táb. 2: invs. 14, 19 e 20; táb. 3: invs. 1 e 3-5.

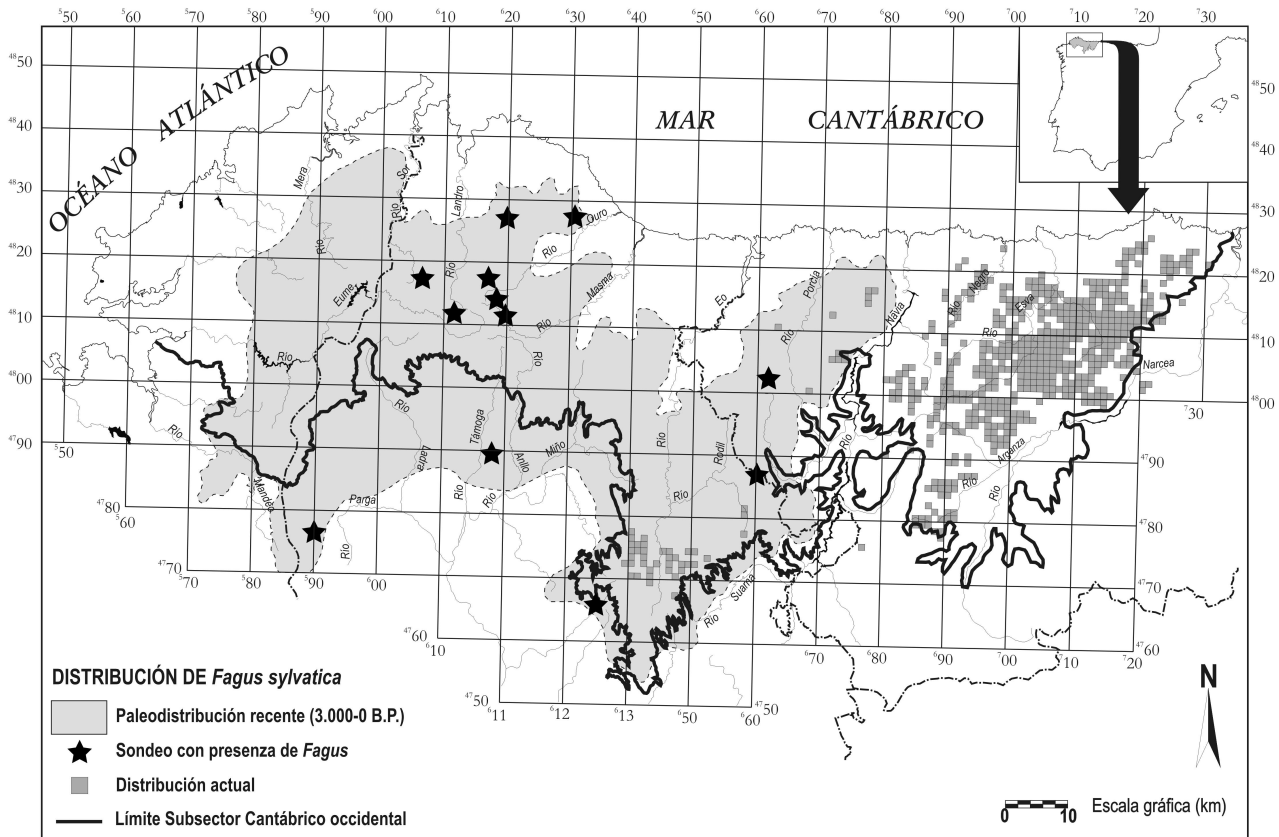

Figura 5.- Distribución actual de *Fagus sylvatica* no extremo noroccidental ibérico e áreas de extinción recente (<3.000 anos). Modificado de Rodríguez-Gutián et al. (2001)

A faia é unha árbore presente igualmente nas áreas costeiras centro-orientais cantábricas, dentro dos bosques da asociación cántabro-euskalduna *Hyperico pulchri-Quercetum roboris* (cf. Rivas-Martínez et al. 1984a, 1984b; Aseginolaza Iparagirre et al. 1996, Loidi Arregui et al. 1997), descrita orixinalmente coma un carballedo acidófilo dominado por *Q. robur* (táboa 2). Nestes casos *Fagus sylvatica* aparecería en situacións de ecotono cos faias acidófilos cántabro-euskaldúns (*Saxifraga hirsuta-Fagetum sylvatica*) ou en áreas baixas cando localmente se acadara unha pluviometría suficientemente elevada. Por outro lado, coñécese a existencia de faias a altitudes considerablemente baixas (100-500 m) ao longo da metade

oriental da área de estudo (Rodríguez Guitián et al. 2003) que teñen continuidade nos territorios litorais e sublitorais ovetenses e cántabro-euskaldúns (Loidi Arregui 1983, Loidi Arregui et al. 1997, Rodríguez Guitián 2006). Estas razóns nos parecen suficientes para plantexar que a faia debe ser considerada coma una especie máis integrante do cortexo florístico dos carballedos aquí estudados, cando menos alí onde existan condicións climáticas axeitadas para o seu desenvolvemento, debéndose a súa ausencia actual na metade occidental do subsector cantábrico occidental á actividade deforestadora antrópica e non a factores ambientais.

Interpretación fitosociológica segundo os antecedentes existentes

En primeira instancia, realizouse a interpretación fitocenótica das mostras de bosques estudados tendo en conta os criterios florísticos propostos por Izco et al. (1990) e Rivas-Martínez et al. (2002), obténdose o adscrición dos inventarios en función das combinación de especies diferenciais presentes que se amosa na táboa 3. Como se pode apreciar, o conxunto de inventarios con maior representación (94 mostras, 42,9%) responden á combinación florística descrita para a asociación *B-Q*, comunidade vexetal na que, até este momento, se veñen incluíndo á totalidade de carballais presentes no territorio estudado. A pesares delo, case a metade dos inventarios (102 mostras, 46,5% do total) non cumpren estritamente os criterios florísticos de diferenciación empregados por presentar combinacións florísticas nas que se mesturan especies diferenciais de dúas ou tres asociacións, mentras que ningunha das mostras presenta as especies que no seu día foron propostas para discriminar os carballais da asociación *Myrtillo-Quercetum roboris* (*M-Q*). Por último, un conxunto de 23 mostras (10,5% do total) carece de todas as especies diferenciais propostas polos diferentes autores.

Combinacións de especies diferenciais	Nº inv.	%
Exclusivamente <i>B-Q</i>	94	42,9
Exclusivamente <i>R-Q</i>	4	1,8
Exclusivamente <i>L-Q</i>	28	12,8
Exclusivamente <i>M-Q</i>	0	0,0
<i>B-Q+R-Q</i>	15	6,8
<i>B-Q+L-Q</i>	46	21,0
<i>R-Q+L-Q</i>	3	1,4
<i>B-Q+R-Q+L-Q</i>	6	2,7
Sen especies diferenciais	23	10,5
Total	219	100

Táboa 3.- Resultado da asignación sintaxonómica a nivel de asociación das mostras estudadas tendo en conta os grupos de especies diferenciais da táboa 1

A coexistencia de taxóns diferenciais de unidades sintaxonómicas diferentes no mesmo inventario tamén se observa cando se fai unha análise semellante para as subasociacións descritas dentro da asociación *B-Q* (táboa 4), pois case o 50% dos inventarios que se poderían incluír nesta comunidade amosan a coexistencia de plantas diferenciais de dúas ou tres subasociacións. Estes resultados reflexan unha certa situación de desorde dentro do esquema fitosociolóxico actualmente vixente no que atinxe aos bosques estudados, podéndose resumir as causas dos desaxustes observados nas seguintes:

- a descrición de comunidades e a elección de grupos de taxóns diferenciais baseadas nun número baixo de inventarios.
- a existencia de deficiencias no coñecemento da coroloxía de numerosos taxóns, o que acarrea discrepancias entre as diagnoses orixinais das comunidades e o coñecemento derivado de novas observacións.
- a descrición de comunidades baseada na presenza de especies de baixo valor diagnóstico en ambientes

nemorais, como taxóns heliófilos cuxo óptimo se atopa en matogueiras frecuentes no entorno dos bosques estudados.

- a ausencia de datos sobre comunidades próximas coas que se necesita establecer diferenzas florísticas e, como consecuencia, o recurso á comparación con sintaxóns descritos en áreas xeográficas lonxanas, que responden a características bioclimáticas e bioxeográficas ben distintas.

- o emprego de criterios non homoxéneos na escollo do rango sintaxonómico a aplicar para as comunidades definidas.

Quizás as eivas que conlevar unha maior problemática na aplicación da metodoloxía fitosociolóxica de entre as sinaladas sexan as dúas primeiras, en especial cando aparecen de xeito combinado. A descrición de unidades básicas (asociacións) a partir dun número reducido de mostras (inventarios florísticos) é unha práctica que adoita inducir á definición de comunidades vexetais pouco consistentes, tanto no relativo ás súas especies características e diferenciais, como no relativo á súa ecoloxía ou distribución xeográfica, na liña do comentado por Izco (1994). Desgrazadamente, esta situación non se restrinxe ao ámbito de estudo, senón que afecta, en maior ou menor medida, á totalidade de áreas xeográficas nas que se ten aplicado este método de análise da vexetación a escala mundial. Para tratar de paliar esta situación, o Código Internacional de Nomenclatura Fitosociolóxica (Weber et al. 2000) recomenda que a descrición e tipificación das unidades básicas se realice en base a un número mínimo de 10 localidades de inventario, repartidas ao longo dun área xeográfica suficientemente extensa como para que se recolla a variabilidade existente na comunidade e se poda recoñecer unha combinación mínimamente constante de especies características ligadas a unhas certas condicións ambientais ou territorio bioxeográfico. No caso que nos ocupa, o número mínimo recomendado parece claramente insuficiente se se ten en conta a amplitude xeográfica do territorio, que ronda os 7.000 km².

A ausencia de criterios coherentes e fundamentados á hora de propoñer o estatus sintaxonómico das diversas combinacións florísticas descritas provoca, no caso aquí tratado, dificultades de asignación de inventarios a comunidades debido á coexistencia en moitas das mostras de especies diferenciais que foron propostas con carácter excluínte. Este problema obsérvase tanto a nivel de asociación como de subasociacións, pero é especialmente frecuente con relación aos subsintaxóns tipificados dentro da asociación *Blechno spicant-Quercetum roboris*. En gran medida, esta situación teríase evitado se, en lugar de otorgar un mesmo estatus a algunhas das combinacións florísticas descritas (subasociacións *dryopteridetosum aemulae*, *lauretosum nobilis*, *pulmonarietosum longifoliae*), éstas foran xerarquizadas tendo en cota a amplitude xeográfica e ecolóxica dos factores ambientais causantes das indicadas combinacións florísticas diferenciadas. Así, parece obvio que o grao de termicidade dun territorio debería ter unha consideración de rango xerárquico superior como causa de modificación da composición

florística dunha comunidade (diferenciación entre a subas. *dryopteridetosum* e a *lauretosum* no caso que nos ocupa) que as modificacións locais debidas á un incremento no contido en bases do solo dentro dun ambiente xeral de pobreza en nutrientes (subas. *pulmonarietosum longifoliae*). Ademais, é necesario ter en conta que as causas ecolóxicas que xustifican as variacións florísticas representadas polas subasociacións comentadas non son excluíntes, pois se

deben a factores independentes. Isto explica que na práctica, e aténdonos exclusivamente a os factores termométricos e nutricionais, conséntase a existencia de bosques cuxa composición florística pode corresponder a catro situacións resultado da combinación dos devanditos factores: bosques termófilos e oligotrofos, bosques termófilos e mesotrofos, bosques non termófilos e oligotrofos e bosques non termófilos e mesotrofos.

Combinacións de especies diferenciais	Nº inv.	%
subas. <i>dryopteridetosum aemulae</i>	25	15,5
subas. <i>hieracietosum umbellatae</i>	38	23,6
subas. <i>lauretosum nobilis</i>	16	9,9
subas. <i>pulmonarietosum longifoliae</i>	3	1,9
subas. <i>fagetosum sylvaticae</i>	2	1,2
subas. <i>hieracietosum + lauretosum</i>	35	21,7
subas. <i>hieracietosum + pulmonarietosum</i>	1	0,6
subas. <i>hieracietosum + fagetosum</i>	9	5,6
subas. <i>lauretosum + pulmonarietosum</i>	3	1,89
subas. <i>lauretosum + fagetosum</i>	7	4,3
subas. <i>hieracietosum + lauretosum + pulmonarietosum</i>	14	8,7
subas. <i>hieracietosum + lauretosum + fagetosum</i>	6	3,7
subas. <i>hieracietosum + pulmonarietosum + fagetosum</i>	2	1,2
Total	161	100

Táboa 4.- Resultado da asignación sintaxonómica a nivel de subasociación das mostras estudadas que conteñen especies diferenciais da asociación *Blechno spicant-Quercetum roboris* segundo os criterios de Izco et al. (1990) e Díaz González & Fernández Prieto (1994)

O exemplo de comunidade de máis difícil encaixe nalgunha das descritas é o da subasociación *fagetosum sylvaticae* dos carballeiros B-Q, descrita por Díaz & Fernández Prieto (1994a). Dito subsintaxón tería como única especie diferencial a *Fagus sylvatica*, cuxa aparición nos bosques estudados daríase en “territorios colinos superiores (mesotemperados superiores) ou montanos (supratemperados)” cun bioclima “alomenos hiperhúmido” ao tratarse dunha especie presuntamente “de montaña”. Sobre esta atribución autoecolóxica para a faia lembramos o comentado nun apartado anterior sobre a súa distribución altitudinal e bioclimática na área de estudio e convidamos ao lector á consulta dos nosos anteriores traballos sobre os faiais litorais e sublitorais da Cornixa Cantábrica (Rodríguez Guitián et al 2003, Rodríguez Guitián 2006). Ademais de ser incongruente o razoamento que leva a utilizar a *Fagus sylvatica* como especie diferencial desta comunidade, o inventario no que se fundamenta a súa descrición contén diversas especies pouco tolerantes ao frío entre as que se atopa *Laurus nobilis*, escollida previamente por Izco et al. (1990) xunto con outras especies termófilas, como diferenciais da subasociación *lauretosum nobilis*. Nesta situación, ¿cal é o criterio prevalente á hora de adscribir un inventario como este a algunha das dúas subasociacións comentadas?

Sen sairmos da mentada asociación B-Q, o caso da subasociación *hieracietosum umbellatae* destas carballeiras, de distribución exclusivamente ovetense (cf. Tüxen & Oberdorfer 1958, Rivas-Martínez 1987, Díaz González & Fernández Prieto 1994a), ofrece igualmente unha gran inconsistencia en canto ao seu fundamento florístico. Os seus autores sinalan como especies diferenciais fronte á subasociación típica (*dryopteridetosum aemulae*) taxóns como *Viola riviniana*, *Potentilla erecta*, *Hieracium umbellatum* e *Betula pubescens*. Sen embargo, esta suposta segregación florístico-xeográfica choca coa presenza, en maior ou menor medida, de ditas especies nas

carballeiras galaico-asturianas analizadas, ademais de que se trata de taxóns que poden estar ausentes dentro dos carballeiros ovetenses, como se acredita observando as táboas florísticas publicadas, entre outros autores, por Martínez García et al. (1974) e Navarro (1974)(táboa 2). Por elo estimamos que esta subasociación carece de sustento en base á información actualmente dispoñible.

Outro problema diferente o plantexa a escasa representatividade que, ao noso xuízo, ten a escueta táboa de tres mostras que inclúe o inventario tipo da subasociación *pulmonarietosum longifoliae* destes carballeiros, definida como unha comunidade situada en “posiciones de vaguada o de fondo de valle de mayor trofía y fresca de suelo” (Izco et al. 1990). Aquí atopámonos coa paradoxa de que o seu inventario tipo corresponde fisionómicamente a un abeledo, pois *Corylus avellana* domina claramente o estrato superior (índice 5.4), mentras que o carballo (*Quercus robur*) ten unha presenza anecdótica (índice r). Esta estrutura distante da dun carballeiro tamén se aprecia noutro dos inventarios da táboa na que se fundamenta a diagnose desta comunidade, mentras que o terceiro parece axustarse máis ao aspecto que podería esperarse para un bosque da área de estudo que medre nas condicións anteriormente mencionadas.

Dificultades de interpretación doutra índole son as derivadas da utilización de plantas cuxo óptimo ecolóxico non se atopa en formacións arboradas como especies discriminantes de tipos diferentes de bosques. Neste caso, o seu valor fitosociolóxico é cuestionable, sobre todo cando se trata de especies de ampla distribución territorial. Isto ocorre cos bosques descritos por Rivas-Martínez et al. (2002) baixo a denominación de *Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae*, que se diferenciarían doutros tipos de robeleiras e carballeiros pola presenza neles dun conxunto florístico constituído, entre outras especies, por plantas típicas de matogueiras (*Cytisus striatus*, *Daboecia*

cantabrica, *Luzula lactea*, *Ulex gallii*) e microbosques esclerófilos (*Arbutus unedo*). Moitos destes taxóns teñen, desde a nosa perspectiva, un escaso valor diagnóstico no extremo noroccidental ibérico aos efectos que se lles atribúe, pois se trata de especies que atopan o seu óptimo ecolóxico en formacións arbustivas máis ou menos influenciadas por actividades humanas (lumes periódicos, pastoreo, etc.) e unha distribución xeográfica que sobrada amplamente a establecida para as comunidades arboradas ás que se pretenden ligar. Problemas semellantes poderían achacarse aos conxuntos de especies diferenciais propostos polos autores mencionados para separar estes bosques dos carballais galaico-asturianos (*Galium scabrum*, *Luzula lactea*, *Quercus pyrenaica*) e galaico-portugueses (*Asplenium adiantum-nigrum*, *Avenella flexuosa*, *Melampyrum pratense*, *Saxifraga spathularis*, *Vaccinium myrtillus*) (cf. Izco et al. 1990, Amigo et al. 1998).

En último lugar, a escaseza de datos sobre as representacións boscosas que establecen contacto coas carballeiras estudadas cara o límite meridional da parte occidental da área de estudio (Subsector Ourenzano-Lugués), ata o de agora asignadas á asociación *Myrtillo-Quercetum roboris* (cf. Rivas-Martínez 1987, Izco 1987, Izco et al. 1994, Amigo et al. 1998), dificulta a valoración axeitada das posibles diferencias que poidan existir entre elas. A maioría dos inventarios dispoñibles en territorio galego desta comunidade proceden das montañas limítrofes entre Ourense e o norte de Portugal (serras de Peneda e Xurés-Gerês), moi alonxadas xeograficamente e con condicións climáticas bastante diferentes das da área de estudio, polo que, *a priori*, poderían presentar diferencias florísticas máis ou menos patentes cos carballais existentes na Terra Chá luguesa. Segundo os autores orixinais deste sintaxón (Pinto da Silva et al. 1950), *Vaccinium myrtillus*, *Rubus lusitanicus*, *Galium rotundifolium*, *Laserpitium thalictrifolium*, *Eryngium juessianum* e *Picris longifolia* permitirían diferenciar este tipo de carballeiras de distribución supratemperada das termo-mesotemperadas dos pertencentes á asociación *Rusco-Quercetum roboris*, criterio que manteñen a grandes rasgos diversos autores posteriores (Dantas Barreto 1958, Izco et al. 1990, Silva-Pando 1991a, 1991b, 1991c; Pulgar Sañudo 1999). A estas especies poderíase engadir, seguido a Izco et al. (1990), *Anemone trifolia* subsp. *albida*, herba nemoral cuxo límite setentrional coñecido sitúase na metade sur da Dorsal Galega. Aínda admitindo este conxunto de especies diferenciais, a composición florística dos escasos inventarios que se posúen de áreas lucenses próximas ao territorio aquí estudado (cf. Izco et al. 1994) non permite a súa identificación clara coas carballeiras supratemperadas galaico-portuguesas da asociación *Myrtillo-Quercetum roboris*, manténdose, polo de agora, a incógnita sobre a súa identidade fitosociolóxica.

Necesidade dunha nova interpretación

Todo o comentado ata o momento pon en evidencia a necesidade de revisar os criterios sobre os que se ven fundamentando a interpretación fitosociolóxica dos bosques dominados por quercíneas dentro da área de estudio. Esta

reinterpretación debe ter en consideración que os principais factores ambientais que condicionan a composición florística dos carballais estudados, e que establecen a principal diferenza co resto de bosques de quercíneas do seu entorno, son o forte carácter oceánico do clima e a existencia nos territorios litorais galaico-asturianos dunha humidade ambiental elevada durante a época estival causada pola condensación recorrente de masas nubosas orixinadas no Mar Cantábrico. Estas especiais condicións bioclimáticas reducen considerablemente as taxas de ETP e a demanda hídrica dos vexetais (Carballeira et al. 1983, Martínez Cortizas & Castillo Rodríguez 1996) á vez que permiten que os solos se manteñan frescos e cun contido elevado de agua durante o verán, favorecendo a presenza de certas especies nemorais de carácter higroesciófilo, entre as que destaca un extenso grupo de pteridofitas (cf. Allorge & Allorge 1941, Viane et al., 1987, Amigo & Norman 1993, 1995; Boudrie 1998, Quintanilla & Amigo 1999a, 1999b; Quintanilla et al. 2002). Así, ademais das especies de fentos propostas por Izco et al. (1990) como diferenciais da asociación *Blechno-Quercetum roboris* (*Athyrium filix-femina*, *Dryopteris aemula*, *D. dilatata*, *Osmunda regalis*) poderíanse utilizar para distinguir estes bosques doutros tipos de carballais de carácter máis xérico ou menos oceánico, especies como *Dryopteris filix-mas*, *Lastrea limbosperma*, *Davallia canariensis*, *Cystopteris fragilis*, *Hymenophyllum tunbrigense* ou *Woodwardia radicans*. Asemade, poden empregarse cun carácter discriminante semellante algúns taxóns leñosos frecuentes nos claros forestais e matogueiras que se intercalan entre os bosques dos territorios cantábricos occidentais, como *Erica mackaiana* e *Cytisus commutatus*, ausentes por completo dos sectores Galaico-Portugués, Galaico interior e Altonarceense-Ancarés.

Por outro lado, a proximidade ao mar de gran parte do territorio bioxeográfico considerado exerce un efecto modulador das temperaturas ao longo do ano favorecendo a presenza dun importante número de especies termófilas nos bosques estudados (*Rubia peregrina*, *Smilax aspera*, *Ruscus aculeatus*, *Laurus nobilis*, *Arbutus unedo*, *Asplenium onopteris*, *Tamus communis*). Sen embargo, estes taxóns xa non aparecen, salvo en enclaves especialmente protexidos, nos carballais de territorios bioxeográficos máis meridionais (subsectores Chairego, Ancarés e Narceense), sometidos a un clima de menor termicidade e maior continentalidade. Por elo, esta vinculación bioclimático-florística pode ser utilizada ventaxosamente para discriminar tipos de bosques fisionómicamente parecidos dunhas e outras áreas. Non obstante, este valor diferencial pérdese cando se enfrontan os carballais termófilos galaico-asturianos e os galaico-portugueses da asociación *Rusco aculeati-Quercetum roboris*. Neste caso, como se pode comprobar analizando a composición florística global da *Rusco-Quercetum* aportada por Amigo et al. (1998)(táboa 2), a diferenciación entre estes dous tipos de bosques ven dada pola presenza/ausencia do grupo de especies higro-esciófilas anteriormente comentadas, cuxos biotopos axeitados desaparecen progresivamente en sentido N-S ao longo do

Golfo Ártabro, cando o ambiente atmosférico estival perde a influencia das néboas e os días de orballo característicos do N das provincias de A Coruña e Lugo.

Tendo en conta o anteriormente exposto, os bosques dominados por quercíneas máis amplamente difundidos nos territorios cantábricos occidentais aquí tratados (*Blechno spicant-Quercetum roboris*) terían como características florísticas diferenciais respecto dos carballais acidófilos galaico-portugueses (*Rusco-Quercetum* e *Myrtillo-Quercetum*) e as reboleiras naviano-ancarenses meso-termófilas (*Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae*) as seguintes:

- dominio fisionómico, e a miúdo coexistencia en proporcións variables, de diversos taxóns caducifolios do xénero *Quercus* (*Quercus robur*, *Quercus petraea*, *Quercus x rosacea*); en xeral, *Q. pyrenaica* está ausente nestes bosques aínda que, en situacións especialmente favorables, pode chegar a ser abundante.
- presenza de especies higroesciófilas, entre as que destacan especialmente diversos pteridófitos (*Athyrium filix-femina*, *Blechnum spicant*, *Cystopteris fragilis*, *Dryopteris aemula*, *D. dilatata*, *Hymenophyllum tunbrigense*, *Lastrea limbosperma*, *Osmunda regalis*) e taxóns nemorais como *Saxifraga spathularis*, *Luzula henriquesii* ou *Polygonatum verticillatum*.
- presenza ocasional de certos arbustos (*Erica mackaiana*, *Cytisus commutatus*), frecuentes nas comunidades de substitución destes bosques, exclusivos dos territorios galaico-asturianos.

A partir deste punto, a interpretación fitosociolóxica das combinacións florísticas existentes realizouse tendo en conta a dimensión ecolóxica dos factores causais das combinacións florísticas, na liña do plantexado por Gehu (1998) resultando a correlación entre categorías sintaxonómicas de rango inferior ao de asociación (subasociación, variante, facies, fase) e factores ambientais/aspectos dinámicos que se amosan na táboa 5. Esta proposta difire da planteada por Izco (2004), para quen unha subasociación vexetal pode estar sustentada, a xuízo do investigador, en causas edáficas, topográficas ou ombroclimáticas, con independencia de que o factor causal da diferenciación florística da comunidade en cuestión se manifeste nun ámbito micro, meso ou macroxeográfico. Niste senso, e como xa comentamos, cremos que o criterio que se empregue no establecemento da secuencia xerárquica a utilizar non debe ser arbitrario, senón que debe gardar relación coa importancia que os factores ambientais teñen na modificación florística local das comunidades.

Ademáis, dado que os factores que explican a variabilidade florística das comunidades vexetais acadan unhas intensidades e posibilidades de combinación que se poden delimitar con bastante precisión dentro dun ámbito bioxeográfico concreto, a aplicación do esquema de subunidades xerárquicas que se estableza para unha asociación vexetal determinada debería de ser extrapolable ao resto de comunidades homólogas coas cales comparte similar rango dentro do esquema de unidades sintaxonómicas manexado.

En consecuencia, para o grupo de bosques aquí tratado estableceuse un primeiro nivel de discriminación entre carballais con forte influencia oceánica ("carballais hiperoceánicos"), ricos en especies higro-esciófilas, e outros sometidas a condicións bioclimáticas non favorables para a presenza de ditas especies, xa fose debido a un incremento da continentalidade ou a un descenso apreciable da humidade ambiental durante a época estival. Dentro de cada un destes tipos de bosques poderíanse diferenciar categorías en función da presenza ou ausencia de especies termófilas nos que, á súa vez, cabería distinguir, en función do contido en nutrientes do solo sobre o que se asentan, bosques oligotrofos doutros de tendencia mesotrofa, distinguibles dos primeiros pola presenza de especies neutro-basófilas.

Como resultado da aplicación destes criterios, quedarían segregados en primeiro lugar os carballais incluíbles na asociación B-Q do resto. Dentro destes bosques de carácter máis marcadamente oceánico propoñemos o mantemento de dúas das catro subasociacións que ata o de agora se viñan admitindo dentro desta asociación: a típica (*dryopteridetosum aemulae*), carente de especies termófilas, e a de distribución principalmente termo-mesotemperada inferior (*lauretosum nobilis*), recoñecible pola presenza de taxóns termófilos, como *Asplenium onopteris*, *Arbutus unedo*, *Laurus nobilis*, *Rubia peregrina*, *Ruscus aculeatus* ou *Smilax aspera*. Dentro destes subsintaxóns considérase oportuno diferenciar dúas variantes, típica (oligotrofa) e con tendencia á mesotrofia. Á súa vez, dentro de cada unha destas variantes, cabería diferenciar sendas facies: típica e heliófila, esta última caracterizada pola presenza de *Quercus pyrenaica*. Admitido este esquema, non terían cabida as subasociacións *pulmonarietosum longifoliae*, pois as situacións de maior trofia edáfica interprétanse como variantes, e *fagetosum sylvaticae*, xa que como se discutíu nun apartado anterior, a presenza da faia nos bosques estudados non parece estar ligada a aspectos bioclimáticos, polo que propoñemos á revocación de ambas dúas unidades sintaxonómicas.

Factor causal	Rango fitosociolóxico	Exemplo
Elemento mesoclimático (termotipo)	subasociación	subas. termófila/subas. mesófila
Riqueza en nutrientes do solo	variante	variante oligotrofa/variante mesotrofa
Aspectos microtopográficos	facies	facies heliófila/facies umbrófila
Causas dinámicas/grao de antropización	fase	fase típica/fase de <i>Castanea sativa</i>

Táboa 5.- Correspondencia entre factores responsables da variación florística dunha asociación vexetal e o rango fitosociolóxico aplicado neste traballo

Canto aos bosques que carecen de especies higró-es-ciófilas (29 inventarios), podería plantexarse a posibilidade de que se tratara de mostras que por alguha causa particular (pastoreo ou lumes pretéritos, localización en estacións edafo-topográficas especialmente desfavorables para as especies higró-es-ciófilas, representación de estadíos forestais xuvenís ou deficientemente estruturados) presentaran unha composición florística alonxada do que se pode considerar máis frecuente dentro dos carballais máis amplamente extendidos no territorio considerado (asociación *Blechno-Quercetum*). A interpretación proposta para estes casos tivo en conta, ademais da súa composición florística, as tipoloxías e combinacións de comunidades relacionadas dinamicamente cos distintos tipos de carballais descritos na área de estudio e territorios limítrofes que se amosan na táboa 6. Segundo esto, o estudo detallado das comunidades non arboradas que se atopan nas inmediacións dos bosques carentes de especies higró-es-ciófilas analizados revela que en todo-os casos están ausentes comunidades ligadas exclusivamente aos carballais da *Blechno-Quercetum*, como as xesteiras da *Ulici europaei-Cytisetum commutati*, as matogoeiras baixas da *Gentiano pneumonanthe-Ericetum mackaiana* e as uceiras da *Avenello flexuosae-Ericetum arboreae*.

Seguindo esta argumentación semella razoable incluír os bosques carentes de higró-es-ciófitos pero que teñen taxóns termófilos dentro da asociación *Rusco aculeati-Quercetum roboris*, de distribución moi puntual no territorio e, polo que se desprende da orientación dos lugares nos que foron obtidas as mostras desta comunidade, fortemente vinculada a ladeiras pedregosas de elevada inclinación e con orientación marcadamente soalleira, na liña do xa expresado por Losa Quintana (1973). A diferenciación destes bosques con respecto aos navegos da *Lonicero-Quercetum pyrenaicae* descritos por Rivas-Martínez et al. (2002) parece residir, á vista da escasa información ata o momento dispoñible sobre estes últimos, na ausencia neles de taxóns termófilos presentes na *Rusco-Quercetum*, como

Daphne gnidium, *Rubia peregrina*, *Smilax aspera* ou *Laurus nobilis* (táboa 2). Non obstante, estimamos necesario profundizar na colleita de información florística neste último tipo de bosques para ratificar esta hipótese.

A ubicación sintaxonómica definitiva dos carballais existentes ao longo de parte das cabeceiras da área meridional aquí tratada, entre a comarca de Betanzos e o extremo oriental da Terra Chá, que carecen simultaneamente de especies higró-es-ciófilas e termófilas así como das comunidades leñosas de sutitución ligadas aos carballais da *Blechno-Quercetum* anteriormente mencionadas, e das que se estudaron cinco mostras situadas en diversos lugares da cabeceira do Río Miño, queda pendente ate a realización de novos traballos. A súa composición florística fai que, polo momento, sexan difíciles de diferenciar dalgúns existentes no tramo medio do Río Eo que interpretamos como pertencentes á asociación *Lonicero-Quercetum pyrenaicae*; en cambio, creemos que se debe rexeitar a súa asimilación cos aspectos menos térmicos da asociación *Rusco aculeati-Quercetum roboris*, debido á total ausencia neles de especies termófilas, e tampouco nos parece axeitado incluílos na asociación *Myrtillo-Quercetum roboris*, tal e como se veu facendo ata o de agora (cf. Rivas-Martínez 1987), pois carecen de moitas das especies que aparecen nos inventarios publicados desta comunidade (táboa 2).

Tal e como se discutíu en apartados anteriores, a reinterpretación que aquí se propón debe aplicarse á totalidade dos territorios Galaico-Asturianos, área dentro da que estes bosques cumpren, en liñas xerais, as condicións florísticas anteriormente enunciadas (táboa 2). Como resumo da proposta reinterpretativa presentada, amósase na táboa 7 unha clave de discriminación florística das comunidades arbóreas identificadas neste traballo dentro do territorio estudado, que coidamos pode ser de utilidade para ubicar sintaxonómicamente as diferentes combinacións florísticas que se poden encontrar no campo destas fitocenoses.

Tipos de etapas seriais	Tipo de bosque				
	B-Q	R-Qv	R-Qq	L-Q	SA
Orlas arbustivas altas					
<i>Frangulo alni-Pyretum cordatae</i>	●	●	●	?	?
<i>Frangulo alni-Arbutetum unedonis</i>	●	---	?	●	---
Uceiras					
<i>Avenello flexuosae-Ericetum arboreae</i>	●	---	---	---	---
<i>Pterosparto cantabricsi-Ericetum aragonensis</i>	---	---	---	●	?
Queirogais					
<i>Gentiano pneumonanthe-Ericetum mackaiana</i>	●	---	---	---	---
<i>Cirsio filipenduli-Ericetum ciliaris</i>	---	●	●	---	?
<i>Ulici europaei-Ericetum cinereae</i>	?	●	●	?	●
Xesteiras					
<i>Ulici europaei-Cytisetum commutati</i>	●	---	---	---	---
<i>Cytisetum striati</i> subas. <i>cytisetosum striati</i>	●	●	●	---	●
<i>Cytisetum striati</i> subas. <i>cytisetosum multiflori</i>	---	---	---	●	---
<i>Cytiso scoparii-Genistetum polygaliphyllae</i> subas. <i>cytisetosum multiflori</i>	---	---	---	●	---

●: comunidade vinculada co tipo de bosque correspondente; ---: comunidade non vinculada co tipo de bosque correspondente; ?: datos insuficientes. Acrónimos dos tipos de bosque como na táboa 1, salvo SA: "bosques sen adscrición fitosociolóxica".

Táboa 6.- Relación entre os tipos de bosques estudados e os principais tipos de comunidades vexetais leñosas integrantes das súas respectivas series de vexetación. Elaborado a partir de Izco et al. (1990), Díaz González & Fernández Prieto (1994,1996), Izco (1996) y Amigo et al. (1998).

Caracterización ambiental e florística das comunidades de bosque recoñecidas

A continuación se describe a distribución xeográfica, o ambiente ecolóxico, a composición florística e estrutura dos tipos de bosques mesófilos dominados por especies caducifolias e marcescentes do xénero *Quercus* recoñecidos na área de estudio.

a) Carballais acidófilos galaico-asturianos hiperoceánicos típicos (*Blechno spicant-Quercetum roboris* subas. *dryopteridetosum aemulae*, B-Qd).

As características ambientais e florísticas deste grupo de carballais amósanse nas figuras 6a e 6b e nas táboas 8 e 9. Trátase de bosques distribuídos maioritariamente por territorios de bioclima oceánico e hiperoceánico retirados da beira do mar e por altitudes superiores aos 400 m (figura 6a). En coincidencia con este reparto, desenvólvese principalmente dentro dos termotipos mesotemperado superior e supratemperado e baixo ombrotipos húmedo superior e hiperhúmido inferior. No plano fisiográfico, adoitan situarse en ladeiras de inclinación elevada (terreos escarpados ou moi escarpados na clasificación da FAO) e con exposición variable, aínda que concentrada nas orientacións de compoñente N (figura 6a). A escaseza de bosques en situacións topográficas achairadas e situadas en vertentes soalleiras non debe interpretarse como sinónima de ambientes pouco aptos para este tipo de bosques, senón como consecuencia da deforestación preferente destas posicións para o seu aproveitamento agro-gandeiro.

Os materiais de partida máis representados neste grupo de bosques son a “alternancia de rochas metamórficas silíceas”, “cuarcitas” e “lousas”, estando tamén presentes sobre rochas graníticas, neises “ollo de sapo”, rochas básicas e sedimentos cenozoicos (figura 6b). Sobre estes materiais litolóxicos desenvólvese principalmente solos cun marcado carácter coluvial e escaso grao de diferenciación (regosoles), se ben en partes baixas de ladeira e pequenos recháns nas vertentes poden atoparse cambisoles e, principalmente nas proximidades de cumes montañosos, solos incipientes (leptosoles).

Desde o punto de vista fisionómico, a talla deste conxunto de bosques oscila entre os 8 e os 27 m, situándose a media nos 16,3 m. A cobertura do estrato superior tende a ser elevada (media do 94,8 %), aínda que en ocasións descende ata o 60% (táboa 7). As especies arbóreas máis constantes nestes bosques son *Quercus robur* e *Ilex aquifolium*, sendo algo menos frecuentes *Corylus avellana*, *Betula pubescens* e *Sorbus aucuparia*. De aparición máis esporádica son *Castanea sativa*, *Quercus x rosacea*, *Fagus sylvatica*, *Quercus petraea*, *Quercus pyrenaica*, *Taxus baccata*, *Prunus avium*, *Ulmus glabra* e *Fraxinus excelsior*. Por baixo das especies anteriores adoitan aparecer *Erica arborea*, *Pyrus cordata* e *Frangula alnus*, sendo moi escaso o espiñeiro (*Crataegus monogyna*). No nivel inferior, moito máis variable en cobertura que o anterior (20-100 %), acádase un promedio elevado de recubrimiento do chan (81,4 %) debido á presenza de numerosas especies de carácter nemoral como *Vaccinium myrtillus*, *Anemone*

nemorosa, *Dryopteris dilatata*, *D. affinis*, *D. aemula*, *Avenella flexuosa*, *Stellaria holostea*, *Oxalis acetosella*, *Saxifraga spathularis*, *Teucrium scorodonia*, *Physospermum cornubiense*, *Polypodium vulgare*, *Polygonatum verticillatum*, *Holcus mollis*, *Hedera hibernica* e *Lonicera periclymenum*, así como algunhas outras incluíbles no apartado de compañeiras (*Rubus* sp., *Pteridium aquilinum* e, en menor medida, *Asphodelus* sp., *Daboecia cantabrica* ou *Omphalodes nitida*).

O número de taxóns presentes neste tipo de carballeiras oscila entre 11 e 41, sendo o valor medio de 23 (táboa 7). Con respecto ao grupo de especies compañeiras, acada por termo medio algo menos do 30% do total de taxóns presentes, se ben este valor pode variar grandemente, entre o 14 e o 53 %. Polo xeral, as especies introducidas non acadan unha significación salientable nestes carballais (máximo de unha especie por inventario), téndose censado nas mostras estudadas soamente tres especies (*Helichrysum foetidum*, *Pinus pinaster* e *Prunus laurocerasus*).

No plano fitosociolóxico, distinguimos neste tipo de carballais dúas variantes: típica e mesotrofa. Esta última diferenciase pola presenza de especies con preferencias por solos máis ricos en nutrientes, características de bosques da orde *Fagetalia sylvaticae*, como *Acer pseudoplatanus*, *Carex sylvatica*, *Conopodium majus*, *Fraxinus excelsior*, *Helleborus occidentalis*, *Hypericum androsaemum*, *Mercurialis perennis*, *Polystichum setiferum*, *Primula acaulis*, *Prunus avium*, *Pulmonaria longifolia*, *Ranunculus tuberosus*, *Sanicula europaea*, *Scrophularia alpestris* ou *Ulmus glabra*. Nas áreas de topografía máis abrupta, esta variante marca a transición cara aos bosques mixtos de encostas escarpadas e barrancos que dun xeito moi fraccionado se distribúen nos enclaves máis fragosos das masas arboradas autóctonas ao longo da área de estudo (Rodríguez Guitián 2005).

En situacións de maior insolación e, polo xeral sobre solos máis areosos ou menos profundos, tanto nunha como noutra variante, pódese recoñecer unha facies heliófila na que o rebolo (*Quercus pyrenaica*), e as veces o su híbrido con *Quercus robur* (*Quercus x andegavensis*), adoitan incorporarse ao dosel destes bosques.

b) Carballais acidófilos galaico-asturianos hiperoceánicos termófilos (*Blechno spicant-Quercetum roboris* subas. *lauretosum nobilis*, B-QI).

As características ambientais e florísticas deste grupo de carballais amósanse nas figuras 6a e 6b e nas táboas 8 e 10. Os carballais galaico-asturianos termófilos presentan, en gran medida, unha distribución complementaria dos da subasociación típica, e dicir, con preferencia pola banda litoral e áreas interiores situadas a baixa altitude (figura 1). Non obstante, dado que as condicións de termicidade gañan cotas progresivamente superiores coa distancia ao mar, este tipo de carballais ten unha distribución altitudinal máis ampla que os primeiros, oscilando entre os 0-350/400 m no sector litoral ata os 700-750 m en certas áreas interiores das cuncas do ríos Eo, Navia e Narcea.

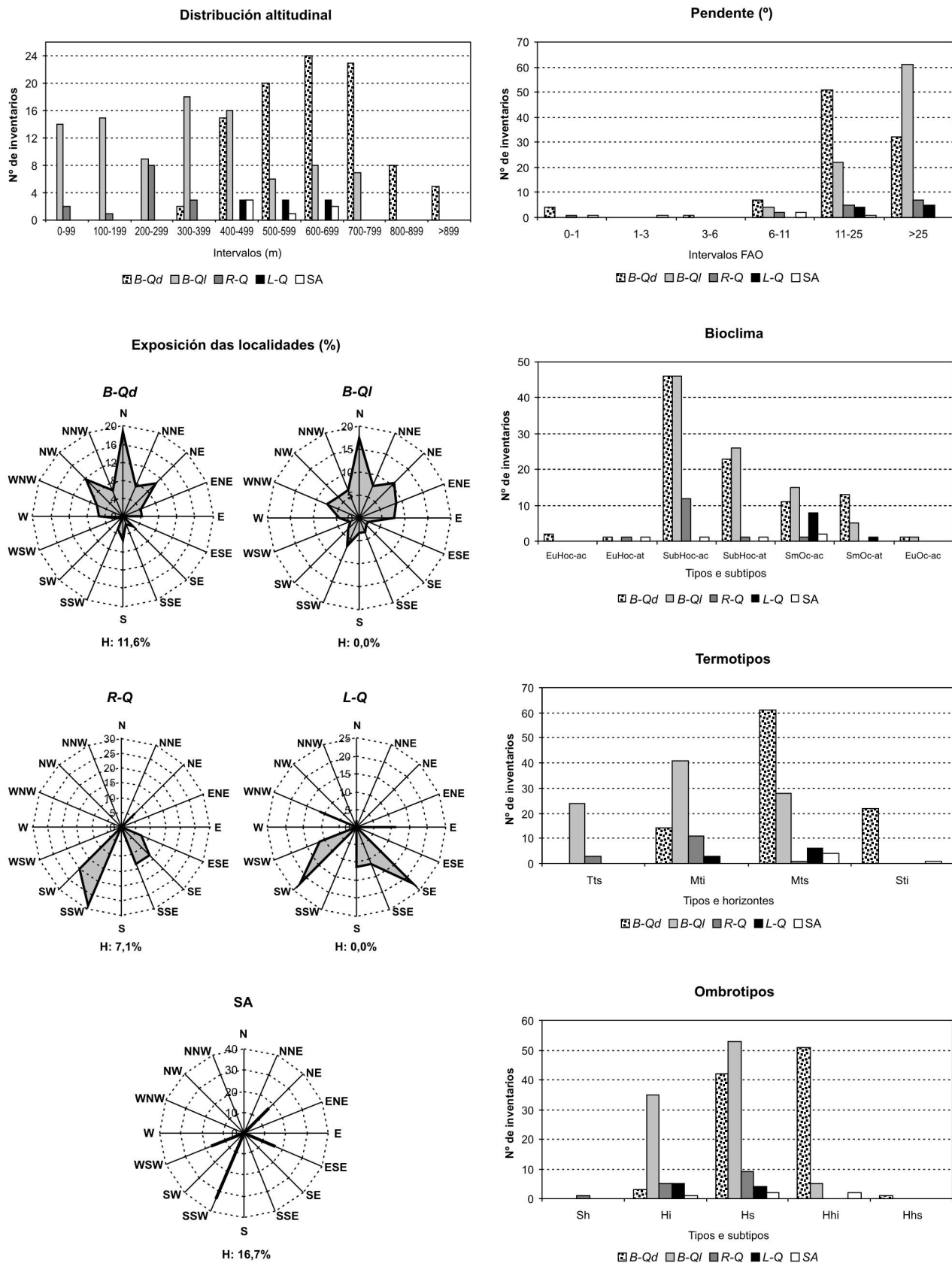

Figura 6a.- Distribución altitudinal, exposicións, intervalos de pendente e caracterización bioclimática dos tipos de bosque descritos neste traballo. Acrónimos das comunidades como na táboa 1, salvo SA: “bosques sen adscripción fitosociolóxica”. Bioclimas: EuHoc-ac: euhiperoceánico acentuado; EuHoc-at: euhiperoceánico atenuado; SubHoc-ac: subhiperoceánico acentuado; SubHoc-at: subhiperoceánico atenuado; SmOc-ac: semioceánico acentuado; SmOc-at: semioceánico atenuado; EuOc-ac: euoceánico acentuado. Termotipos: Tts: termotemperado superior; Msi: mesotemperado inferior; Mts: mesotemperado superior; Sti: supratemperado inferior. Ombrotipos: Sh: subhúmido superior; Hi: húmido inferior; Hs: húmido superior; Hhi: hiperhúmido inferior; Hhs: hiperhúmido superior

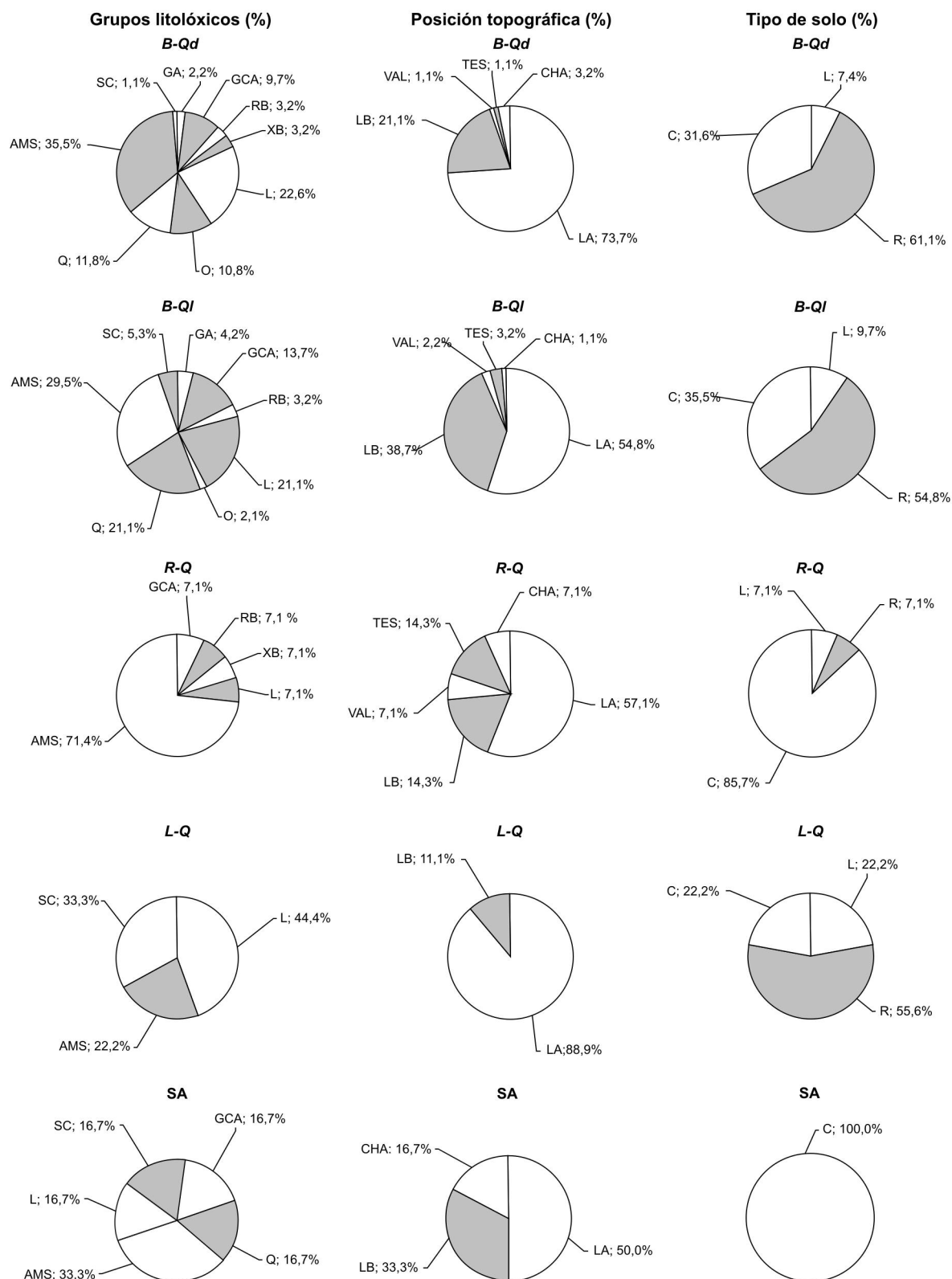

Figura 6b.- Grupos litolóxicos, posición topográfica e tipos de solos desenvolvidos baixo os tipos de bosque descritos neste traballo. Acrónimos das comunidades como na táboa 1, salvo SA: “bosques sen adscrición fitosociolóxica”. Litoloxía: AMS: alternancia de rochas silíceas metamorfozadas; GA: granitoides alcalinos; GCA: granitoides alcalinos; SC: sedimentos cuaternarios; L: lousas; Q: cuarcitas; XB: xistos básicos; RB: rochas metamórficas básicas; O: xistos acedos tipo “ollo de sapo”. Posición topográfica: LA: parte alta de ladeira; LB: parte baixa de ladeira; VAL: valgada; TES: tesos; CHA: chaira. Tipo de solo: L: leptosol; R: regosol; C: cambisol

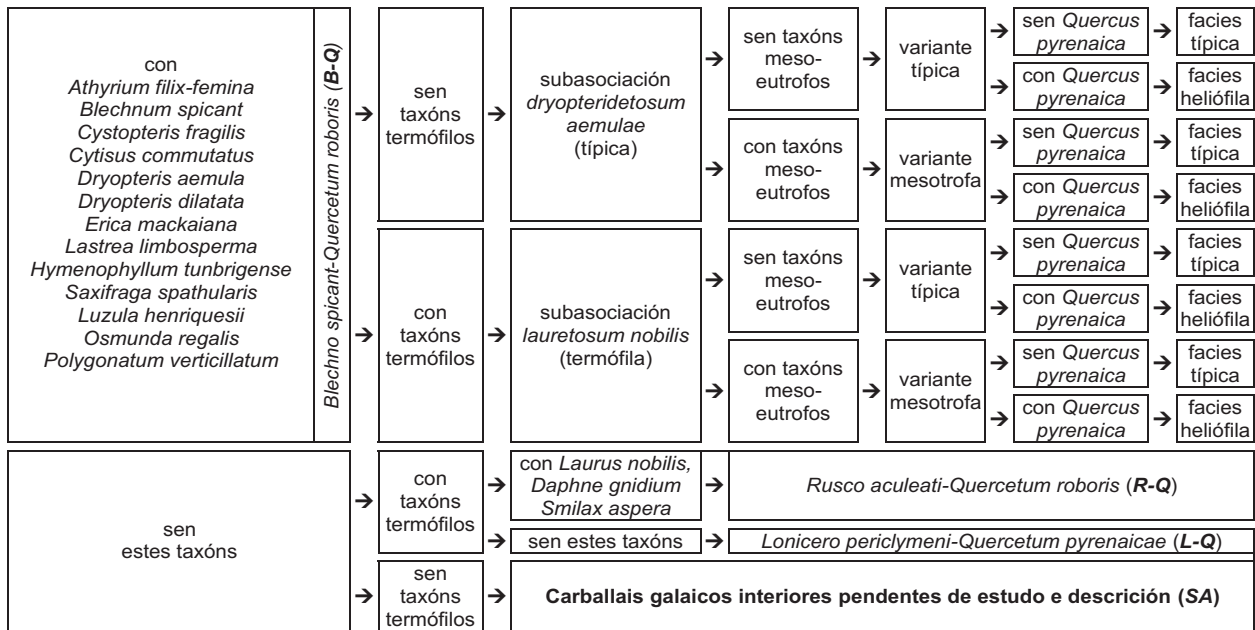
Este grupo de carballais distribúese maioritariamente por territorios de bioclima hiperoceánico dentro dos termotipos termotemperado superior a mesotemperado superior e baixo ombrotipos predominantemente húmidos (figura 6a). A diferenza dos carballais da subasociación típica, case o 40 % dos termófilos atópase en situacións fisiográficas de ladeira baixa e valgada (figura 6b). Tamén se observa unha maior representación sobre terreos de moi forte inclinación (arredor do 70% dos inventarios sitúanse en pendentes superiores a 25°). De tódo-os xeitos, é necesario lembrar que este reparto está moi condicionado coa distribución actual dos bosques na área de estudo e non se debe interpretar como indicativo do seu “óptimo” ecolóxico. As orientacións, aínda que moi variables, tamén amosan un certo incremento nas de compoñente N.

Os solos sobre os que se asentan estes bosques manteñen o forte carácter coluvial comentado para os da subasociación típica, predominando os regosoles sobre os cambisoles e leptosoles. Están desenvolvidos nunha maior proporción sobre “alternancia de rochas silíceas metamórfizadas”, observándose unha menor representación das rochas de tipo granítico e lousas (figura 6b).

Estructuralmente falando, aquí se reúnen bosques dunha talla igualmente variable (10-28 m) pero, polo xeral, lixeiramente superior á dos típicos (17,1 m de promedio). Tamén os valores de cobertura mínima (70%) e media (96,4%) no estrato superior son maiores que os rexistrados no caso daqueles. A maior termicidade que se observa nas áreas nas que aparecen este tipo de bosques propicia un importante incremento no número de especies arbóreas presentes. Aínda que as especies máis constantes nestes bosques seguen a ser *Quercus robur* e *Ilex aquifolium*, neles gañan en importancia *Castanea sativa*, *Corylus*

avellana, *Crataegus monogyna*, *Quercus petraea* e *Quercus x rosacea*, mentras que non son raros *Laurus nobilis* e *Arbutus unedo*, que están ausentes dos carballais típicos; por contra, *Betula pubescens*, *Sorbus aucuparia* e *Fagus sylvatica* tenden a ser máis raros, mentras que seguen a presentar aparicións moi puntuais *Taxus baccata*, *Prunus avium*, *Ulmus glabra* e *Fraxinus excelsior*. Como aspecto curioso neste apartado, merece mención a presenza de *Fraxinus angustifolia* e *Fraxinus oxycarpa* nalgúns destes carballais situados en partes baixadas de ladeiras da cunca media do Río Mandeo. Posiblemente, a incorporación local destas especies aos carballais se deba ao seu contacto cos bosques riparios desta zona (asociación *Senecioni bayonnensis-Alnetum glutinosae*), formacións nas que estes freixos son frecuentes (Amigo et al. 1987).

Pyrus cordata e *Frangula alnus*, coa frecuente incorporación de *Crataegus monogyna*, seguen a ser as principais especies que conforman o nivel arbóreo inferior ao do dosel, mentras que *Erica arborea* presenta unha apreciable redución na súa frecuencia de aparición. O nivel inferior presenta un valor mínimo de recubrimento superior ao caso dos carballais típicos (10%), se ben a media é algo inferior á destes (77,4%). Neste estrato apréciase unha redución da frecuencia de aparición de certas especies nemorais, como *Vaccinium myrtillus*, *Blechnum spicant*, *Avenella flexouosa* ou *Polygonatum odoratum*, se ben outras a incrementan (*Aquilegia vulgaris*, *Athyrium filix-femina*, *Hypericum androseum*, *Luzula henriquesii*, *Potentilla sterilis*, *Viola riviniana*). Dentro do grupo de compañeiras, descenden algo as silvas (*Rubus* sp.) e aumentan lixeiramente algunhas herbas típicas de bordes forestais (*Linaria trionithophora*, *Omphalodes nitida*, *Polygonatum odoratum*) así como algúns higrófitos (*Angelica sylvestris*, *Ajuga pyramidalis*, *Cardamine flexouosa*, *Senecio nemorensis*).

Táboa 7.- Clave florística para os bosques dominados por quercíneas presentes na área de estudo (Subsector Cantábrico occidental). Acrónimos das comunidades como na táboa 1, salvo SA: “bosques sen adscripción fitosociolóxica”

Atributo	Valor	Tipo de bosque				
		B-Qd (97)	B-Ql (93)	R-Q (14)	L-Q (9)	SA (6)
Alt. E ₁ (m)	max	27,0	28,0	18,0	20,0	25,0
	med	16,3	17,1	12,4	15,6	19,7
	min	8,0	10,0	10,0	10,0	16,0
Cob. E ₁ (>4,0 m)(%)	max	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	med	94,8	96,4	84,6	92,8	92,5
	min	60,0	70,0	70,0	90,0	80,0
Cob. E ₂ (1,5-4,0 m)(%)	max	70,0	70,0	60,0	40,0	70,0
	med	24,1	28,7	24,5	20,7	40,0
	min	5,0	10,0	5,0	5,0	10,0
Cob. E ₃ (<1,5 m)(%)	max	100,0	100,0	100,0	90,0	100,0
	med	81,4	77,4	77,1	73,9	93,3
	min	20,0	10,0	50,0	50,0	80,0
Nº taxóns	max	41	44	36	31	21
	med	23	28	23	25	16
	min	11	15	18	20	10
% compañeiras	max	53	47	60	58	48
	med	29	27	48	49	34
	min	14	10	26	36	20
Nº neófitos	max	1	1	1	1	1
	med	0	0	0	0	0
	min	0	0	0	0	0

Táboa 8.- Caracterización estrutural (valores de altura dominante e cobertura por estratos) e valoración florística dos bosques estudados. Acrónimos das comunidades como na táboa 1, salvo SA: "bosques sen adscrición fitosociolóxica". Entre paréntese indícase o número de mostras de cada tipo de bosque

Esta subasociación diferénciase da típica pola presenza dun longo conxunto de especies de carácter termófilo (*Arbutus unedo*, *Asplenium onopteris*, *Clematis vitalba*, *Daphne gnidium*, *Davallia canariensis*, *Laurus nobilis*, *Rubia peregrina*, *Ruscus aculeatus*, *Smilax aspera* e *Tamus communis*), moitas das cales se comparten coa asociación *Rusco aculeati-Quercetum roboris*, de distribución maioritaria polas áreas termotemperadas e mesotemperadas inferiores dos territorios galaico-portugueses.

As riquezas específicas media e máxima destes bosques (29 e 44 taxóns respectivamente) son superiores ás da subasociación típica e tamén o é o número de compañeiras que adoitan aparecer en cada inventario; non obstante, a proporción destas fronte ao total tende a ser inferior (táboa 7). No relativo a especies introducidas, nas mostras estudadas desta subasociación só aparecen *Pinus pinaster* e *Prunus laurocerasus*, este último en maior número de inventarios.

Dentro desta unidade fitosociolóxica distínguense, como no caso da subasociación típica, una variante típica e outra mesotrofa, diferenciable da primeira pola presenza de taxóns máis esixentes en nutrientes, como *Acer pseudoplatanus*, *Carex sylvatica*, *Fraxinus excelsior*, *Hypericum androsaemum*, *Lysimachia nemorum*, *Mercurialis perennis*, *Milium effusum*, *Polystichum setiferum*, *Potentilla sterilis*, *Primula acaulis*, *Prunus avium*, *Pulmonaria longifolia*, *Ranunculus tuberosus*, *Sanicula europaea* ou *Ulmus glabra*. Como no caso anterior, esta variante medra nos enclaves de solos ácidos máis ricos en nutrientes dentro do ámbito dos carballeiros estudados, sendo o tipo de bosque que se conforma nos lugares de contacto entre os carballeiros galaico-asturianos e os bosques mixtos de ladeiras abruptas e barrancos existentes nas áreas máis térmicas do territorio estudado.

A presenza de *Quercus pyrenaica* en situacións soalleiras permite recoñecer, como no caso dos carballeiros galaico-asturianos típicos, unha facies heliófila.

c) Carballeiros galaico-portugueses termófilos (*Rusco aculeati-Quercetum roboris*, R-Qv, R-Qq)

As características ambientais e florísticas deste grupo de carballeiros amósanse nas figuras 6a e 6b e nas táboas 8 e

11. Un total de 14 inventarios, distribuídos por áreas próximas ao litoral entre as cuncas baixas dos ríos Mandeo e Ouro, considéranse incluídos na asociación *Rusco aculeati-Quercetum roboris*, pois carecen das especies higró-esquífilas que caracterizan á asociación *Blechno-Quercetum roboris*. Tres deles conteñen especies (*Arbutus unedo*, *Daphne gnidium*, *Rubia peregrina*) que se consideran diferenciais da subasociación de máis marcado carácter termófilo desta asociación (subas. *quercetosum suberis*) mentras que o resto pertencería á subasociación típica (subas. *violetosum riviniana*).

En conxunto, son bosques de menor talla que os pertencentes á asociación *Blechno-Quercetum roboris* (10-18 m, media de 12,4 m), con cobertura no estrato superior que oscila entre o 70 e o 100% e entre o 50 e o 100% no inferior. Sitúanse maioritariamente en partes altas de vertentes fortemente insoladas (orientacións SE a SW) e de elevada inclinación (10-40°, promedio de 27°), sobre solos relativamente evolucionados (cambisoles) derivados principalmente de "alternancia de rochas silíceas metamorfozadas".

A diferenza dos bosques dominantes no territorio, *Quercus robur* adoita compartir o dosel con *Quercus pyrenaica*, *Laurus nobilis* e *Castanea sativa*, perdendo peso neste estrato superior *Ilex aquifolium*, *Corylus avellana* e *Betula pubescens*. Faltan por completo nestes bosques *Acer pseudoplatanus*, *Fagus sylvatica*, *Fraxinus excelsior*, *Prunus avium*, *Quercus petraea*, *Quercus x rosacea*, *Sorbus aucuparia*, *Taxus baccata* e *Ulmus glabra*, sendo escasos *Castanea sativa*, *Betula pubescens* e *Corylus avellana*. Por baixo das árbores dominantes mantéñense *Pyrus cordata*, *Frangula alnus* e *Ulex europaeus*, observándose unha notable redución de *Arbutus unedo* e da uz branca (*Erica arborea*). No estrato inferior predominan as herbas heliófilas (*Pseudarrhenatherum longifolium*, *Pteridium aquilinum*, *Asphodelus* sp., *Digitalis purpurea*) xunto a matas baixas (*Daboecia cantabrica*, *Erica cinerea*) e algunhas especies nemorais relativamente tolerantes á luz (*Teucrium scorodonia*, *Physospermum cornubiense*, *Viola riviniana*). *Pinus pinaster* é a única especie introducida que aparece nas mostras estudadas deste tipo de bosque.

Código inventario	B-Qd	C080	C090	C100	C101	C110	C111	Iz103	Iz104	Iz106	Iz107	Iz113	Iz114	Iz116	Iz117	Iz118	Iz119	Iz120	Iz121	MF31	MF36	P001	P002	P003	P004	P006	P007	P008	P009	P010	P011	P012	P013	P015	P016	P017	P018	P019	P020	P021	P023	P024					
Características e diferenciais (*) de <i>Blechno spicant-Quercetum roboris</i>																																															
<i>Quercus robur</i>	4	5	5	5	5	4	4	4	4	5	5	4	4	5	5	5	4	5	5	4	4	4	5	4	5	2	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5	4	5					
<i>Vaccinium myrtillus</i>	3	1	2	4	4	2	2	3	3	2	2	2	4	1	4	2	3	4	1	2	·	1	3	·	4	3	5	3	2	3	2	1	2	4	3	4	3	3	2	1	3						
<i>Hedera hibernica</i>	1	2	1	1	2	1	1	2	1	1	1	1	2	+	·	+	1	1	2	·	1	2	1	4	2	+	1	1	1	1	1	1	2	1	·	1	+	+	+	1	+						
<i>Blechnum spicant</i> *	1	1	1	3	·	1	1	·	+	1	1	2	1	1	1	2	1	+	1	1	2	1	1	1	2	·	1	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	+	+	1	1	·					
<i>Ilex aquifolium</i>	·	1	·	·	2	2	1	+	1	1	1	+	+	1	3	1	1	r	1	+	+	+	1	2	3	1	1	3	1	+	·	1	3	2	2	2	2	3	+	2	·	+					
<i>Holcus mollis</i>	1	1	·	·	·	·	2	1	+	·	2	2	+	2	2	2	2	+	·	2	2	2	2	1	+	·	2	2	2	1	2	2	1	2	2	1	2	+	3	1	1	3	1				
<i>Teucrium scorodonia</i>	1	1	·	·	·	·	1	1	·	·	·	1	+	+	·	1	·	1	·	2	·	+	1	1	+	·	+	2	2	+	+	2	2	1	2	1	2	1	+	1	r	1	r	+			
<i>Avenella flexuosa</i>	·	·	·	·	·	·	1	2	+	+	4	3	·	1	+	1	1	1	1	·	4	2	4	2	·	2	2	·	3	2	·	2	1	1	1	3	+	+	+	2	1	1					
<i>Lonicera periclymenum</i>	2	·	1	2	·	·	1	+	1	·	1	1	+	+	1	·	+	2	·	2	1	2	1	1	·	·	+	+	+	1	2	1	1	+	+	1	2	1	1	+	+	·	2	·			
<i>Oxalis acetosella</i> *	·	·	·	3	·	2	2	·	·	2	2	·	+	1	1	+	1	+	1	·	·	·	1	·	1	·	·	2	+	+	+	1	+	+	1	1	r	r	2	·	·	·	·				
<i>Sorbus aucuparia</i> *	·	·	1	·	1	·	1	·	·	·	·	+	1	1	+	1	1	·	1	·	+	·	+	+	+	+	1	+	+	·	1	2	2	1	1	2	+	1	2	+	·	1	·	·			
<i>Corylus avellana</i>	·	·	1	2	·	1	5	·	·	·	·	1	2	+	·	·	1	+	+	+	·	2	·	1	·	+	+	1	·	1	1	·	1	+	1	1	+	1	1	·	+	·	·	·			
<i>Dryopteris dilatata</i> *	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	2	2	·	·	·	1	·	3	+	2	1	+	2	·	1	+	+	r	·	·	1	+	r	·	1	+	r	2	3	1	r	·	2	·			
<i>Saxifraga spathularis</i> *	+	·	3	5	·	·	3	·	·	·	·	1	·	·	·	3	+	+	·	·	·	·	2	·	1	·	1	·	2	·	·	·	·	·	·	1	1	·	·	·	1	·	·	·			
<i>Dryopteris affinis</i>	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	+	+	+	·	·	+	+	1	1	1	1	1	·	1	·	·	+	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·		
<i>Dryopteris aemula</i> *	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	1	+	·	+	1	+	2	·	·	·	·	+	·	+	3	r	·	·	·	·	·	·	·			
<i>Polygonatum verticillatum</i> *	·	·	·	·	1	·	·	·	r	·	+	·	+	·	1	+	+	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	2	+	·	·	·	·	+	·	·	·			
<i>Polypodium vulgare</i>	·	·	·	·	·	+	+	+	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	+	1	+	·	·	·	·	·	·	·	+	+	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·		
<i>Castanea sativa</i>	+	·	·	·	·	·	1	1	+	1	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	1	1	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Erica mackaiana</i> *	·	·	·	1	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	3	·		
<i>Osmunda regalis</i> *	·	·	2	·	·	·	·	·	·	·	2	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·		
<i>Lastrea limbosperma</i> *	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	2	·	·	·	·	·	·	·	·		
<i>Athyrium filix-femina</i> *	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·		
<i>Luzula henriquesii</i> *	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Quercus x rosacea</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	3	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Quercus petraea</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	2	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Dryopteris filix-mas</i>	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
Características de <i>Quercetalia roboris</i>																																															
<i>Physospermum cornubiense</i>	+	·	·	·	·	1	1	·	+	+	·	·	+	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	+	+	·	·	·	·	·	r	+	1	·	1	·			
<i>Melampyrum pratense</i>	+	·	·	·	1	1	1	·	1	1	1	·	·	+	1	+	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	1	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
<i>Hypericum pulchrum</i>	+	·	·	·	·	1	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
<i>Arenaria montana</i>	·	·	·	·	·	·	r	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
Características de <i>Quercu-Fagetea</i>																																															
<i>Anemone nemorosa</i>	·	·	·	1	·	2	1	·	·	+	+	1	1	1	1	1	1	1	1	1	·	·	·	+	·	·	r	+	1	+	1	1	2	1	+	1	+	1	+	+	+	·	·	·	1	r	
<i>Stellaria holostea</i>	·	·	2	·	·	1	1	·	·	1	1	·	·	+	1	+	1	+	1	·	2	1	·	1	·	·	·	+	+	+	2	1	1	+	+	1	+	+	1	+	+	1	·	·	·	·	
<i>Betula pubescens</i>	1	·	1	·	·	1	3	3	1	·	+	2	·	·	2	·	+	2	3	2	1	·	1	2	·	1	1	+	·	·	·	·	·	·	2	1	·	·	·	·	·	·	3	·	·	·	·
<i>Solidago virgaurea</i>	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	+	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	1	
<i>Euphorbia dulcis</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	+	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	
<i>Hyacinthoides non-scripta</i>	·	·	·	·	·	·	+	+	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
Compañeiras																																															
<i>Pteridium aquilinum</i>	2	·	·	1	4	·	1	+	1	1	1	1	+	2	1	1	1	1	+	2	2	3	1	2	1	2	3	+	2	2	1	+	+	+	+	+	·	2	·	·	·	1	1	·			
<i>Erica arborea</i>	1	·	1	·	1	1	2	+	·	1	2	1	+	1	·	3	1	3	+	·	1	3	3	·	2	3	+	3	4	1	1	2	1	1	+	r	1	2	2	+	+	·	·	·			
<i>Frangula alnus</i>	+	·	1	1	1	2	1	·	1	1	1	+	1	1	+	+	+	1	2	2	1	1	+	1	1	·	1	·	r	1	1	1	1	2	1	1	·	·	·	·	·	·	·	1	2	·	
<i>Rubus sp.</i>	1	1	·	·	1	1	1	+	·	1	+	·	1	1	2	1	·	2	·	1	2	1	+	+	1	1	+	+	1	+	+	1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
<i>Pyrus cordata</i>	·	·	·	1																																											

Código	P027	P028	P029	P030	P031	P032	P033	P034	P035	P036	P037	P040	P041 ^a	P042	P044	P045	P049	P059	P060	P061	P062	P063	P064	P065	P067	P073	Iz102	Iz122	P005	P026	P039	P046	P054 ^b	P068	P069	P070	P071	P072						
Características e diferenciais (*) de <i>Blechno spicant-Quercetum roboris</i>																																												
<i>Hedera hibernica</i>	+	1	+	3	1	+	3	3	4	4	3	2	1	1	3	1	+	1	2	+	+	+	+	1	+	+	3	2	1	2	1	1	1	1	2	1	3	3	2					
<i>Quercus robur</i>	4	5	5	2	5	5	5	5	4	4	4	1	2	3	4	4	1	5	5	5	4	5	5	2	3	5	5	5	5	4	4	1	4	1	1	4	1	4	3	4				
<i>Vaccinium myrtillus</i>	4	4	4	3	+	3	+	2	+	2	3	3	3	5	3	1	3	1	2	2	1	3	2	5	1	2	1	2	4	1	+	3	1	1	1	1	3	+	·					
<i>Holcus mollis</i>	+	1	1	2	+	2	3	1	1	+	1	+	1	·	+	1	+	1	1	1	·	·	+	+	+	1	3	1	1	+	1	2	2	1	+	+	1	1	2	2				
<i>Blechnum spicant</i> *	+	1	2	3	3	2	+	4	+	1	4	1	+	1	3	1	1	+	2	+	·	+	+	2	+	1	2	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·				
<i>Ilex aquifolium</i>	·	1	2	1	1	2	1	2	+	2	·	1	1	2	3	3	1	1	2	·	+	+	·	+	+	1	1	1	1	1	·	2	·	·	2	+	+	1	1	1				
<i>Lonicera periclymenum</i>	2	·	·	1	·	·	2	2	1	2	1	+	2	+	1	+	1	1	2	·	+	+	·	+	+	·	1	+	·	1	+	1	+	1	+	·	1	1	2	1	4			
<i>Avenella flexuosa</i>	2	·	·	1	r	1	+	·	3	1	4	2	1	1	·	3	1	4	3	4	3	·	2	1	·	·	2	+	+	r	2	3	1	1	·	·	·	·	+	+				
<i>Sorbus aucuparia</i> *	1	1	r	+	·	·	·	·	1	·	·	1	1	+	+	+	2	·	1	1	1	+	1	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	1	1	1	·	·	·	·	+	+		
<i>Teucrium scorodonia</i>	·	+	1	+	1	1	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	1	·	·	·	+	r	1	2	1	·	+	1	1	+	+	1	·	·	1	+	+				
<i>Dryopteris dilatata</i> *	3	·	·	1	·	·	·	+	·	3	·	1	4	1	3	1	+	+	3	2	·	·	·	·	·	+	+	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	2	+	·			
<i>Polypodium vulgare</i>	+	·	·	·	·	·	1	+	+	1	1	·	1	1	·	·	+	+	+	+	·	·	·	·	·	+	+	+	·	·	·	·	·	·	1	+	·	·	+	1	·	·		
<i>Dryopteris affinis</i>	+	·	·	·	·	+	1	·	·	·	·	·	·	·	·	1	+	r	1	1	1	·	·	·	+	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	+	1	·	
<i>Castanea sativa</i>	·	·	·	·	·	·	1	2	2	2	·	1	·	·	1	2	1	·	·	·	·	·	·	1	·	1	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	1	1	2	3		
<i>Corylus avellana</i>	2	+	+	2	2	·	·	·	·	1	+	·	·	3	·	r	·	1	1	·	·	·	1	1	1	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·		
<i>Saxifraga spathularis</i> *	1	·	·	·	·	·	·	·	·	+	1	1	+	+	·	·	+	1	1	+	1	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Quercus x rosacea</i>	·	·	·	2	·	·	·	·	2	2	1	4	3	3	2	·	3	·	1	·	·	·	·	·	·	3	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Luzula henriquesii</i> *	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	1	·	·	+	1	1	1	·	·	·	+	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·		
<i>Oxalis acetosella</i> *	·	·	·	+	r	+	1	·	·	2	+	·	·	·	1	·	·	·	2	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Fagus sylvatica</i>	·	·	·	·	·	·	·	3	·	·	·	·	·	·	2	1	1	·	·	·	·	·	·	·	3	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	1	·	·		
<i>Polygonatum verticillatum</i> *	·	1	r	+	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	+	1	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·		
<i>Quercus petraea</i>	·	·	·	3	·	·	·	·	·	1	1	4	2	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	2	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Dryopteris aemula</i> *	·	·	·	1	·	·	·	·	·	1	·	+	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	2	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Erica mackaiana</i> *	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	1	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Lastrea limbosperma</i> *	·	·	·	1	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	2	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Athyrium filix-femina</i> *	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Osmunda regalis</i> *	+	·	·	+	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Dryopteris filix-mas</i>	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Cytisus commutatus</i> *	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
Diferenciais facies heliófila																																												
<i>Quercus pyrenaica</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	r	1	2	4	2	5	2	5	3	4	+					
<i>Quercus x andegavensis</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·			
Características de <i>Quercetalia roboris</i>																																												
<i>Physospermum cornubiense</i>	·	1	1	+	2	1	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	r	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·		
<i>Arenaria montana</i>	·	+	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	+	1	·	·	·	·	·	·		
<i>Melampyrum pratense</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	+	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
Características de <i>Quercu-Fagetea</i>																																												
<i>Stellaria holostea</i>	1	·	·	·	·	1	1	+	·	+	+	·	1	1	·	1	·	2	1	·	1	·	+	1	+	1	+	+	·	·	·	·	·	·	1	+	+	+	2	·	·	·		
<i>Anemone nemorosa</i>	·	+	+	+	1	1	·	·	·	+	1	·	+	·	+	+	·	·	1	1	+	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Betula pubescens</i>	2	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	r	1	2	·	·	1	+	1	·	1	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	2	·	1	1	3	·	·		
<i>Viola riviniana</i>	·	·	·	·	+	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Euphorbia dulcis</i>	·	+	·	r	+	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Solidago virgaurea</i>	·	+	+	1	·	+	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	
<i>Ajuga reptans</i>	·	·	·	·	·	+	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
<i>Hyacinthoides non-scripta</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	
Compañeiros																																												
<i>Erica arborea</i>	1	2	1	1	1	2	1	1	+	+	2	·	1	1	1	1	+	2	+	+	2	3	+	2	1	1	+	1	1	·	1	1	·	1	5	2	4	2	1	2	1	·		
<i>Rubus</i> sp.	2	+	+	+	1	1	2	2	1	+	1	+	·	r	·	+	+	1																										

Código inventario	a														b	
	P010	P014	P022	P038	P043	P047	P048	P050	P051	P052	P053	P055	P056	P057	P058	P066
Características e diferenciais (*) de <i>Blechno spicant-Quercetum roboris</i>																
<i>Vaccinium myrtillus</i>	2	3	5	+	2	1	3	+	2	+	+	2	1	1	1	+
<i>Hedera hibernica</i>	1	1	+	1	2	1	+	2	1	1	+	+	+	1	+	1
<i>Quercus robur</i>	5	5	5	4	5	4	4	5	3	4	·	·	2	2	1	4
<i>Lonicera periclymenum</i>	+	+	r	+	·	1	1	+	+	1	1	+	·	1	1	+
<i>Ilex aquifolium</i>	2	+	1	1	3	1	1	1	1	1	·	·	+	·	1	2
<i>Blechnum spicant</i> *	2	2	1	1	1	1	·	·	2	2	2	1	+	2	3	·
<i>Corylus avellana</i>	·	+	·	3	2	1	1	1	1	2	5	1	·	4	1	·
<i>Holcus mollis</i>	1	·	1	2	+	·	·	2	+	1	+	1	1	·	1	+
<i>Saxifraga spathularis</i> *	·	4	·	·	+	1	+	1	1	2	+	2	+	+	·	·
<i>Dryopteris affinis</i>	·	1	·	·	2	·	+	1	1	+	1	1	+	2	3	·
<i>Avenella flexuosa</i>	2	1	+	+	1	·	·	·	+	1	·	1	2	+	r	·
<i>Dryopteris dilatata</i> *	+	+	1	r	2	·	·	·	1	2	1	+	·	1	1	·
<i>Polypodium vulgare</i>	+	·	+	+	1	·	+	+	+	+	+	+	+	·	·	·
<i>Oxalis acetosella</i> *	·	1	r	1	+	·	·	1	·	2	1	1	·	·	1	·
<i>Sorbus aucuparia</i> *	·	1	·	·	·	·	+	+	1	+	·	1	1	1	·	+
<i>Luzula henriquesii</i> *	·	+	·	·	1	1	1	·	·	2	5	1	·	5	·	·
<i>Teucrium scorodonia</i>	·	1	·	+	+	·	·	·	+	1	+	1	·	·	·	·
<i>Fagus sylvatica</i>	·	·	·	2	·	1	1	3	1	·	·	·	3	·	·	3
<i>Castanea sativa</i>	·	·	·	·	3	·	+	·	3	·	·	1	+	2	1	·
<i>Athyrium filix-femina</i> *	+	·	·	·	·	·	·	1	·	+	2	1	·	·	+	+
<i>Quercus x rosacea</i>	·	·	·	·	·	·	·	1	3	2	·	4	·	3	4	·
<i>Polygonatum verticillatum</i> *	1	+	·	·	+	·	+	·	·	1	+	·	·	·	·	·
<i>Erica mackaiana</i> *	·	·	·	r	+	·	+	r	·	·	·	·	+	·	·	·
<i>Quercus petraea</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	2	5	1	·	·	1	·
<i>Lastrea limbosperma</i> *	·	+	·	·	r	·	·	·	·	+	+	·	·	·	·	·
<i>Dryopteris filix-mas</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	2	3	2	·	·	·	·
<i>Dryopteris aemula</i> *	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
Diferenciais de variante mesotrofa																
<i>Acer pseudoplatanus</i>	·	·	·	·	r	+	·	·	+	·	+	·	+	·	1	+
<i>Ranunculus tuberosus</i>	·	+	·	+	·	·	·	·	·	1	+	+	·	+	·	·
<i>Mercurialis perennis</i>	·	·	·	·	·	+	1	1	·	·	+	·	·	r	·	·
<i>Pulmonaria longifolia</i>	·	·	+	·	·	·	·	·	·	+	+	·	·	·	·	·
<i>Polystichum setiferum</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	+	·	+	·	·
<i>Sanicula europaea</i>	·	·	r	·	·	·	·	+	·	+	·	·	·	·	·	·
<i>Primula acaulis</i>	·	·	·	·	·	·	·	+	·	+	·	·	·	·	·	·
<i>Scrophularia alpestris</i>	·	·	·	·	·	·	·	+	·	+	·	·	·	·	·	·
<i>Ulmus glabra</i>	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	r	·	·	·	·	·
<i>Fraxinus excelsior</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1	·	·	·	·	·
<i>Carex sylvatica</i>	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
<i>Prunus avium</i>	·	·	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·
<i>Conopodium majus</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+
<i>Hypericum androsaemum</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	r	·	·	·	·	·
Diferencial facies heliófila																
<i>Quercus pyrenaica</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	1
Características de <i>Quercus-Fagetum</i>																
<i>Stellaria holostea</i>	·	1	+	1	+	·	·	1	1	1	+	+	·	+	1	1
<i>Anemone nemorosa</i>	+	2	·	·	+	·	+	+	1	1	+	+	+	+	·	·
<i>Euphorbia dulcis</i>	1	+	·	+	+	·	·	1	+	·	r	+	·	+	·	·
<i>Betula pubescens</i>	·	1	·	·	·	2	1	·	1	·	·	·	2	1	·	·
<i>Hyacinthoides non-scripta</i>	·	+	·	+	·	·	·	+	+	·	·	·	r	·	·	1
<i>Ajuga reptans</i>	·	·	·	+	·	·	·	+	+	+	+	·	·	·	·	·
<i>Taxus baccata</i>	·	·	·	·	1	+	1	·	·	·	·	+	·	·	·	·
<i>Viola riviniana</i>	+	·	·	+	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	·	+
Compañeiras																
<i>Rubus sp.</i>	1	+	+	1	+	+	+	2	+	3	+	1	1	+	1	+
<i>Erica arborea</i>	2	2	3	1	+	·	3	·	r	+	·	+	2	+	+	1
<i>Omphalodes nitida</i>	·	·	·	+	·	+	+	1	+	+	+	1	+	+	·	·
<i>Pteridium aquilinum</i>	+	1	2	+	+	·	·	r	+	·	·	+	1	·	·	·
<i>Frangula alnus</i>	+	1	r	·	·	1	2	·	1	·	+	·	·	·	·	·
<i>Asphodelus sp.</i>	·	1	·	·	2	·	·	·	·	r	·	·	1	·	+	+
<i>Pyrus cordata</i>	+	·	+	·	1	·	·	+	1	·	·	·	·	·	·	+
<i>Valeriana montana</i>	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	·	+	2	·	2	·
<i>Polygonatum odoratum</i>	·	·	·	·	1	1	+	·	·	·	·	·	·	·	·	·
<i>Brachypodium sylvaticum</i>	·	·	·	+	·	·	·	·	·	·	+	·	·	·	+	·

Táboa 9c.- *Blechno spicant-Quercetum roboris* subas. *dryopteridetosum aemulae* variante mesotrofa, a: facies típica, b: facies heliófila de *Quercus pyrenaica*

A vulgar pola composición florística que presentan algúns dos inventarios desta categoría, e seguindo un razoamento análogo ao exposto para a asociación maioritaria de carballais do territorio, cabería diferenciar unha variante mesotrofa dentro de ambas dúas subasociacións recoñecidas, evidenciábelas pola aparición de certas especies esixentes en nutrientes, como *Lysimachia nemorum*, *Mercurialis perennis*, *Prunus avium* ou *Ranunculus tuberosus* (táboa 11).

d) Reboleiras meso-termófilas con carballo (*Lonicera periclymeni-Quercetum pyrenaicae*, L-Q).

As características ambientais e florísticas deste grupo de carballais amósanse nas figuras 6a e 6b e nas táboas 8 e 11. Trátase de bosques pauciespecíficos no estrato superior, polo xeral dominados por *Quercus pyrenaica* e *Castanea sativa*, con presenza puntual doutras árbores, como *Betula pubescens*, *Quercus robur* ou *Taxus baccata*. Medran en áreas lonxadas da costa, relativamente continentalizadas e con menor influencia da nubosidade no verán. As mostras que se posúen desta asociación dentro da área de estudo amosan unha escasa presenza de acibo (*Ilex aquifolium*), abelaira (*Corylus avellana*), sanguinho (*Frangula alnus*) e espiñeiro (*Crataegus monogyna*) e carecen de especies higrófilas e da práctica totalidade de termófitos que caracterizan aos anteriores tipos de bosques comentados, dos que se exceptúa *Ruscus aculeatus*. No nivel intermedio unicamente *Pyrus cordata* se mantén cunha constancia elevada.

Son bosques de talla variable (10-20 m), asentados sobre vertentes empinadas (20-36°) e solos pouco desenvolvidos (leptosoles) procedentes, principalmente, da alteración de lousas ou sedimentos cenozoicos. Aínda que a cobertura acadada polo nivel de copas é elevada (90-100%), a foliación tardía do rebolo posibilita a pervivencia no seu sotobosque dun elevado número de especies típicas das matogueiras e formacións herbáceas do entorno, como *Asphodelus* sp., *Brachypodium rupestre*, *Cirsium filipendulum*, *Cytisus scoparius*, *Daboecia cantabrica*, *Erica arborea*, *Lithodora prostrata*, *Omphalodes nitida*, *Potentilla erecta*, *Pseudarrhenatherum longifolium*, *Pteridium aquilinum*, *Rubus* sp., *Simethis planifolia* ou *Ulex europaeus*. Xeralmente, estas especies acompañantes chegan a superar ao conxunto de especies de carácter nemoral, entre as que se poden sinalar *Anemone nemorosa*, *Arenaria montana*, *Dryopteris affinis*, *Euphorbia dulcis*, *Hedera hibernica*, *Holcus mollis*, *Hypericum pulchrum*, *Melampyrum pratense*, *Physospermum cornubiense*, *Stellaria holostea*, *Teucrium scorodonia* e *Viola riviniana*. A única especie de plantas vasculares alóctona que se ten observado neste tipo de bosque é *Prunus laurocerasus*.

e) Carballais pendentes de adscripción fitosociolóxica (SA).

Carballais situados no pedemonte meridional das serras que delimitan a cunca alta do Río Miño. As súas características ambientais e florísticas amósanse nas figuras 6a e 6b e nas táboas 8 e 11. Trátase de bosques de altura dominante comprendida entre os 16 e 25 m, dominados polo carballo (*Quercus robur*), nos que adoitan estar presentes o castiñeiro, abidueiro e o acibo e,

puntualmente, *Corylus avellana* ou *Quercus pyrenaica*. Carecen de especies termófilas e higrósciófitos e son raros ou están ausentes moitos dos arbustos que caracterizan o sotobosque das comunidades comentadas nos apartados precedentes (táboa 11). Tamén se observa neles unha riqueza florística máis reducida (media de 16 taxóns) que contrasta cos elevados valores medios de cobertura que neles acadan os estratos medio e inferior (táboa 8). Entre as especies arbustivas presentes destacan *Erica arborea*, *Daboecia cantabrica*, *Ulex europaeus* e *Genista florida*. No nivel inferior predominan as silvas, o fulgheiro (*Pteridium aquilinum*) e diversas herbas de ampla distribución, algunhas das cales teñen un carácter máis ou menos edafo-higrófilo (*Angelica major*, *Avenula sulcata*, *Deschampsia cespitosa* subsp. *subtriflora*). *Prunus laurocerasus* é o único neófito rexistrado neste tipo de carballais.

As características xerais destes bosques os achegan aos descritos por Dalda (1972) na cercana cunca do Río Deo e poderían deberse as especiais condicións bioclimáticas e topo-edáficas que caracterizan á Terra Chá luguesa e as terras altas coruñesas que se estenden entre Curtis, Sobrado dos Monxes e Ordes, áreas cunha continentalidade máis acusada e unha menor termicidade que nos seus respectivos contornos (Rodríguez Guitián & Ramil Rego 2007) e nas que os solos tenden a presentar rasgos de gleyzación. A súa caracterización fitosociolóxica definitiva necesita da realización de estudos específicos máis pormenorizados.

f) Consideracións acerca doutras formacións arboradas relacionadas cos bosques estudados.

Antes de rematar este traballo, queremos facer algúns comentarios sobre os inventarios florísticos existentes en referencias bibliográficas que non foron tidos en conta neste traballo polas causas comentadas no apartado metodolóxico, así como sobre algunhas mostras propias de bosques con características intermedias entre os carballais e os faiais.

Con respecto aos primeiros, estimamos que dous dos inventarios tomados por Bellot (1968) dentro da área de estudio aquí considerada e publicados baixo o nome de Alianza *Quercion robori-petraeae* (cuadro 17: invs. 11 e 14), presentan unha composición florística que permitiría a súa inclusión na asociación *Blechno spicant-Quercetum roboris*. En situación semellante se encontran a maior parte dos inventarios de Díaz González (1975), Izco et al. (1990) e Mayor & Fernández (2007) non incluídos neste estudo, pois neles obsérvase a presenza, máis ou menos abundante, das especies utilizadas como diferenciais dos bosques da *Blechno-Quercetum*, se ben en moitos casos o dominio fisionómico corresponde ao bidueiro (*Betula pubescens*) ou o castiñeiro (*Castanea sativa*), en lugar dos carballais. Amigo & Romero (1998) e Rivas-Martínez et al. (2002) interpretan que os bidueirais existentes nas áreas mesotemperadas da parte centro-occidental do territorio estudado son bosques de carácter secundario, formados tras procesos deforestadores antrópicos (talas severas, recuperación da vexetación arborada tras incendio ou abandono de áreas de cultivo), que pertencen á asociación

Código inventario	B-QI	Iz111	Iz125	LOSA01	LOSA07	P076	P081	P082	P083	P084	P085	P090	P092	P093	P094	P096	P097	P098	P099	P101	P102	P103	P104	P105	P106	
Características e diferenciais (*) de <i>Blechno spicant-Quercetum roboris</i>																										
<i>Quercus robur</i>	4	5	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5	5	5	2	5	4	4	3	3	4	3	3	3	4	
<i>Hedera hibernica</i>	2	1	3	2		2	3	3	2	4	3	4	1	1	2	3	2	1	2	1	1		1	+	1	
<i>Holcus mollis</i>	+	1		1	1	2	2	3	2	+	1	3	1	1	2	3	1	1	2	1		2	1	+	r	
<i>Lonicera periclymenum</i>	+	1	1	1		1	+	2	1		1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	r
<i>Dryopteris affinis</i>		+	+	+		3	1	3	1	2	2	+	3	3	1	2	1	2	1	1	1		2	1		
<i>Teucrium scorodonia</i>	+	1		2		1	1	1	1	1	1	1	2	2	1		+	1	1	1	1	1	1	1	+	1
<i>Ilex aquifolium</i>	2	2	+		+		2		1	1	3	1	1	1	1		1	1	+	+	r	r	r	1	1	1
<i>Castanea sativa</i>	2		+			1	1	1	2	2	1		1	1	1	1		1	1	3		2	3	3		
<i>Blechnum spicant</i> *	3	1	2			2		+	1		2	+	1	1	2	+	+	+	+		1	1	1	+	1	
<i>Dryopteris dilatata</i> *		+	+			3	+	3	+	1	+		1	1	1	+	+	+	+		1	1	1	1	1	+
<i>Vaccinium myrtillus</i>		4	5				1	2	3		1	1			1	1	3	1					1	+	3	2
<i>Corylus avellana</i>	1	+	+			+		2	1	1					1			3		1	1	1	2	1		
<i>Polypodium vulgare</i>				1		+		1	+	1	1	1			+	+	+	+		+	+	+	+	+	r	
<i>Saxifraga spathularis</i> *		2						+			1				1					1	+	1	+	+	+	
<i>Oxalis acetosella</i> *		2	+			1							1	1	1									+	+	+
<i>Avenella flexuosa</i>			+		+						1	1					3		1						1	
<i>Dryopteris aemula</i> *		+									1				1		+					r			+	
<i>Luzula henriquesii</i> *		+		1							+												1	5		
<i>Quercus x rosacea</i>															3				3						4	1
<i>Sorbus aucuparia</i> *		+	+														1								1	
<i>Dryopteris filix-mas</i>				1														1				r				
<i>Osmunda regalis</i> *			+		+													1								
<i>Quercus petraea</i>															3				1							
<i>Athyrium filix-femina</i> *											+												1			
<i>Erica mackaiana</i> *																		+						+		
<i>Polygonatum verticillatum</i> *		r																							+	
<i>Cystopteris fragilis</i> *												r	r													
<i>Woodwardia radicans</i>																				r						
Diferenciais de subas. <i>lauretosum nobilis</i>																										
<i>Ruscus aculeatus</i>	1	+		1				+	1	1	1						+	+	+	1	1	r	1	+	1	
<i>Laurus nobilis</i>	+			1		1	2	2				r	1	1	1	1			+	+						
<i>Arbutus unedo</i>	1		1					1									1				2	3			2	1
<i>Rubia peregrina</i>	1			1																					+	
<i>Asplenium onopteris</i>				1																					+	
<i>Tamus communis</i>	+																	+								
<i>Smilax aspera</i>					1																					
Características de <i>Quercetalia roboris</i>																										
<i>Physospermum cornubiense</i>	1	+				r												+				1	1	+	+	
<i>Hypericum pulchrum</i>	+												1	1									r	r	+	
<i>Melampyrum pratense</i>		+	r																							
Características de <i>Querco-Fagetea</i>																										
<i>Betula pubescens</i>			+			1		1			1	+	2	2	1	1	3		1			1	1		+	
<i>Stellaria holostea</i>		1		1			2		1			1	1									r		r	+	
<i>Viola riviniana</i>	1			2	+	+						r	1	1				+						+		
<i>Anemone nemorosa</i>	1	1	+												+		+						1	+	+	
<i>Euphorbia dulcis</i>	+														1		+							+	r	r
<i>Solidago virgaurea</i>																							1	+	r	r
Compañeiras																										
<i>Pteridium aquilinum</i>	1	+	1			+			2	1	+	2	+	+	1	2	3		1	2	2	1		1	3	
<i>Frangula alnus</i>	r	1	2			1	+	1	1	+	+	1			+	1	2		1			1	+	1	1	
<i>Rubus sp.</i>	+			+	1	+	r	1	1	1			+	+	1	1	+	1		2		1	1			
<i>Erica arborea</i>	+	1						+	2	+	+	1	2	2			1	+		2	2	1		1	2	
<i>Pyrus cordata</i>		1	1			1	2	1	2	+	+				+	1	1		2			1			1	
<i>Asphodelus sp.</i>				1	1	1	2	1		1					1		+	+				2	+	r		
<i>Daboecia cantabrica</i>			+									r	1	1		4	1		1	1	1		r	1	2	
<i>Omphalodes nitida</i>	+	+			+					1			+	+				1		+		r	+			
<i>Ulex europaeus</i>								+			+				1	1			1	1	1	2		1		
<i>Digitalis purpurea</i>				1		+						r	r						r	1				r		
<i>Lithodora prostrata</i>					+														1	1	+	2				
<i>Polygonatum odoratum</i>	1	+																				r			+	
<i>Carex pilulifera</i>											+	+	+	+												
<i>Brachypodium rupestre</i>						1	1								+								+			
<i>Prunus laurocerasus</i>												+	r	r		1										
<i>Crataegus monogyna</i>											1								+				+			
<i>Brachypodium sylvaticum</i>				2															+			2				
<i>Pseudoarrhenatherum longifolium</i>						1														2		r				
<i>Umbilicus rupestris</i>						1	r	+																		

Táboa 10a.- *Blechno spicant-Quercetum roboris* subas. *lauretosum nobilis* variante típica, facies típica

Código inventario	Iz112	Iz127	Iz203	LOSA04	LOSA12	LOSA14	P075	P078	P079	P080	P086	P087	P088	P089	P091	P100	P108	P110	P111	P112	P114	P116	P117	P118	P119	P122	P125	P129	P130	P131	P132	P136	P140	P143	P148	P150	P151	P153	P074	P077	P147				
<i>Euphorbia amygdaloides</i>		
<i>Melittis melissophyllum</i>		
<i>Aquilegia vulgaris</i>		
Compañeiras		
<i>Rubus</i> sp.		
<i>Pteridium aquilinum</i>	
<i>Omphalodes nitida</i>	
<i>Erica arborea</i>	
<i>Pyrus cordata</i>	
<i>Frangula alnus</i>	
<i>Asphodelus</i> sp.	
<i>Crataegus monogyna</i>
<i>Digitalis purpurea</i>
<i>Rumex acetosa</i>
<i>Polygonatum odoratum</i>
<i>Daboecia cantabrica</i>
<i>Ulex europaeus</i>
<i>Brachypodium rupestre</i>
<i>Anthoxanthum odoratum</i>
<i>Carex pilulifera</i>
<i>Salix atrocinerea</i>
<i>Geranium robertianum</i>
<i>Pseudoarrhenatherum longifolium</i>
<i>Umbilicus rupestris</i>
<i>Cytisus scoparius</i>
<i>Asplenium adiantum-nigrum</i>
<i>Sambucus nigra</i>
<i>Allium victorialis</i>
<i>Calluna vulgaris</i>
<i>Agrostis capillaris</i>
<i>Valeriana montana</i>
<i>Senecio nemorensis</i>
<i>Cardamine pratensis</i>

Táboa 10b cont.- *Blechno spicant-Quercetum roboris* subas. *lauretosum nobilis*
variante mesotrofa: a: facies típica, b: facies heliófila de *Quercus pyrenaica*

Holco mollis-Betuletum celtibericae. Esta opinión non é compartida por autores como Díaz González (1996) e Díaz González & Fernández Prieto (1994a, 1994b), para quen serían unha facies de bidueiro dos bosques dominantes no territorio (*Blechno-Quercetum roboris*). Sexa como fose, a conexión dinámica entre os bidueirais e os carballais evidénciase pola progresiva aparición nos primeiros de carballos e outras especies típicas dos bosques estudados, como o acibo ou a abelaira, que reemplazan progresivamente a *Betula pubescens* conforme estas formacións se van facendo senescentes. Con frecuencia, a adscripción fitosociolóxica destes estádios intermedios non é doada e pode variar en función dos criterios aplicados.

En situación parecida atopanse os casos dominados polo castiñeiro. Na súa maior parte, estas formacións arboradas proceden de antigos soutos ("castañares" ou "castañedos" en Asturias) situados en terreos con condicións favorables para o crecemento potencial dos carballais, nos que se ven realizando desde hai décadas un aproveitamento en monte baixo da especie dominante, *Castanea sativa* (Díaz González & Fernández Prieto 1994a, Rodríguez Guitián 2004, 2005). Rodríguez Guitián et al. (2005) sosteñen que, a pesar da substitución das árbores preexistentes, as condicións ecolóxicas nas que se desenvolven este tipo de masas arboradas e o seu aproveitamento en turnos relativamente longos (30-40 anos), permiten que o seu cortexo florístico siga mantendo un gran parecido co que

caracteriza aos carballais. Desde o punto de vista fitosociolóxico, Izco et al. (1990) consideran que estas situacións nas que o castiñeiro se converte, favorecido pola actividade humana, na especie dominante deben ser interpretados de xeito xenérico como "facies de *Castanea sativa*", sen ubicala en ningunha das subasociacións por eles consideradas. Polo momento, fundamentados no carácter marcadamente antrópico destas formacións, preferimos consideralos como "fases de *Castanea sativa*" que, eventualmente e en función da composición florística particular que presenten, poden subordinarse a algunha das facies aquí descritas dentro da asociación *Blechno spicant-Quercetum roboris*. En esta situación incluíríanse a maior parte dos inventarios aportados por Díaz González (1975) así como os inventarios 2, 3 e 13 de Losa Quintana (1973)

Con relación aos inventarios tomados por Losa Quintana (1973) na cunca baixa do Río Eume que non foron incluídos neste traballo, dous deles (inv. 2 e 6, op. cit.) presentan unha composición florística que posibilita a súa inclusión na asociación galaico-portuguesa termófila *Rusco aculeati-Quercetum roboris*, ao carecer por completo de especies higró-esclófilas.

En último lugar, queremos comentar que nas áreas nas que se poñen en contacto os carballais estudados cos faias da asociación *Saxifrago spathularidis-Fagetum sylvaticae* cónfórmanse bosques con características intermedias entre ambos, nos que se produce un desplazamento progresivo

dos carballos pola faia (táboa 12). Estes “carballeis-faias”, que son relativamente frecuentes na metade oriental da área de estudo (cuncas dos ríos Cabornel, Negro, Esva, Llanteiro e Uncín), podense atopar igualmente, aínda que de xeito moito máis puntual, nas cabeceiras do Río Eo e o Río da Serra, nos concellos lugueses de Pol, Baleira e A

Fonsagrada. Como xa indicamos, o feito de considerarmos á faia como unha especie integrante da composición florística que presentan estes bosques en gran parte da área de estudo, non recomenda un tratamento diferenciado desde o punto de vista fitosociolóxico para estes bosques de carácter ecotónico.

Código inventario	a																	b							c					
	P130	P165	P166	P167	P168	P169	P170	P171	P172	P173	P174	P175	P176	P177	P156	P157	P159	P160	P161	P164	P158	P162	P163	P178	P179	P180	P181	P182	P183	
Diferenciais de asociacións																														
<i>Physospermum cornubiense</i>	+	+	.	.	1	.	+	r	.	r	1	+	+	1	.	1
<i>Ruscus aculeatus</i>	2	.	1	.	+	+	r	+	+	r	.	2
<i>Tamus communis</i>	+	.	.	.	+	r	.	1
<i>Omphalodes nitida</i>	+
<i>Lathyrus linifolius</i>	+	1	.	+
<i>Anemone nemorosa</i>	1	r	+
<i>Brachypodium sylvaticum</i>	+	+
<i>Euphorbia dulcis</i>	+
<i>Laurus nobilis</i>	3	.	.	1	+	+	1	+	+	+	r	.	+	1	
<i>Polygonatum odoratum</i>	+	.	.	.	1	1	.	1	.	r	
<i>Rubia peregrina</i>	1
<i>Asplenium onopteris</i>	+
<i>Arbutus unedo</i>	.	.	+
<i>Smilax aspera</i>	.	.	+
<i>Daphne gnidium</i>	.	.	+
<i>Davallia canariensis</i>	+
Características de Quercetalia roboris																														
<i>Hedera hibernica</i>	3	+	2	5	2	1	1	1	+	+	1	1	3	1	2	2	1	+	2	1	+	2	1	4	2	4	.	2	5	
<i>Quercus robur</i>	5	5	4	4	5	1	1	3	2	3	4	4	3	3	4	5	1	.	1	.	+	1	2	5	5	4	5	4	5	
<i>Holcus mollis</i>	2	4	.	+	2	3	2	1	2	2	1	1	2	2	2	2	3	1	2	2	2	2	3	1	2	4	1	3	.	
<i>Teucrium scorodonia</i>	1	1	.	+	.	1	1	1	+	+	1	.	1	1	1	.	1	1	1	1	1	1	1	1	+	.	3	1	+	
<i>Quercus pyrenaica</i>	.	.	1	1	.	5	5	3	3	3	1	2	2	3	2	1	5	5	4	5	5	5	4	1	1	
<i>Lonicera periclymenum</i>	1	+	1	1	+	1	.	+	.	.	.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	3	.	3	.	
<i>Polypodium vulgare</i>	+	+	r	+	+	r	.	.	+	+	.	1	.	.	+	+	.	+	.	.	+	1	
<i>Ilex aquifolium</i>	+	+	.	.	+	+	1	+	1	+	4	2	.	3	.	
<i>Betula pubescens</i>	1	1	1	1	.	1	.	.	.	2	1	2	2	1	1	
<i>Corylus avellana</i>	+	.	.	+	4	1	.	.	.	1	.	+	.	.	+	.	
<i>Arenaria montana</i>	+	.	r	1	.	+	.	r	+	.	.	.	
<i>Avenella flexuosa</i>	.	.	1	+	.	2	.	+	1	.	.	.	
<i>Dryopteris affinis</i>	+	.	.	.	1	+	.	.	+	.	.	
<i>Hypericum pulchrum</i>	+	.	r	+	.	.	+	.	.	1	
<i>Quercus x andegavensis</i>	.	.	2	1	.	1	
Características de Quercus-Fagetea																														
<i>Castanea sativa</i>	+	+	+	2	1	.	.	+	1	1	r	1	.	.	2	1	1	1	2	1	1	1	1	1	1	+	2	1	1	1
<i>Viola riviniana</i>	.	.	r	+	1	+	r	+	+	+	.	1	+	.	+	
<i>Stellaria holostea</i>	+	+	1	+	.	1	1	1	+	.	1	.	2	.
<i>Taxus baccata</i>	+	+	.	.	.	+
Compañeiros																														
<i>Rubus sp.</i>	+	1	.	1	+	1	2	1	1	1	1	3	3	1	+	.	1	+	2	1	2	1	+	.	1	.	3	+	1	
<i>Pteridium aquilinum</i>	+	1	4	+	+	2	1	2	2	2	3	3	.	3	2	1	1	r	.	3	1	3	1	3	+	.	2	+	3	
<i>Asphodelus sp.</i>	1	+	+	+	+	+	+	+	+	+	r	+	r	.	1	.	1	2	+	.	+	+	1	+	.	
<i>Pyrus cordata</i>	+	1	.	.	1	2	+	1	1	+	1	.	.	+	.	1	1	1	+	+	+	.	.	.	1	2	1	.	.	
<i>Daboecia cantabrica</i>	.	.	+	.	1	+	1	1	1	1	.	r	+	.	.	1	+	1	1	.	+	+	.	r	
<i>Ulex europaeus</i>	.	1	+	.	+	+	.	+	1	.	1	1	1	1	2	1	+	1	.	.	1	.	.	1	+	
<i>Pseudoarrhenatherum longifolium</i>	.	+	2	.	.	2	3	2	2	2	.	1	.	1	.	+	2	.	2	2	1	
<i>Frangula alnus</i>	.	.	.	+	1	1	1	1	1	+	1	1	2	.	.	1	+	.	+	
<i>Erica arborea</i>	.	1	.	.	1	2	.	2	.	1	1	4	3	.	2	1	1	+	.	
<i>Digitalis purpurea</i>	.	+	.	.	.	+	.	.	+	r	.	+	+	
<i>Cytisus scoparius</i>	.	.	r	+	1	1	1	r	.	.	1	.	.	
<i>Dactylis glomerata</i>	.	1	+	+	1	.	.	.	1	
<i>Brachypodium rupestre</i>	1	+	.	1	+	1	.	2	.	1	
<i>Cirsium filipendulum</i>	r	+	.	.	r	r	
<i>Lithodora prostrata</i>	r	.	+	+	.	+	1	+	.	1	
<i>Crataegus monogyna</i>	+	.	+	.	1	+	
<i>Prunus laurocerasus</i>	1	r	.	.	.	r	+	
<i>Potentilla erecta</i>	.	.	r	.	.	+	+	
<i>Ulex gallii</i>	1	1	.	1	
<i>Arrhenatherum bulbosum</i>	+	1	1	1	.	.	
<i>Simethis planifolia</i>	r	1	
<i>Carex pilullifera</i>	+	+	
<i>Agrostis capillaris</i>	+	.	+	+	
<i>Erica cinerea</i>	
<i>Rumex acetosa</i>	
<i>Cruciata glabra</i>	.	.	+	
<i>Silene vulgaris</i>	r	

Táboa 11.- a: *Rusco aculeati-Quercetum roboris*; b: *Lonicera periclymeni-Quercetum pyrenaicae*; c: carballeis sen adscrición fitosociolóxica

Nº inv.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Altitude (m)	225	305	420	200	300	320	820	205	370	730	630	470
Pendente °	38	35	8	40	26	34	30	34	32	31	20	41
Orientación	ESE	NNE	E	SW	NNW	NNW	E	E	NE	NNW	ENE	N
Altura E ₁ (m)	25	15	16	26	24	16	20	16	20	18	26	22
Cobertura E ₁ (>1,5m)(%)	100	80	90	100	100	95	100	95	100	100	100	95
Cobertura E ₂ (<1,5 m)(%)	100	70	90	95	65	60	70	40	90	65	5	95
Área (m ²)	300	200	250	300	120	200	500	200	240	200	300	300
Nº taxóns	26	31	29	36	19	26	24	10	22	29	27	27
Características e diferenciais (*) de <i>Blechno spicant-Quercetum roboris</i>												
<i>Quercus robur</i>	2	2	2	4	2	3	4	2	4	3	2	5
<i>Blechnum spicant</i> *	+	1	1	+	3	+	1	+	1	2	1	1
<i>Hedera hibernica</i>	1	1	1	1	2	1	+	.	1	2	+	1
<i>Fagus sylvatica</i>	3	.	.	4	4	3	4	4	4	3	4	4
<i>Vaccinium myrtillus</i>	+	1	.	+	1	1	3	.	4	2	+	1
<i>Holcus mollis</i>	3	2	+	3	2	1	.	.	+	1	+	1
<i>Dryopteris dilatata</i> *	+	r	.	1	+	+	+	.	1	1	+	1
<i>Corylus avellana</i>	1	3	2	1	.	.	1	.	.	1	2	1
<i>Dryopteris affinis</i>	3	1	.	+	.	2	1	.	.	1	+	2
<i>Lonicera periclymenum</i>	.	1	1	3	.	1	.	.	2	1	+	+
<i>Teucrium scorodonia</i>	2	1	r	1	.	.	+	.	.	+	+	.
<i>Avenella flexuosa</i>	.	.	.	+	.	1	1	+	1	1	.	1
<i>Ilex aquifolium</i>	.	.	1	1	2	.	.	.	1	1	2	.
<i>Oxalis acetosella</i> *	+	.	+	.	+	.	.	.	+	+	.	1
<i>Polypodium vulgare</i>	.	.	.	+	.	.	+	.	1	1	1	.
<i>Saxifraga spathularis</i> *	.	r	1	.	+	1	.	.
<i>Athyrium filix-femina</i> *	1	r	.	+	+
<i>Luzula henriquesii</i>	3	.	.	.	1	.	5
<i>Dryopteris filix-mas</i>	.	.	1	1	.	1	.
<i>Osmunda regalis</i> *	+	.	.	1
<i>Dryopteris aemula</i>	1
<i>Sorbus aucuparia</i>	+	.	.
<i>Polygonatum verticillatum</i>	+	.	.
Diferenciais de subas. <i>lauretosum nobilis</i>												
<i>Ruscus aculeatus</i>	+	1	3	1	1	+
<i>Laurus nobilis</i>	2	r	.	.	1
<i>Arbutus unedo</i>	.	1	.	.	1
<i>Tamus communis</i>	.	r
Diferenciais de variante mesotrofa												
<i>Primula acaulis</i>	.	.	+	.	.	+	+
<i>Polystichum setiferum</i>	.	.	1	+
<i>Brachypodium sylvaticum</i>	.	2
<i>Mercurialis perennis</i>	.	.	2
<i>Helleborus occidentalis</i>	.	.	1
<i>Pulmonaria longifolia</i>	.	.	+
<i>Prunus avium</i>	+
<i>Ranunculus tuberosus</i>	.	r
Diferencial de fase de <i>Castanea sativa</i>												
<i>Castanea sativa</i>	4	3	3	2	1	+	.	2	2	2	3	.
Características de <i>Quercetalia roboris</i>												
<i>Physospermum cornubiense</i>	+	1	r	.	+	r	+	.
<i>Hieracium umbellatum</i>	+	.	.	.	+	.
Características de <i>Querco-Fagetea</i>												
<i>Stellaria holostea</i>	.	.	+	1	r	.	1	.	.	+	.	+
<i>Solidago virgaurea</i>	+	.	.	1	.	.	+	+	+	.	.	+
<i>Betula pubescens</i>	1	+	.	1	1	1	.
<i>Viola riviniana</i>	+	1	.	+	.	+
<i>Euphorbia dulcis</i>	.	.	.	+	.	.	+	+
Compañeiras												
<i>Rubus</i> sp.	1	1	1	+	+	r	+	.	1	+	+	+
<i>Pteridium aquilinum</i>	1	1	.	+	+	r	1	2	1	.	.	1
<i>Frangula alnus</i>	1	1	.	.	.	1	.	+	1	+	.	+
<i>Erica arborea</i>	.	1	.	+	.	1	3	.	1	.	r	.
<i>Pyrus cordata</i>	.	.	+	1	.	1	.	.	+	+	1	.
<i>Daboecia cantabrica</i>	1	1	.	+	.	1	.	.	2	.	.	.
<i>Asphodelus</i> sp.	.	.	.	1	2	.	1
<i>Omphalodes nitida</i>	.	1	+	r	.
<i>Rumex acetosa</i>	.	.	+	.	.	.	r	.	.	r	.	.

Táboa 12.- Fases de *Castanea sativa* e carballais-faias acidófilos galaico-asturianos e ovetenses (*Blechno spicant-Quercetum roboris*)
1-3) fase de *Castanea sativa*, 4-12) carballais/faias

Esquema sintaxonómico

Para rematar, amosamos o esquema sintaxonómico das comunidades arboradas citadas neste traballo (táboa 13), encadrándoo dentro do proposto por Rivas-Martínez et al. (2001, 2002).

Conclusións

A revisión da información dispoñible sobre a composición florística e condicións ecolóxicas nas que crecen os bosques dominados por especies caducifolias e marcescentes do xénero *Quercus* no extremo occidental da Cornixa Cantábrica confirma que maioritariamente se corresponden coa asociación *Blechno spicant-Quercetum roboris*. Ditos bosques caracterízanse por albergar un número elevado de especies higro-esciófilas que non están presentes nos carballais de distribución máis meridional ou occidental cos que establecen contacto. Non obstante, contrariamente ao considerado ata o de agora, a información manexada neste traballo resta protagonismo ao carballo común (*Quercus robur*) nos aspectos fisionómico-estruturais desta comunidade en favor doutras quercíneas

(*Quercus petraea*, *Q. x rosacea*, *Q. pyrenaica*) que, localmente, poden chegar a desplazar ao primeiro no estrato superior destes bosques. Ademais, recoñécese a existencia doutros tipos de bosques en situacións ecolóxicas particulares nas que se produce unha substitución dos carballais maioritarios.

Como acontece con outros tipos de vexetación, factores bioclimáticos e topo-edáficos axudan a comprender a variabilidade florística que se pode atopar nos bosques estudados. Desde un punto de vista fitosociolóxico, isto se plasma na diferenciación de dúas subasociacións con base termoclimática dentro do tipo de carballal dominante no territorio: unha típica mesófila e outra termófila; á súa vez, dentro de cada unha delas pódense diferenciar bosques sobre solos moi pobres en nutrientes (variante típica) doutros nos que o sustrato presenta un maior contido en bases por estar situados, principalmente, en valgadas ou partes baixas de ladeira (variante mesotrofa). Por último, algúns bosques situados en posicións de maior insolación poden incorporar o rebolo (*Q. pyrenaica*) e *Q. x andegavensis* (híbrido deste con *Q. robur*) entre as súas especies arbóreas como diferenciais da facies heliófila.

CL. QUERCO-FAGETEA Br.-Bl. & Vlieger in Vlieger 1937

Or. *Quercetalia roboris* Tüxen 1931

Al. *Quercion pyrenaicae* Rivas Goday ex Rivas-Martínez 1965

Subal. *Quercenion robori-pyrenaicae* (Br.-Bl., P. Silva & Rozeira 1956) Rivas-Martínez 1975

As. *Blechno spicant-Quercetum roboris* Tüxen & Oberdorfer 1958

subas. *dryopteridetosum aemulae*

variante típica

facies típica

facies heliófila de *Quercus pyrenaica*

variante mesotrofa

facies típica

facies heliófila de *Quercus pyrenaica*

subas. *lauretosum nobilis*

variante típica

facies típica

facies heliófila de *Quercus pyrenaica*

variante mesotrofa

facies típica

facies heliófila de *Quercus pyrenaica*

As. *Rusco aculeati-Quercetum roboris* Br.-Bl., P. Silva & Rozeira 1956

subas. *violetosum riviniana*

subas. *quercetosum suberis*

As. *Hyperico pulchri-Quercetum roboris* Rivas-Martínez, Báscones, T.E. Díaz, Fernández-González & Loidi 1991

As. *Linario triornithophorae-Quercetum pyrenaicae* Rivas-Martínez, T.E. Díaz, F. Prieto, Loidi & Penas 1984

As. *Melampyro pratensis-Quercetum pyrenaicae* Rivas-Martínez ex Rivas-Martínez, T.E. Díaz, F. Prieto, Loidi & Penas 1984

As. *Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae* Rivas-Martínez 2002

Al. *Ilici-Fagion* Br.-Bl. 1967

Subal. *Luzulo henriquesii-Quercenion petraeae* Rivas-Martínez & Izco 2002

As. *Linario triornithophorae-Quercetum petraeae* (Rivas-Martínez, Izco & Costa ex F. Navarro 1974) F. Prieto & Vázquez 1987

As. *Luzulo henriquesii-Quercetum petraeae* (F. Prieto & Vázquez 1987) T.E. Díaz & F. Prieto 1994

As. *Saxifrago spathularidis-Fagetum sylvaticae* Rodríguez Guitián, Amigo, C. Real & R. Romero 2003

subas. *fagetosum sylvaticae*

subas. *sorbetosum aucupariae*

Aínda que o esquema de reparto topográfico de comunidades de carballal establecido por Losa Quintana (1973) no treito inferior das Fragas do Eume (*Rusco-Quercetum* en posicións de forte insulación versus *Blechno-Quercetum* en ladeiras avesías) non tivo maior transcendencia nos traballos posteriores que abordaron a caracterización da cuberta vexetal dentro da área de estudio, serve para explicar a presenza de retazos da asociación *Rusco aculeati-Quercetum roboris* en diversas localidades próximas ao litoral do extremo N das provincias de A Coruña e Lugo (comarcas de Ortegal e O Valadouro), principalmente sobre solos pedregosos de ladeiras soalleiras. Este feito suxire que o contacto entre estas dúas asociacións de bosques ten lugar a traveso dunha área xeográfica bastante máis ampla do que ata o de agora se viña admitindo, podéndose identificar retazos de carballais termófilos galaico-portugueses ata o N da provincia de Lugo. En senso inverso, o límite occidental dos bosques da *Blechno-Quercetum roboris* seguindo a faixa litoral semella situarse máis ao S da desembocadura do Río Eume, sendo recoñecible a súa presenza, principalmente en ladeiras avesías, ata, alo menos, o tramo medio do Río Mandeo.

Por outro lado, os bosques dominados polo rebolo (*Quercus pyrenaica*) existentes nas cuncas medias e cabeceiras dos ríos Eo, Navia e Narcea, áreas nas que se rexistra un descenso apreciable da nubosidade durante a época estival con respecto ás situadas máis ao N dentro do territorio estudado, carecen de especies termófilas pouco tolerantes aos contrastes térmicos (*Smilax aspera*, *Rubia peregrina*, *Laurus nobilis*) e amosan un parecido florístico coas existentes ao longo da cunca media do Río Navia. Por elo, considerámoslos incluíbles na asociación *Lonicero periclymeni-Quercetum pyrenaicae*.

En último lugar, é necesario abordar o estudo dos carballais existentes na cabeceira dos ríos Mandeo, Mendo e Miño, nos que están ausentes tanto especies higróscófilas como termófilas, para clarificar a súa situación sintaxonómica. Mentres isto non ocorre, a confirmación da presenza dentro do territorio estudado de tres asociacións vexetais de bosques dominados por quercíneas supón un considerable incremento da súa diversidade fitocenótica e realza aínda máis, se cabe, a importancia que para a conservación do patrimonio natural ibérico teñen as masas arboradas autóctonas do extremo setentrional galego e o noroeste asturiano.

Agradecementos O autor agradece a axuda prestada durante a realización dos traballos de campo a Ramiro Alvite Díaz, Miguel Balboa Murias, Adolfo Blanco de la Parte, José Manuel Blanco López, Ramón Alberto Díaz Varela, Montserrat Fernández Martínez, Javier Ferreiro da Costa, Jorge Filgueiras Silva, Manuel Fontao Alvarado, Pilar González Hernández, José Manuel López Dacal, Natalia López López, Blanca López Varela, Miguel Ángel Negral Fernández, José Luís Penín Franco, Pablo Ramil Rego, Manuel Rodríguez Romero, Mónica Rodríguez Freire, Mercedes Rois Díaz e Rosa Romero Franco, así como as suxestións realizadas por dous revisores anónimos que contribuíron apreciablemente á mellora do manuscrito orixinal.

Bibliografía

- Allorge, V. & Allorge, P. (1941): Les ravins à fougères de la corniche vasco-cantabrique. *Bull. Soc. Bot. France* 88: 91-111.
- Álvarez Rodríguez, A. (1976): Estudio de la flora y vegetación del Puerto de Leitariegos y cuenca alta del Naviego. Memoria de Licenciatura. Universidad de Oviedo.
- Álvarez, M.A. & Díaz-Fierros, F. (1995): *Los Suelos*. En: C. Aramburu & F. Bastida (Eds.): Geología de Asturias: 173-186. Ed. Trea. Gijón.
- Amaral Franco, J. do (1990): 3. *Quercus* L. En: S. Castroviejo (Coord.): Flora Iberica, Vol. II: 15-36. Real Jardín Botánico. C.S.I.C. Madrid.
- Amigo, J. & Norman, G. (1993): La conservación de las Fragas del Río Eume: valoraciones botánicas. *Congreso Forestal Español. Ponencias y Comunicaciones*, Tomo IV: 15-20. S.E.C.F. Xunta de Galicia. Lourizán.
- Amigo, J. & Norman, G. (1995): Identification of site-types important for rare ferns in an area of deciduous woodland in northwest Spain. *Vegetatio* 116: 133-146.
- Amigo, J. & Romero, M.I. (1998): Abedulares de origen antrópico en Galicia: caracterización fitosociológica. *Stvdia Botanica* 17: 37-51. Ediciones Universidad. Salamanca.
- Amigo, J., Guitián Rivera J. & Fernández Prieto, J.A. (1987): Datos sobre los bosques ribereños de aliso (*Alnus glutinosa*) cántabro-atlánticos ibéricos. Publ. Univ. La Laguna. Ser. Informes 22: 159-176.
- Amigo, J., Izco, J., Guitián, J. & Romero, M.I. (1998): Reinterpretación del robleal termófilo galaico-portugués: *Rusco aculeati-Quercetum roboris*. *Lazaroa* 19: 85-98.
- Aseginolaza Iparaguirre, C., Gómez García, D., Lizaur Sukia, X., Monserrat Martí, G., Morante Serrano, G., Salaverria Monfort, M. & Uribe-Echevarria Díaz, P.M. (1996): Vegetación de la Comunidad Autónoma del País Vasco. Servicio Central de Publicaciones de Gobierno Vasco. Vitoria-Gasteiz. 361 pp.
- Báscones, J.C. (1978): Relaciones suelo-vegetación de la Navarra húmeda del noroeste. Estudio florístico-ecológico. Tese de Doutoramento. Universidad de Navarra.
- Bellot, F. (1968): La vegetación de Galicia. *Anal. Inst. A. J. Cavanilles* XXIV: 3-306.
- Boudrie, M. (1998): Les ptéridophytes du Pays basque et du nord-ouest de l'Espagne: écologie, répartition, protection. Actes du IIIème Colloque International de Botanique Pyrénéo-Cantabrique. *Le Journal de Botanique*, 5: 43-52.
- Braun-Blanquet, J. (1967): Vegetationsskizzen aus dem Baskenland mit Ausblicken auf das weitere Ibero-Atlantikum, II. *Vegetatio* 14(1-4), 1-126.
- Braun-Blanquet, J. (1979): Fitosociología. Bases para el estudio de las comunidades vegetales. 820 pp. Ed. Blume. Barcelona.

- Carballeira, A., Devesa, C., Retuerto, R., Santillán, E. & Ucieda, F. (1983): Bioclimatología de Galicia. 391 pp. Fundación Barrié de la Maza. A Coruña.
- Casaseca, B. (1959): La vegetación y flora del término municipal de Santiago de Compostela. *Bol. Univ. Compostelana* 67: 297-349.
- Castroviejo Bolívar, M.P.A. (1988): Fitoecología de los Montes del Buio y Sierra del Xistral (Lugo). 323 p. Consellería de Agricultura. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.
- Castroviejo, S. (Coord.) (1986-2007): Flora Iberica, Vols. I-VIII, X, XIV, XV, XVIII e XXI. Real Jardín Botánico. C.S.I.C. Madrid.
- Catalán, P. (1987): Geobotánica de las cuencas Bidasoa-Urumea (NO de Navarra-NE de Guipúzcoa). Estudio ecológico de los suelos y de la vegetación de la cuenca de Artikutza (Navarra). Tese de Doutoramento. 686 pp. Facultad de Ciencias. Universidad del País Vasco.
- Dalda, J. (1972): Vegetación de la cuenca del Río Deo (Cuenca alta del Mando). Estudio ecológico-fitosociológico y florístico. *Mon. Univ. Santiago de Compostela* 14. 158 pp. Secretariado de Publicaciones. Universidade de Santiago de Compostela. Santiago de Compostela.
- Dantas Barreto, R.R. (1958): Os Carvalhais da Serra da Peneda. Estudio fitosociológico. *Agronom. Lus.* 20(2): 83-153.
- Díaz González, T.E. (1975): La vegetación del litoral occidental asturiano. *Rev. Fac. Cien. Oviedo* 15(2)-16: 369-545.
- Díaz González, T.E. (1996): *IV-Vegetación*. En: J. Ruiz de la Torre (Dir.): Mapa Forestal de España. E. 1:200.000. Hoja 3-1 (Avilés): 73-99. I.C.O.N.A. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid
- Díaz González, T.E. & Fernández Prieto J.A. (1994a): La vegetación de Asturias. *Itinera Geobot.* 8: 243-528.
- Díaz González, T.E. & Fernández Prieto J.A. (1994b): El paisaje vegetal de Asturias. *Itinera Geobot.* 8: 5-242.
- Dupont, P. (1974): Le chêne tauzin (*Quercus pyrenaica* Willd.) et la végétation associée dans la province de Santander (Nord de l'Espagne). *Coll. Phytosoc.* 3: 167-181.
- Felícísimo Pérez, A.M. (1990): El clima de Asturias. Enciclopedia temática de Asturias, Tomo 10, 179-208. Gijón.
- Fernández Prieto, J.A. & Díaz González, T.E. (1998): *IV-Vegetación*. In: J. Ruiz de la Torre (Dir.): Mapa Forestal de España, Escala 1:200.000, Hoja 3-2 (Cangas de Narcea), 95-123, Ministerio de Medio Ambiente. Madrid.
- Fernández Prieto, J.A. & Vázquez, V.M. (1987): Datos sobre los bosques asturianos orocantábricos occidentales. *Lazaroa* 7: 363-382.
- García de Longoria, L. (1798): La conservación de los montes de Asturias y Galicia. *Monumenta Historica Asturiensia*, XXVII. 88 pp. Edición preparada por R. Rodríguez Álvarez. Ed. Auseva S.A. Gijón.
- Géhu, J.-M. (1998): Epistémologie de la typologie phytosociologique de la végétation. *It. Geobot.* 11: 65-83.
- Guinea, E. (1949): Vizcaya y su paisaje vegetal (Geobotánica vizcaína). Junta de Cultura de Vizcaya. 432 pp. Bilbao.
- Guinea, E. (1953): Geografía botánica de Santander. Diputación Provincial de Santander. 420 pp. Santander.
- Guitián Rivera, L. (1995): Origen y evolución de la cubierta forestal de Galicia. Tese de Doutoramento inédita. 474 pp. Facultade de Xeografía e Historia. Universidade de Santiago de Compostela.
- Guitián Rivera, L. (1996): *Transformaciones recientes en las áreas de distribución del haya y la encina en el noroeste de la Península Ibérica*. En: L. Guitián Rivera & R. Lois González (Coord.): Actividad humana y cambios recientes en el paisaje: 95-105. Consellería de Cultura. Xunta de Galicia. Santiago de Compostela.
- Herrera Gallástegui, M. (1995): Estudio de la vegetación vascular de la cuenca del Río Asón. *Guineana* 1. 435 pp.
- IGME (1982): Mapa Geológico de España. Escala 1:200.000. Hoja 8 (2-2): Lugo. Servicio de Publicaciones. Ministerio de Industria y Energía. Madrid.
- IGME (1984): Mapa Geológico de España. Escala 1:200.000. Hoja 1 (2-1): La Coruña. Serv. Pub. Ministerio de Industria y Energía. Madrid.
- IGN (1991): Atlas Nacional de España. Sección II, Grupo 9. *Climatología*. 32 pp. Madrid.
- ITGE (1991): Mapa Geológico de España. Escala 1:200.000. Hoja 2 (3-1): Avilés. Serv. Pub. Ministerio de Industria y Energía. Madrid.
- Izco, J. (1987): *Galicia*. En: M. Peinado Lorca & S. Rivas-Martínez (Eds.): La vegetación de España. Colección Aula Abierta 3: 385-418. Serv. Pub. Universidad de Alcalá de Henares.
- Izco, J. (1994): O bosque atlántico. En: C. Vales (Ed.): Os bosques atlánticos europeos: 13-49. Ed. Bahía. A Coruña.
- Izco, J. (2004): Taxonomía y nomenclatura. En: A. Rigueiro (Ed.): Proyecto Galicia. Vol. 41 (Botánica I): 205-233. Hércules Ediciones S.A. A Coruña.
- Izco, J, Amigo, J & Guitián, J. (1990): Los robledales galaico-septentrionales. *Acta Bot. Malacit.*, 15: 267-276.
- Izco, J., Rodríguez-Dacal, C. & Sánchez, J.M. (1994): Análisis geobotánico de las Caldas de Lugo. Estudios sobre el Balneario de Lugo. Memoria de la Real Academia de Farmacia, nº 20: 75-103. Madrid.
- Lastra Menéndez, J.L. (1989): Estudio de la flora y vegetación vascular del concejo de Grado (Asturias) y sus contornos. Tese de Doutoramento inédita. 365 pp. Dep. Biología de Organismos y Sistemas. Universidad de Oviedo.
- Loidi Arregui, J. (1983): Estudio de la flora y vegetación de la cuenca de los ríos Deva y Urola en la provincia de Guipúzcoa. 298 pp. Publ. Univ. Complutense de Madrid, Ser. Tesis Doctorales, Madrid.

- Loidi Arregui J., Biurrún Galarraga, I. & Herrera Gallástegui, M. (1997): La vegetación del centro-norte de España. *Itinera Geobot.*, 9, 161-618.
- Losa Quintana, J.M. (1973): Estudio de las comunidades arbóreas naturales de la cuenca del Río Eume (La Coruña). *Trab. Comp. Biol.* 3: 1-62.
- Macías Vázquez, F. & Calvo de Anta, R. (1992): Suelos de la provincia de La Coruña. 85 pp. Diputación Provincial de A Coruña.
- Macías Vázquez, F. & Calvo de Anta, R. (2001): *Los Suelos*. Atlas de Galicia. Tomo 1: Medio Natural: 173-217. Sociedade para o Desenvolvemento Comarcal de Galicia. Consellería da Presidencia. Xunta de Galicia. Santiago.
- Martínez Cortizas, A. & Castillo Rodríguez, F. (1996): Estacionalidad pluviométrica en Galicia: comportamiento, representatividad espacial y mecanismos asociados. *Geographicalia* 33: 137-145.
- Martínez García, G., Mayor López, M., Navarro Andrés, F. & Díaz González, T.E. (1974): Estudio fitosociológico y fitotopográfico de las vertientes septentrional y meridional del Puerto de Ventana. *Rev. Fac. Cien. Oviedo* 15(1): 55-109.
- Mayor, M. & Fernández, M. (2007): Flora y vegetación de Asturias. Aspectos ecológicos, geográficos y fitosociológicos. Cuadernos de campo de la Zona Occidental. Colección Universidad en Español. Editorial CEP S.L. Madrid.
- Navarro, F. (1974): La vegetación de la Sierra del Aramo y sus estribaciones (Asturias). *Rev. Fac. Cienc.* XV-1: 111-243.
- Onaindía Olalde, M. (1986): Ecología vegetal de las Encartaciones y Macizo del Gorbea (Vizcaya). 271 pp. Servicio Editorial. Universidad del País Vasco.
- Pinto da Silva, A.R., Rozeira, A. & Fontes, F. (1950): Os carvalhais da Serra do Gerês. Esboço fitosociológico. *Agronom. Lus.* 12(3): 433-448.
- Pulgar Sañudo, I. (1999): La vegetación de la Baixa Limia y sierras del entorno. Tese de Doutoramento inédita. 275 pp. Facultade de Bioloxía. Universidade de Santiago de Compostela.
- Quintanilla, L.G. & Amigo, J. (1999a): Catálogo de las pteridofloras de los espacios naturales protegidos de Galicia. *Bot. Comp.* 23: 11-110.
- Quintanilla, L.G. & Amigo, J. (1999b): Distribución del género *Cystopteris* Berh. (Athyraceae, Pteridophyta) en Galicia (NO de la Península Ibérica). *Nova Acta Cien. Comp. (Biol.)* 9: 117-124.
- Quintanilla, L.G., Amigo, J., Pangua, E. & Pajarón, S. (2002): Análisis biogeográfico de la pteridoflora de la Sierra de la Capelada (La Coruña, España). *Lazaroa* 23: 17-24.
- Ramil-Rego, P., & Aira Rodríguez, J. (1992): Contribución al conocimiento de la vegetación Tardiglaciaria y Holocena en el extremo norte de la Terra Chá (Galicia, España). *Nova Acta Cien. Comp. (Biol.)* 3: 49-58.
- Ramil-Rego, P., & Aira Rodríguez, J. (1998): Caracterización de la vegetación de las Sierras Septentrionales de Galicia desde el final del Tardiglaciario. *Bot. Macaronésica*, 23: 255-269.
- Ramil-Rego, P., Rodríguez-Gutián, M.A., Muñoz Sobrino, C. & Gómez-Orellana, L. (2000): Some considerations about the postglacial history and recent distribution of *Fagus sylvatica* in the NW Iberian Peninsula. *Folia Geobot.*, 35, 241-271.
- Rigueiro Rodríguez, A. (1991): *IV-Vegetación*. En: J. Ruiz de la Torre (Dir.): Mapa Forestal de España. E. 1:200.000, folia 2-1 (A Coruña): 45-62. I.C.O.N.A. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid.
- Rigueiro Rodríguez, A. & Silva-Pando, F. J. (1984): Aportaciones a la flora de Galicia, I. *An. Jardín Bot. Madrid* 40 (2): 385-395.
- Rivas-Goday, S. (1950): Apreciación sintética de los grados de vegetación de la Sierra de Gerês. *Agron. Lus.* 12(3): 449-480.
- Rivas-Martínez, S. (1987): Memoria del Mapa de Series de Vegetación de España. Serie Técnica, 1: 9-208, I.C.O.N.A. Madrid.
- Rivas-Martínez, S. (2007): Mapa de series, geoserias y geopermaseries de vegetación de España (Memoria del Mapa de Vegetación Potencial de España. Parte 1). *Itinera Geobot.* (Nueva Serie) 17. 436 pp.
- Rivas-Martínez, S., Díaz, T.E., Fernández Prieto, J.A., Loidi, J. & Penas, A. (1984a): La vegetación de la alta montaña cantábrica. Los Picos de Europa. Ed. Leonesas. León. 300 pp.
- Rivas-Martínez, S., Loidi, J., Cantó, P., Sancho, L.G. & Sánchez-Mata, D. (1984b): Datos sobre la vegetación del valle del río Bidasoa (España). *Lazaroa* 6: 127-150.
- Rivas-Martínez, S., Bascónes, J.C., Díaz, T.E., Fernández-González, F. & Loidi, J. (1991): Vegetación del Pirineo occidental y Navarra. *Itinera Geobot.*, 5: 5-456.
- Rivas-Martínez, S., Fernández-González, F., Loidi, J., Lousã, M. & Penas, A. —2001— Syntaxonomical checklist of vascular plant communities of Spain and Portugal to association level. — *Itinera Geobot.* 14, 5-341.
- Rivas-Martínez, S., Díaz, T.E., Fernández-González, F., Izco, J., Loidi, J., Lousã, M. & Penas, A. (2002): Addenda to the syntaxonomical checklist of 2001. *Itinera Geobot.*, 15, 2 vol.
- Rodríguez Gutiérrez, M.A. (2004): Aplicación de criterios botánicos para a proposta de modelos de xestión sustentable das masas arborizadas autóctonas do Subsector Galaico-Asturiano Septentrional. Tese de Doutoramento inédita. Escola Politécnica Superior de Lugo. Universidade de Santiago de Compostela. 620 pp.
- Rodríguez Gutiérrez, M.A. (2005): Avaliación da diversidade sylvática do subsector galaicoasturiano septentrional: tipos de bosques, valor para a conservación e principais ameazas. *Recursos Rurais*, Serie Cursos 2: 23-44.

- Rodríguez Guitián, M.A. (2006): Acerca de la identidad fitosociológica de los hayedos silicícolas sublitorales del centro de la cornisa cantábrica. *Lazaroa* 27: 59-78.
- Rodríguez Guitián, M.A. & Ramil Rego, P. (2007): Revisión de las clasificaciones climáticas aplicadas al territorio gallego desde una perspectiva biogeográfica. *Recursos Rurais* 1(3): 31-53.
- Rodríguez Guitián, M.A. & Ramil-Rego, P. (2008): Fitogeografía de Galicia (NW Ibérico): análisis histórico y nueva propuesta corológica. *Recursos Rurais* 1(4): 19-50.
- Rodríguez Guitián, M.A., Amigo Vázquez, J. & Romero Franco, R. (2000): Aportaciones sobre la interpretación, ecología y distribución de los bosques supratemplados naviano-ancarenses. *Lazaroa* 21: 51-71.
- Rodríguez-Guitián, M.A., Ferreiro da Costa, J., Negral Fernández, M.A. & Merino García, A. (2001): Distribución y ecología del haya (*Fagus sylvatica* L.) en el Subsector Galaico-Asturiano Septentrional (NW Ibérico). *Actas del III Congreso Forestal Español*. Mesas 1 y 2: 201-201. Granada.
- Rodríguez-Guitián, M.A., Real, C., Amigo, J. & Romero, R. (2003): The Galician-Asturian beechwoods (*Saxifraga spathularidis*-*Fagetum sylvaticae*): description, ecology and differentiation from other Cantabrian woodland types. *Acta Bot. Gallica* 150(3): 285-305.
- Rodríguez Guitián, M.A., Rigueiro Rodríguez, A., Real, C., Blanco López, J.M. & Ferreiro da Costa, J. (2005): El hábitat "9260 Bosques de *Castanea sativa*" en el extremo noroccidental ibérico: primeros datos sobre la variabilidad florística de los "soutos". *Bull. Soc. Hist. Nat. Toulouse* 141-2: 75-82.
- Sahuquillo, E., Cajade, D. & Fraga, M. (2001): Taxonomic revision of *Hedera* L. species from the NW Iberian Peninsula. *Bol. Soc. Brot.* 70: 89-100.
- Silva-Pando, F.J. (1990): La flora y vegetación de la Sierra de Ancares: base para la planificación y ordenación forestal. Tese de Doutoramento inédita. 532 pp. Departamento de Biología Vegetal-I. Universidad Complutense de Madrid.
- Silva-Pando, F.J. (1991a): IV-*Vegetación*. En: J. Ruiz de la Torre (Dir.): Mapa Forestal de España. Escala 1:200.000. Hoja 2-2. Lugo: 39-77. I.C.O.N.A. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid.
- Silva-Pando, F.J. (1991b): IV-*Vegetación*. En: J. Ruiz de la Torre (Dir.): Mapa Forestal de España. Escala 1:200.000. Hoja 2-3. Orense: 59-102. I.C.O.N.A. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid.
- Silva-Pando, F.J. (1991c): IV-*Vegetación*. En: J. Ruiz de la Torre (Dir.): Mapa Forestal de España. Escala 1:200.000. Hoja 2-4. Verín: 39-66. I.C.O.N.A. Ministerio de Agricultura, Pesca y Alimentación. Madrid.
- Taboada Castro, T., Ramil-Rego, P. & Díaz-Fierros, F. (1996): Dinámica vegetacional y procesos de estabilidad/inestabilidad en suelos de la Serra do Bustelo (Portugal) durante el Subatlántico. *Nova Acta Cient. Comp. (Biol.)* 6: 21-34.
- Tutin, T.G., Heywood, V.H., Burges, N.A., Moore, D.M., Valentine, D.H., Walters, S.M. & Webb, D.A. (Eds.) (1964-1980): *Flora Europaea*, Vols. 1-5, Cambridge University Press. Cambridge.
- Tüxen, R. & Oberdorfer, E. (1958): Die Pflanzenwelt Spaniens. II Teil. Eurosirische Phanerogamen-Gesellschaften Spaniens. *Veröff. Geobot. Inst. Rübél*, 32: 1-328.
- Vázquez, A. & Díaz González, T.E. (2005): Parque Nacional de los Picos de Europa. Naturaleza y biodiversidad en tierra de lobos. Ed. Nobel. Oviedo. 174 pp.
- Viane, R., Mayor López, M. & Jermy, C. (1987): The systematics and ecology of the Pteridophytes of Northern Spain. Excursion Guide. XIV International Botanical Congress. 54 pp. Berlin.
- Vila, P. & Díaz-Maroto, I.J. (2002): Las masas actuales de *Quercus petraea* en Galicia. *Invest. Agr.: Sist. Recur. For.* 11(1): 5-28.
- Weber, H.E., Moravec, J. & Theurillat, J.-P. (2000): International Code of Phytosociological Nomenclature. 3th edición. *Journal of Vegetation Science* 11: 739-768. Versión en castelán traducida por J. Izco & M. Del Arco (2003): Código internacional de nomenclatura fitosociológica. Materiales Didácticos Universitarios. Serie Botánica, nº 2. 155 pp. Universidade de Santiago de Compostela. Universidad de La Laguna.

Anexo I

Localización xeográfica, características ambientais, cobertura por estratos, superficie de inventario, unidade litolóxica, tipo de solo, posición fisiográfica e riqueza de plantas vasculares das mostras de bosques estudadas.

Código	Com.	Localidade	UTM X	UTM Y	Ic	Itc	Io	Alt. P.	Or.	AE ₁	CE ₁	CE ₂	CE ₃	Area	Lit.	Solo	Pos.	Fis.	N
B-Qd tipo	B-Qd	Lu: entre Ribadeo e Lugo (Serra de Meira).	642	4792	10,86	249	9,91	440	10	NE	---	100	---	90	100	LOU	REG	LA	21
B-Qt tipo	B-Qt	C: Cerdido, devesa del Mera.	588	4826	10,13	296	7,95	130	20	E	---	100	---	80	150	ARM	REG	LA	25
C080	B-Qd	Lu: Vilalba, Carballotorto.	612	4808	9,10	196	12,46	600	8	---	---	---	---	---	100	ARM	CAM	LA	11
C090	B-Qd	Lu: Muras, Fraga de Riobó.	611	4811	8,86	173	13,51	710	31	---	---	---	---	---	100	CUA	REG	LA	12
C100	B-Qd	Lu: Viveiro, Fraga de Saimas.	618	4827	9,32	218	11,50	500	29	---	---	---	---	---	100	GA	REG	LA	20
C101	B-Qd	Lu: Ourol, Fraga de Besteburiz.	616	4822	9,43	228	11,02	450	7	---	---	---	---	---	100	GA	REG	LA	15
C110	B-Qd	Lu: Mondoñedo, Fragavella.	622	4811	9,06	192	15,74	619	20	---	---	---	---	---	100	GCA	REG	LA	22
C111	B-Qd	Lu: O Valadouro, Fraga das Lérias.	620	4820	9,44	229	12,57	445	29	---	---	---	---	---	100	GCA	CAM	LA	28
Iz101	B-Qd	C: Monfero, montes da Serra da Loba entre Irixoa e o límite provincial.	586	4797	11,92	236	12,21	470	20	W	---	---	---	---	160	OLL	CAM	LA	22
Iz102	B-Qd	C: Monfero, montes da Serra da Loba entre Irixoa e o límite provincial.	587	4798	9,43	241	11,93	450	5	N	---	60	---	70	150	LOU	REG	LA	25
Iz103	B-Qd	Lu: Muras, entre Xermade e Muras.	604	4812	9,77	216	12,07	550	---	NE	---	---	---	---	200	ARM	CAM	LB	24
Iz104	B-Qd	Lu: Muras, entre Muras e O Viveiro.	603	4815	9,10	196	12,46	600	---	---	---	---	---	---	250	LOU	REG	LA	22
Iz106	B-Qd	C: A Capela, Presa en ferio do Río Eume, ladeira N.	580	4807	10,45	241	11,63	450	15	N	---	95	---	80	180	GCA	REG	LA	20
Iz107	B-Qd	C: Monfero, Xestoso, Fraga de Pontedapena.	589	4803	10,45	241	11,63	450	20	---	---	---	---	---	120	OLL	REG	LA	15
Iz111	B-Qt	Lu: O Valadouro, Vilacampa.	622	4824	9,54	239	11,74	400	---	---	---	---	---	---	150	CUA	REG	LA	27
Iz112	B-Qt	Lu: Trabada, Vilapena.	643	4807	10,03	243	11,16	510	15	NW	---	90	---	95	120	GA	REG	LA	29
Iz113	B-Qd	Lu: Riotorto, Augaxosa.	642	4807	10,17	228	12,08	600	20	W	---	85	---	95	150	ARM	REG	LA	27
Iz114	B-Qd	Lu: Trabada, Fraga tem Serra da Cadeira.	643	4809	10,05	241	11,26	520	20	N	---	95	---	95	200	ARM	REG	LA	29
Iz116	B-Qd	Lu: Ribeira de Piquín, entre O Couso e Vilar de Curota.	643	4786	10,56	220	11,41	650	20	SE	---	90	---	90	200	ARM	REG	LA	22
Iz117	B-Qd	Lu: Mondoñedo, Estelo.	623	4810	9,14	201	15,03	580	35	N	---	95	---	70	120	GCA	REG	LB	25
Iz118	B-Qd	Lu: Muras, Aborbó, entre A Balsa e Viveiro.	610	4814	8,97	184	13,03	660	20	N	---	85	---	95	200	ARM	CAM	LA	20
Iz119	B-Qd	Lu: Muras, entre Viveiro e Muras.	610	4814	8,82	169	13,70	730	30	N	---	80	---	100	180	ARM	CAM	LA	29
Iz120	B-Qd	Lu: mondoñedo, Fragavella.	629	4812	8,93	179	16,86	680	30	S	---	90	---	80	250	GCA	REG	LA	29
Iz121	B-Qd	Lu: A Pontenova, Monte O Teixido, Cabeceir a do Rego do Budueiro.	653	4794	10,45	197	13,91	780	20	N	---	95	---	95	200	LOU	REG	LA	25
Iz122	B-Qd	Lu: Ourol, Xerdez, cerca do Río Xanceda.	611	4822	9,71	256	9,77	320	0	---	---	100	---	85	120	GA	REG	LB	18
Iz125	B-Qt	Lu: Trabada, Meixoeiro.	646	4810	9,79	270	9,53	350	20	NW	---	95	---	100	200	ARM	CAM	LB	22
Iz127	B-Qt	C: Cerdido, Casares, Devesa del Mera.	588	4826	10,15	298	7,86	120	25	E	---	95	---	80	300	BAS	REG	LA	37
Iz130	R-Qq	C: A Capela, Fraga de Caaveiro, entre o mosteiro e a central.	576	4806	8,37	330	8,31	100	25	NE	---	100	---	90	250	LOU	REG	LB	25
Iz203	B-Qt	Lu: Mondoñedo, Devesa do Porto de Campo do Oso.	636	4805	9,54	239	11,74	400	30	N	---	100	---	75	120	LOU	CAM	VAL	38
LOSA01	B-Qt	C: Cabanas, Fragas do Eume.	572	4808	8,07	343	7,76	50	---	SW	---	---	---	---	100	OLL	REG	LB	22
LOSA04	B-Qt	C: Cabanas, Fragas do Eume.	577	4806	8,13	340	7,93	60	---	S	---	---	---	---	100	OLL	REG	LB	27
LOSA07	B-Qt	C: Cabanas, Fragas do Eume.	575	4807	8,43	328	8,41	110	---	SW	---	---	---	---	100	OLL	REG	LA	15
LOSA12	B-Qt	C: Monfero, Fragas do Eume.	575	4807	8,37	330	8,31	100	---	N	---	---	---	---	100	CUA	REG	LA	35
LOSA14	B-Qt	C: Monfero, Fragas do Eume.	575	4807	8,37	330	8,31	100	---	N	---	---	---	---	100	CUA	REG	LA	26
MF31	B-Qd	As: Villayón, Busmente.	687	4810	9,94	253	10,55	450	14	W	---	100	---	---	---	---	---	---	16
MF36	B-Qd	As: Villayón, Legomín.	686	4814	9,91	257	10,35	430	14	N	---	100	---	---	---	---	---	---	14
P001	B-Qd	C: Irixoa, entre O Carboeiro e O Xestal, marxe esq. Do Río Lambre.	577	4795	10,82	274	10,15	320	28	N	16	90	40	95	300	LOU	REG	LB	21
P002	B-Qd	C: Aranga, Vilares.	585	4787	12,84	205	13,92	595	24	NNE	12	100	---	90	200	LOU	REG	LA	21
P003	B-Qd	C: As Pontes, Fraga do Vilarbó.	597	4813	10,98	218	12,48	540	28	N	20	95	---	95	120	LOU	REG	LB	28
P004	B-Qd	Lu: Xermade, Penachaiña.	600	4807	11,41	235	9,53	475	8	NW	20	100	---	80	300	SC	CAM	LB	16
P005	B-Qd	Lu: Xermade, entre Penachaiña e Roupár.	601	4807	11,73	239	9,02	460	0	---	22	100	5	90	300	SC	CAM	CHA	18
P006	B-Qd	Lu: Muras, Ameixeiras, Fraga Gorda.	602	4819	9,43	228	11,02	450	30	NW	16	95	---	95	200	LOU	REG	LA	23
P007	B-Qd	Lu: Muras, Invernes, Mte. De Lousadas.	605	4811	8,96	183	13,08	665	23	NE	14	100	---	90	200	CUA	REG	LA	18
P008	B-Qd	Lu: Vilalba, Fonte da Neveira.	606	4808	6,51	178	17,15	700	20	NNW	10	100	---	80	200	CUA	REG	LA	18
P009	B-Qd	Lu: Vilalba, Fraga de Corvelle.	608	4809	8,72	159	14,13	775	22	NNW	12	100	---	90	300	CUA	REG	LA	27
P010	B-Qd	Lu: Vilalba, Fraga da Ínsua.	608	4810	8,74	161	14,04	765	20	NNE	15	100	---	80	200	CUA	REG	LA	29
P011	B-Qd	Lu: Vilalba, Fraga de Freire.	609	4807	5,96	171	17,99	725	18	SSE	16	100	---	95	300	GCA	REG	LA	23
P012	B-Qd	Lu: Vilalba, Fraga de Freire.	609	4807	5,74	169	18,33	735	18	SE	16	95	---	90	300	GCA	REG	LA	25
P013	B-Qd	Lu: Vilalba, Fraga de Corvelle.	609	4809	8,70	157	14,23	785	24	NW	15	100	---	90	200	CUA	REG	LA	22
P014	B-Qd	Lu: Vilalba, Fraga de Corvelle.	609	4809	8,68	156	14,28	790	24	NNW	14	100	---	95	300	CUA	REG	LA	30
P015	B-Qd	Lu: Muras, Sabucedo, Mte. Carballo Chao.	609	4813	8,88	175	13,41	700	30	WNW	17	100	---	90	200	CUA	REG	LA	21
P016	B-Qd	Lu: Muras, O Campo do Medio, vertente E do Tem. Carballo Chao.	609	4813	8,79	167	13,80	740	28	WNW	17	100	---	70	250	CUA	REG	LA	28
P017	B-Qd	Lu: Muras, Manzós, Tem. O Coto Grande.	609	4815	8,79	167	13,80	740	23	NNW	17	100	---	90	200	CUA	REG	LA	26
P018	B-Qd	Lu: Muras, Fraga de Riobó.	610	4811	8,91	178	13,27	685	22	N	17	100	---	90	300	CUA	REG	LA	25
P019	B-Qd	Lu: Muras, Fraga de Riobó.	612	4811	8,61	149	14,61	825	22	NNW	14	100	---	80	200	CUA	REG	LA	21
P020	B-Qd	Lu: Muras, Fraga de Coruxos.	613	4816	8,90	177	13,32	690	8	W	13	85	---	60	200	CUA	REG	LA	20
P021	B-Qd	Lu: Muras, Fraga de Coruxos.	613	4817	8,91	178	13,27	685	19	WNW	16	95	---	80	200	CUA	REG	LB	23
P022	B-Qd	Lu: Muras, Serra do Xistral, Tem. Pena do Seixo.	615	4817	8,79	167	13,80	740	18	NW	14	100	---	90	200	CUA	REG	LA	20
P023	B-Qd	Lu: Ourol, Fraga de Besteburiz.	617	4821	9,11	197	12,41	595	24	NNE	13	90	---	90	200	CUA	REG	LA	27
P024	B-Qd	Lu: Ourol, Fraga de Besteburiz.	617	4822	9,03	190	12,74	630	24	SSW	11	95	---	90	200	GCA	CAM	LA	21
P025	B-Qd	Lu: O Valadouro, Fraga das Lérias.	619	4820	9,10	196	15,40	600	26	NNE	12	95	---	100	200	BAS	REG	LA	22
P026	B-Qd	Lu: O Valadouro, Fraga das Lérias.	620	4819	9,31	217	13,66	505	34	SSW	12	95	---	90	200	GCA	CAM	LA	31
P027	B-Qd	Lu: Mondoñedo, Fragavella.	621	4811	9,02	189	16,04	635	19	S	11	100	---	80	200	GCA	CAM	LB	28
P028	B-Qd	Lu: Mondoñedo, Fragavella.	621	4811	8,96	183	16,58	665	26	S	18	100	---	80	200	GCA	CAM	LB	27
P029	B-Qd	Lu: Alfóz, Guilfonso, Fraga Muradoira.	621	4813	9,42	227	12,75	455	22	NW	18	100	---	80	300	GCA	CAM	LB	33
P030	B-Qd	Lu: Lafóz, Guilfonso, Fraga Muradoira.	621	4813	9,21	207	14,48	550	24	E	16	100	---	60	200	BAS	CAM	LA	29
P031	B-Qd																		

Código	Com.	Localidade	UTM X	UTM Y	lc	lrc	lo	Alt. P.	Or.	AE ₁	CE ₁	CE ₂	CE ₃	Area	Lit.	Solo	Pos. fis.	N	
P039	B-Qd	Lu: Baleira, Monte da Marronda, cabeceira do Regueiro do Couso.	643	4773	12,69	185	11,44	905	0	---	8	85	---	90	300	ARM	LEP	CHA	18
P040	B-Qd	Lu: Baleira, Estornín, Mte. da Mermella.	644	4766	12,10	228	10,48	740	28	N	15	100	---	100	200	ARM	REG	LA	23
P041	B-Qd	Lu: Baleira, Penas, Mte. das Azureiras.	644	4768	11,75	222	9,89	640	24	ENE	17	95	---	95	500	ARM	LEP	LA	19
P042	B-Qd	Lu: Trabada, Fraga de Carreirachá.	644	4806	9,93	255	10,45	440	22	NNE	18	100	---	70	200	ARM	REG	LA	25
P043	B-Qd	Lu: Trabada, Fraga de Carreirachá.	644	4806	10,05	241	11,26	520	25	NE	16	100	---	80	180	SC	REG	LA	31
P044	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, Centigosa, Mte do Souto.	646	4773	11,53	230	9,54	580	31	NE	18	100	---	25	300	ARM	CAM	LB	21
P045	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, Centigosa, Mte. do Souto.	646	4773	11,59	228	9,63	595	22	NE	20	95	---	80	200	ARM	REG	LA	22
P046	B-Qd	Lu: Baleira, entre A Lastra e O Sollió, Fraga do Ribón.	646	4764	12,89	178	11,76	960	22	E	18	90	35	70	400	CUA	LEP	LA	24
P047	B-Qd	Lu: Baleira, O Sollió.	647	4770	12,14	207	10,53	750	8	N	14	100	---	85	200	ARM	REG	LB	19
P048	B-Qd	Lu: Baleira, O Sollió.	647	4770	12,21	204	10,65	770	15	NW	18	100	---	90	200	ARM	REG	LB	25
P049	B-Qd	Lu: Baleira, O Sollió.	647	4770	12,32	200	10,83	800	29	N	20	90	---	20	200	LOU	REG	LA	22
P050	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, Teixeira, camiño a Centigosa.	647	4773	11,94	214	10,21	695	30	ENE	27	100	---	60	300	ARM	CAM	VAL	41
P051	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, entre Paradavella e O Retiro.	648	4771	11,64	226	9,71	610	25	NW	20	90	---	50	300	ARM	CAM	LA	32
P052	B-Qd	Lu: A Pontenova, Fraga de Reigadas.	650	4791	10,39	204	12,27	770	24	NE	12	100	---	85	150	ARM	CAM	LA	37
P053	B-Qd	Lu: A Pontenova, Fraga de Reigadas.	650	4793	10,70	234	10,70	550	34	NNE	14	95	---	90	150	ARM	REG	LB	37
P054	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, Alto de Cerredo.	651	4771	13,06	188	16,00	910	16	WSW	8	90	70	40	200	CUA	LEP	LA	19
P055	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, Pedrouzos.	652	4772	13,36	205	14,42	780	32	ENE	14	90	---	90	150	LOU	LEP	LB	31
P056	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, Pedrafiteiras.	652	4773	13,18	195	15,40	860	30	NE	14	90	---	40	200	ARM	LEP	LA	24
P057	B-Qd	As: Taramundi, Fraga de Turía.	654	4796	10,66	230	10,91	580	42	W	16	95	---	95	200	ARM	REG	LA	31
P058	B-Qd	As: Taramundi, Os Teixois, As Mestas.	656	4799	10,76	240	10,37	505	20	NW	20	100	---	70	350	LOU	REG	LB	21
P059	B-Qd	As: Vegadeo, entre Bres e Paramios, val do Arroyo de los Valiños.	660	4804	10,17	228	12,08	600	28	ENE	16	100	---	100	300	ARM	REG	LA	20
P060	B-Qd	Lu: A Fonsagrada, Alto do Acebo.	665	4779	9,02	163	16,74	970	24	N	12	85	---	65	180	LOU	LEP	LA	23
P061	B-Qd	As: Grandas de Salime, Bustelo del Camín.	666	4779	10,00	181	15,40	860	30	E	14	65	---	90	200	LOU	REG	LA	22
P062	B-Qd	As: Illano, Sierra de la Bobia, cabeceira do Arroyo de la Bobia.	666	4803	9,91	179	15,52	870	20	NW	16	90	---	95	150	ARM	REG	LA	18
P063	B-Qd	As: Boal, Penouta.	675	4811	12,58	227	11,86	570	18	S	20	95	---	100	300	GA	CAM	LA	16
P064	B-Qd	As: Allande, Braña de Is.	681	4797	10,09	182	15,27	850	22	WNW	16	100	---	95	400	LOU	REG	LA	19
P065	B-Qd	As: Villayón, Barandón.	681	4800	10,28	216	12,79	670	24	N	20	90	---	60	150	ARM	REG	LA	29
P066	B-Qd	As: Allande, Braña de Cabral.	687	4795	9,73	176	15,76	890	8	NE	12	100	---	30	100	ARM	CAM	LA	18
P067	B-Qd	As: Allande, subida ao Alto del Palo.	689	4795	9,86	169	10,82	900	30	SE	18	95	20	65	300	CUA	REG	LA	28
P068	B-Qd	As: Tineo, Ablaneda.	697	4793	10,64	201	9,67	735	26	S	22-26	90	15	70	400	ARM	REG	LA	24
P069	B-Qd	As: Tineo, entre El Pozón e Arganza.	703	4795	11,74	247	8,04	500	20	NW	16	80	20	80	400	SC	CAM	LB	19
P070	B-Qd	As: Tineo, entre Vega de Rey e Piedratecha.	704	4800	10,50	199	9,73	765	16	NNW	20	95	20	65	400	LOU	CAM	LA	25
P071	B-Qd	As: Tineo, El Peligro.	704	4799	11,53	238	8,35	545	14	NNW	20	90	15	80	240	SC	CAM	LA	23
P072	B-Qd	C: Curtis, entre Montealto e Teixeira.	577	4778	14,27	155	16,60	790	0	---	26	95	25	95	200	BAS	CAM	CHA	17
P073	B-Qd	Lu: Castroverde, entre Montecubeiro e Maceda.	637	4772	12,31	206	8,17	705	22	SSW	20	95	15	100	300	LOU	CAM	LA	21
P074	B-Ql	C: Miño, entre A Pousadoira e Condós, Río Lambre.	568	4796	8,66	349	6,10	25	40	SSW	18-22	100	20	65	400	XB	REG	LB	27
P075	B-Ql	C: Coirós, baixada da Espenuca ao Río Mandeo.	569	4790	8,74	347	6,24	35	28	NNE	14	100	30	85	300	GCA	CAM	LB	35
P076	B-Ql	C: Miño, Callobre, marxe dereita do Val do Rego de Güimil.	569	4796	9,01	337	6,74	72	32	ENE	16	100	15	80	240	XB	LEP	TES	28
P077	B-Ql	C: Vilarmaior, Güimil, xunto á Central Hidroeléctrica.	569	4796	8,74	347	6,24	35	20	S	12-16	95	15	85	240	XB	CAM	LB	28
P078	B-Ql	C: Paderne, Central do Zarzo, marxe dereita do Río Mandeo.	570	4790	10,31	343	6,44	50	22	SE	20	90	70	80	300	GCA	CAM	LB	32
P079	B-Ql	C: Fene, O Marraxón, augas abaixo da Central da Ferverza.	570	4815	8,16	339	7,98	65	36	NE	20	100	25	90	300	OLL	REG	LB	32
P080	B-Ql	C: Fene, O Marraxón, augas arriba da Central da Ferverza.	571	4815	8,49	325	8,50	120	30	NNE	12	95	50	70	300	OLL	LEP	TES	38
P081	B-Ql	C: A Capela, As Neves, Os Carballás.	574	4811	9,62	277	10,30	310	16	ENE	24	95	50	90	300	GCA	REG	LB	18
P082	B-Ql	C: Irixoa, A Viña, augas abaixo da Ponte do Muíño de Prudencio.	574	4797	10,24	295	9,05	240	24	N	18	100	25	60	300	OLL	CAM	LA	25
P083	B-Ql	C: San Sadurní, val do Rego de Mariaqueira.	579	4815	9,65	276	10,35	315	28	W	18	100	---	90	180	GCA	CAM	LA	22
P084	B-Ql	C: Aranga, Barbudas de Baixo, Mte. das Silvardeiras (Aranga, C)	581	4786	10,79	276	10,08	315	32	NNW	16	100	---	80	200	OLL	CAM	LA	22
P085	B-Ql	C: Aranga, Barbudas de Baixo, Mte. das Silvardeiras.	581	4786	10,97	269	10,42	340	30	NNE	16	100	---	100	300	OLL	REG	LA	25
P086	B-Ql	C: Cariño, O Seixo, Mte. A Xieira.	586	4838	10,06	315	7,95	160	25	NW	16	90	---	90	200	BAS	REG	LB	30
P087	B-Ql	C: Cariño, O Seixo, Mte. A Furaqueira.	586	4839	9,91	297	8,91	230	30	SSW	12	100	---	70	400	CUA	REG	LB	38
P088	B-Ql	C: Cariño, Caserío Zarza.	588	4840	9,60	262	10,83	370	16	W	14	100	---	70	300	BAS	REG	LA	39
P089	B-Ql	C: Cerdido, Fraga dos Casás, entre A Riba de Arriba e A Pena.	588	4826	10,20	303	7,67	100	26	ENE	20	95	15	70	400	ARM	REG	LB	37
P090	B-Ql	C: As Pontes, Palvelo.	596	4808	10,27	249	11,34	420	20	WNW	20	100	15	95	300	LOU	CAM	LB	26
P091	B-Ql	C: As Pontes, Fraga do Vilarbó.	597	4813	10,74	229	12,10	500	24	NE	24	100	---	90	300	LOU	CAM	LA	27
P092	B-Ql	C: Ortigueira, O Lombal.	597	4829	9,76	260	9,58	300	34	NNW	28	95	20	90	300	LOU	REG	LB	26
P093	B-Ql	C: Ortigueira, Serra da Faladoira, entre O Pegueiro de Abaixo e Portas.	597	4829	9,76	260	9,58	300	34	NNW	28	95	20	90	300	LOU	CAM	LB	26
P094	B-Ql	C: As Somozas, Fraga dos Casás, augas arriba da Capela do Silvano.	598	4825	10,14	297	7,90	125	32	NNE	55	95	20	60	300	ARM	REG	LB	29
P095	B-Ql	Lu: Xermade, Vilachá.	601	4804	10,97	230	10,21	495	8	NNW	18	90	35	90	400	ARM	CAM	LB	21
P096	B-Ql	Lu: Oural, Ambosores, entre A Igrexa e Baroso.	601	4823	9,69	254	9,87	330	24	WSW	24	100	---	85	300	OLL	REG	LA	21
P097	B-Ql	Lu: Muras, Ameixeiras, Fraga Gordá.	602	4819	9,39	224	11,21	470	32	SW	12	100	---	100	200	LOU	CAM	LA	22
P098	B-Ql	Lu: Oural, Canto da Aira.	603	4825	9,74	258	9,68	310	25	E	20	90	---	100	200	CUA	REG	LB	27
P099	B-Ql	C: Mañón, O Outeiro, marxe esquerda do Río Sor.	604	4836	10,22	305	7,57	90	24	SE	16	100	---	25	200	OLL	REG	LB	27
P100	B-Ql	Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga.	616	4829	10,00	283	8,53	190	10	NNE	12	100	40	75	200	ARM	CAM	LA	25
P101	B-Ql	Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga.	616	4829	9,83	268	9,25	265	35	NNW	10	70	10	40	200	ARM	CAM	LA	22
P102	B-Ql	Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga.	617	4829	9,60	245	10,25	370	30	NNW	10	100	35	50	200	ARM	CAM	LA	21
P103	B-Ql	Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga.	617	4829	9,58	243	10,35	380	25	N	15	70	30	80	200	ARM	LEP	LA	29
P104	B-Ql	Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga.	617	4829	9,72	257	9,73	315	34	N	12	95	50	70	200	ARM	CAM	LB	35
P105	B-Ql	Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga.	617	4829	11,68	270	9,15	255	34	N	12	100	---	95	180	ARM	REG	LA	36
P106	B-Ql	Lu: Oural, Moscallos, A Ponte Grande.	618	4825	9,54	239	10,54	400	20	N	12	100	---	100	200	GA	CAM	LA	30
P107	B-Ql	Lu: O Valadouro, Fraga das Lérias.	620	4820	9,49	235	12,11	420	12	NE	14	100	---	100	300	GCA	CAM	LA	42
P108	B-Ql	Lu: O Valadouro, Fraga das Lérias.	620	4820	9,43	228	12,66	450	30	NE	10	100	---	75	300	GCA	CAM	LA	36
P109	B-Ql	Lu: O Valadouro, Fraga das Lérias.	620	4820	9,36	222	13,21	480	24	NE	12	90	---	90	300	GCA	CAM	LA	30
P110	B-Ql	Lu: O Valadouro, Regocavado, Val do Río das Cancelas.	621	4818	9,72	257	10,19	315	40	N	22	100	---	60	250	GCA	LEP	LB	20
P111	B-Ql	Lu: Mondoñedo, A Coutada, terraza xunto ó Río de Figueiras.	630	4814	9,68	253	10,56	335	8	S	28	100	---	100	300	GCA	CAM	CHA	42
P112	B-Ql	Lu: Riotorto, Ferreiravella.	640	4794	14,14	248	10,28	440	10	ENE	20	100	---	100					

Código	Com.	Localidade	UTM X	UTM Y	lc	ltc	lo	Alt. P.	Or.	AE ₁	CE ₁	CE ₂	CE ₃	Area	Lit.	Solo	Pos. fis.	N	
P121	B-QI	Lu: Baleira, entre Crende e Boel, Fraga do Rego de San Bernabel.	643	4779	11,09	247	8,81	455	30	WNW	14	95	20	85	400	LOU	REG	LB	28
P122	B-QI	Lu: Baleira, Estornin, Mte. da Mermella.	644	4766	12,00	212	10,30	710	32	NNE	24	100	---	80	200	ARM	CAM	LA	34
P123	B-QI	Lu: Baleira, Estornin, Mte. da Mermella.	644	4766	12,03	211	10,36	720	20	SSE	25	100	---	70	250	ARM	CAM	LA	18
P124	B-QI	Lu: Trabada, Fraga de Vilapena, Mte. Escourido.	644	4807	9,60	291	8,31	230	34	N	14	100	---	100	140	ARM	REG	LB	17
P125	B-QI	Lu: Trabada, Fraga de Vilapena.	644	4807	9,80	269	9,63	360	35	ENE	15	100	---	50	200	CUA	REG	LB	35
P126	B-QI	Lu: Baleira, Estornin, Mte. da Mermella.	645	4765	11,87	217	10,09	675	32	WSW	18	100	---	40	200	ARM	REG	LB	21
P127	B-QI	Lu: Baleira, Estornin, Mte. da Mermella.	645	4765	12,18	205	10,59	760	30	NNE	20	100	---	90	200	ARM	LEP	LA	33
P128	B-QI	Lu: Baleira, Estornin, Mte. da Mermella.	645	4766	11,94	214	10,21	695	30	WNW	18	100	---	75	200	ARM	REG	LA	26
P129	B-QI	Lu: Baleira, Penas, Mte. Suagranda.	645	4767	11,57	229	9,60	590	28	N	20	95	---	90	150	ARM	LEP	TES	29
P130	B-QI	Lu: A Pontenova, Vilargondurfe, Mte. As Furocas.	645	4796	11,31	293	7,65	125	30	SSE	12	100	---	85	100	LOU	REG	LB	23
P131	B-QI	Lu: A Fonsagrada, Teixeira, camiño a Centigosa.	646	4772	11,80	220	9,98	655	21	W	19	95	---	90	300	ARM	CAM	LB	28
P132	B-QI	Lu: A Pontenova, entre Fontangordo e Vilaemil .	648	4794	10,79	242	10,27	490	35	E	18	100	---	95	300	ARM	LEP	LB	33
P133	B-QI	Lu: Baleira, Fraga de Fontela.	649	4763	13,54	215	13,45	700	28	E	20	100	---	100	300	ARM	REG	LA	27
P134	B-QI	Lu: A Fonsagrada, Fraga de Ferreirola.	649	4774	11,91	216	10,15	685	25	N	18	100	---	75	300	ARM	CAM	LA	27
P135	B-QI	Lu: A Fonsagrada, Fraga de Ferreirola.	650	4774	12,14	207	10,53	750	35	N	14	100	---	70	250	CUA	REG	LA	31
P136	B-QI	Lu: A Pontenova, Fraga de Reigadas.	650	4792	10,69	233	10,77	560	32	E	14	80	---	80	200	ARM	REG	LA	37
P137	B-QI	Lu: A pontenova, Fraga de Reigadas.	650	4792	10,84	246	9,98	450	35	ESE	12	90	---	70	150	ARM	REG	LA	23
P138	B-QI	Lu: A Pontenova, Fraga de Reigadas.	650	4794	10,80	244	10,19	480	34	E	16	95	---	90	150	ARM	REG	LA	31
P139	B-QI	Lu: Vilaousende, A Fraga.	656	4817	9,68	302	6,49	60	20	NNW	14	95	---	90	300	ARM	CAM	LA	23
P140	B-QI	Lu: Ribadeo, Vilaousende, A Fraga.	656	4817	9,75	299	6,61	80	30	NE	14	100	---	90	150	ARM	CAM	LB	25
P141	B-QI	As: Castropol, Val do Arroyo de Grilo.	663	4818	9,44	309	7,24	125	23	SSW	16	100	---	40	240	ARM	CAM	LB	25
P142	B-QI	As: El Franco, Matafoyada.	671	4820	9,31	323	6,38	40	16	ESE	16	100	---	100	300	CUA	CAM	LA	23
P143	B-QI	As: Coaña, entre Lebreo e Las Mestas.	677	4816	9,65	286	8,62	260	40	ENE	20	100	---	100	300	LOU	LEP	LA	33
P144	B-QI	As: Allande, subida ao Alto del Palo, La Roza.	691	4795	10,73	205	9,53	715	30	SSW	14	90	25	40	300	CUA	REG	LA	21
P145	B-QI	As: Allande, subida ao Alto del Palo, entre Penaseita e La Roza.	691	4795	10,73	205	9,53	715	36	SSW	20	85	30	50	400	CUA	REG	LA	28
P146	B-QI	As: Valdés, Cercenadas.	692	4816	9,83	286	9,38	260	38	N	18	100	---	90	300	LOU	REG	LA	25
P147	B-QI	As: Tineo, entre Olleros e Bárcena del Monasterio.	701	4805	12,57	275	8,19	325	32	SSE	20	95	15	80	300	LOU	REG	LA	30
P148	B-QI	As: Valdés, Ferrera de Paredes, Mte. Cuesta Ferrera.	705	4817	10,77	311	7,86	110	38	NE	17	95	---	70	200	LOU	REG	LB	29
P149	B-QI	As: valdés, Ferrera de Paredes, Mte. Cuesta Ferrera.	705	4817	10,74	311	7,91	115	38	NE	19	100	---	70	250	LOU	REG	LA	26
P150	B-QI	As: Valdés, Brieves, confluencia dos ríos Ferrera e Esba.	706	4817	11,09	320	7,35	60	38	NW	14	100	---	70	200	LOU	REG	LA	32
P151	B-QI	As: Valdés, Brieves, confluencia dos ríos Ferrera e Esba.	706	4817	10,96	317	7,55	80	38	WNW	20	100	---	40	400	LOU	REG	LA	27
P152	B-QI	As: Tineo, Trabazo, Mte. Los Fomones.	707	4810	9,70	255	11,22	440	26	ENE	14	100	---	70	200	LOU	REG	LA	20
P153	B-QI	As: Valdés, enfrente a El Pontigón.	708	4815	10,71	310	7,96	120	32	NE	14	100	---	85	180	LOU	REG	VAL	31
P154	B-QI	As: Valdés, El Pontigón, Mte. Vachancho.	709	4815	9,89	287	9,28	250	32	WNW	14	100	---	25	300	LOU	REG	LA	17
P155	B-QI	As: Valdés, entre Foyedo e La Mafalla.	717	4823	10,02	291	7,72	230	34	NE	14	100	---	95	150	ARM	REG	LA	25
P156	L-Qp	Lu: Pol, entre Lúa e Boel.	643	4780	11,11	247	8,84	460	20	SW	18	95	5	60	400	LOU	REG	LA	21
P157	L-Qp	Lu: A Fonsagrada, Gulpilleiras.	647	4775	11,70	224	9,80	625	24	S	14	90	20	65	300	LOU	REG	LA	20
P158	L-Qp	Lu: A Fonsagrada, Vilardiaz, Val do Rego Fargaoso.	655	4787	11,53	230	9,54	580	28	E	14	90	---	85	250	LOU	LEP	LA	27
P159	L-Qp	Lu: A Fonsagrada, entre Mazaeda e Riotorto.	655	4781	11,87	217	10,09	675	28	SE	14	90	15	80	400	LOU	CAM	LB	26
P160	L-Qp	Lu: A Fonsagrada, entre Vilaframil e Castañeira.	657	4785	11,36	237	9,25	530	36	WNW	10	100	---	90	200	ARM	LEP	LA	26
P161	L-Qp	As: Allande, entre Villafroñtú e Valbona.	695	4793	11,11	221	8,98	635	30	WSW	18	90	40	50	300	ARM	REG	LA	20
P162	L-Qp	As: Allande, entre Linares e Villavaser.	697	4790	11,44	234	8,49	565	22	SW	14	95	15	60	300	SC	REG	LA	22
P163	L-Qp	As: Tineo, entre Gera e Arganza, El Pozón.	703	4796	12,19	265	7,38	405	28	SE	18-22	95	20	90	400	SC	CAM	LA	45
P164	L-Qp	As: Tineo, entre La Llama e Arganza.	703	4794	11,81	250	7,93	485	22	SSE	18	90	30	85	300	SC	REG	LA	28
P165	R-Qq	Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga.	617	4829	9,76	260	9,58	300	20	SSW	15	70	10	85	200	ARM	LEP	LA	20
P166	R-Qq	Lu: Alfoz, A Carballeira.	629	4820	10,28	311	5,54	60	0	---	18	95	---	100	300	GCA	CAM	CHA	35
P167	R-Qv	C: Mugarbos, ente O Seixo e O Monte.	563	4811	7,90	351	7,55	20	14	ESE	24	100	25	80	400	XB	CAM	LB	23
P168	R-Qv	C: Cariño, Pena Marela, vertente E.	587	4837	9,74	277	10,01	310	26	SSE	14	100	---	50	300	BAS	CAM	LA	36
P169	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,93	277	8,82	220	25	SSW	10	80	10	75	200	ARM	CAM	LA	20
P170	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,92	276	8,86	225	35	SSW	12	80	25	70	200	ARM	CAM	TES	20
P171	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,86	270	9,15	255	20	SSE	12	80	50	70	200	ARM	CAM	LA	18
P172	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,78	262	9,49	290	20	SE	10	70	15	70	200	ARM	CAM	LA	21
P173	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,88	272	9,05	245	40	SE	12	90	20	70	200	ARM	CAM	LA	22
P174	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,74	258	9,68	310	40	SW	10	70	5	70	200	ARM	CAM	VAL	23
P175	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,78	262	9,49	290	35	SW	12	90	40	80	200	ARM	CAM	LA	19
P176	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,88	272	9,05	245	23	SSW	12	70	10	100	200	ARM	CAM	LA	21
P177	R-Qv	Lu: Viveiro, Fraga de Loureiros.	617	4830	9,92	276	8,86	225	10	SW	12	90	60	70	200	ARM	CAM	TES	19
P178	SA	Lu: Vilalba, Tardao.	601	4796	11,95	241	8,68	450	2	NE	20	95	---	100	300	ARM	CAM	LA	21
P179	SA	Lu: Xermade, O Castiñeiro.	594	4804	11,08	231	10,04	490	6	ESE	25	95	70	100	400	LOU	CAM	LB	16
P180	SA	Lu: Xermade, A Carba.	604	4807	8,25	198	14,44	620	10	WSW	16	80	---	80	200	CUA	CAM	LA	19
P181	SA	Lu: Vilalba, A Barreira.	610	4802	11,08	217	10,04	490	0	---	20	100	---	90	400	GCA	CAM	CHA	10
P182	SA	Lu: Vilalba, Douffe.	613	4806	7,70	169	15,28	645	22	SSW	17	95	---	90	120	ARM	CAM	LB	14
P183	SA	Lu: Pol, O Mazo.	629	4774	10,10	203	11,56	535	8	SSW	20	90	10	100	400	SC	CAM	LA	15

Anexo II.

Outras especies presentes nas táboas de inventarios.

Táboa 9a.

Características de *Quercetalia roboris*: en **Iz120:** *Ceratocapnos claviculata*: +; *Lathyrus linifolius*: +; **Características de *Quercetalia Fagetea*:** en **B-Qd:** *Euphorbia hyberna*: +; en **C090:** *Euphorbia amygdaloides*: 1; en **C111:** *Euphorbia hyberna*: 1; *Stachys officinalis*: 1; en **Iz119:** *Conopodium pyrenaicum*: +; en **P009:** *Ajuga reptans*: r; *Euphorbia amygdaloides*: +; en **P011:** *Ajuga reptans*: r; en **P012:** *Viola riviniana*: 1; **Compañeiras:** en **C080:** *Festuca rubra*: 3; en **C100:** *Euphorbia helioscopia*: 1; en **C101:** *Erica cinerea*: 1; en **C110:** *Festuca rubra*: 1; *Helychrysum foetidum*: 1; en **Iz103:** *Prunus laurocerasus*: +; en **Iz104:** *Dactylorhiza incarnata*: r; *Ulex europaeus*: +; en **Iz114:** *Salix atrocinerea*: +; en **Iz117:** *Simethis planifolia*: 1; en **Iz120:** *Brachypodium rupestre*: +; *Cruciata laevipes*: +; en **P001:** *Ulex minor*: +; en **P004:** *Danthonia decumbens*: +; en **P009:** *Crataegus monogyna*: +; *Narcissus triandrus*: +; en **P010:** *Calluna vulgaris*: 1; *Molinia caerulea*: +; *Serratula tinctoria* var. *seoanei*: +; en **P011:** *Cruciata glabra*: r; *Brachypodium sylvaticum*: 2; en **P012:** *Brachypodium sylvaticum*: 1; en **P016:** *Narcissus asturiensis*: r; *Narcissus triandrus*: r; en **P021:** *Ulex europaeus*: r.

Táboa 9b.

Características de *Quercetalia roboris*: en **P030:** *Hypericum pulchrum*: 1; *Lathyrus linifolius*: r; en **P026:** *Lathyrus linifolius*: +; en **P031:** *Hypericum pulchrum*: +; **Características de *Quercetalia Fagetea*:** en **P027:** *Polygonatum odoratum*: 1; en **P031:** *Polygonatum odoratum*: r; en **P032:** *Crepis lampanoides*: +; en **P033:** *Euphorbia amygdaloides*: +; en **P040:** *Taxus baccata*: 1; en **P064:** *Crepis lampanoides*: r; **Compañeiras:** en **P005:** *Festuca* sp.: +; en **P026:** *Agrostis stolonifera*: +; *Cirsium filipendulum*: 1; *Calluna vulgaris*: r; *Lithodora prostrata*: 1; *Serratula tinctoria* var. *seoanei*: +; en **P027:** *Allium victorialis*: +; en **P028:** *Agrostis stolonifera*: 2; en **P030:** *Brachypodium sylvaticum*: +; *Cirsium filipendulum*: r; *Omphalodes nitida*: r; en **P031:** *Anthoxanthum odoratum*: r; *Digitalis purpurea*: +; en **P032:** *Geranium robertianum*: +; en **P034:** *Sambucus nigra*: +; en **P036:** *Omphalodes nitida*: +; en **P039:** *Erythronium dens-canis*: r; en **P046:** *Narcissus asturiensis*: r; en **P054:** *Narcissus asturiensis*: r; en **P060:** *Digitalis purpurea*: r; en **P061:** *Cytisus scoparius*: r; en **P063:** *Simethis planifolia*: +; **P067:** *Dactylis glomerata*: +; en **P068:** *Anthoxanthum odoratum*: +; *Lithodora prostrata*: +; en **P073:** *Anthoxanthum amarum*: +; *Cytisus striatus*: +.

Táboa 9c.

Características de *Quercetalia roboris*: en **Iz101:** *Physospermum cornubiense*: +; en **P050:** *Ceratocapnos claviculata*: r; en **P056:** *Melampyrum pratense*: +; **Características de *Quercetalia Fagetea*:** en **P038:** *Euphorbia hyberna*: +; en **P050:** *Crepis lampanoides*: +; *Melittis melissophyllum*: +; en **P052:** *Euphorbia hyberna*: 1; *Lilium martagon*: r; en **P055:** *Crepis lampanoides*: 1; en **P057:** *Melittis melissophyllum*: +; **Compañeiras:** en **P014:** *Agrostis capillaris*: 1; *Doronicum plantagineum*: +; en **P022:** *Daboecia cantabrica*: r; en **P038:** *Crataegus monogyna*: 1; *Dactylis glomerata*: +; *Lapsana communis*: +; *Narcissus asturiensis*: 1; en **P043:** *Rumex acetosa*: +; en **P050:** *Arrhenatherum elatius* subsp. *bulbosum*: +; *Cardamine pratensis*: +; *Crataegus monogyna*: 1; *Geranium robertianum*: 1; *Prunus laurocerasus*: r; *Silene dioica*: +; *Umbilicus rupestris*: r; en **P051:** *Ulex europaeus*: r; en **P052:** *Allium victorialis*: 3; *Cardamine pratensis*: +; en **P053:** *Geranium robertianum*: +; *Silene dioica*: +; en **P057:** *Arrhenatherum elatius* subsp. *bulbosum*: 1; en **P058:** *Prunus laurocerasus*: r.

Táboa 10a.-

Características de *Quercetalia roboris*: en **LOSA07:** *Hieracium umbellatum*: +; **Características de *Quercetalia Fagetea*:** en **LOSA07:** *Ajuga reptans*: +; *Euphorbia amygdaloides*: +; en **P076:** *Euphorbia amygdaloides*: +; en **P084:** *Crepis lampanoides*: r; *Melittis melissophyllum*: r; en **P104:** *Crepis lampanoides*: r; *Taxus baccata*: 2; **Compañeiras:** en **LOSA01:** *Anthoxanthum odoratum*: 1; *Cytisus scoparius*: 2; *Cardamine flexuosa*: +; en **LOSA07:** *Linaria triornithophora*: +; *Ulex gallii*: 2; en **P076:** *Lamium maculatum*: +; en **P081:** *Narcissus asturiensis*: +; en **P082:** *Anthoxanthum amarum*: 1; *Avenula sulcata*: +; *Ulex minor*: 1; en **P083:** *Pinus pinaster*: r; en **P090:** *Avenula sulcata*: +; *Cytisus scoparius*: r; *Erica cinerea*: r; *Galium saxatile*: +; en **P092:** *Ajuga pyramidalis*: +; en **P093:** *Ajuga pyramidalis*: +; en **P096:** *Danthonia decumbens*: 1; *Erica cinerea*: +; en **P098:** *Sambucus nigra*: +; en **P099:** *Agrostis capillaris*: 1; *Rumex acetosa*: +; en **P102:** *Asplenium adiantum-nigrum*: +; en **P103:** *Cirsium filipendulum*: r; en **P104:** *Salix atrocinerea*: 1; en **P105:** *Picris hieracioides*: r; *Rumex acetosa*: +.

Táboa 10b.

Diferenciais de variante mesotrofa: en **Iz203:** *Circaea lutetiana*: 1; *Lysimachia nemorum*: +; *Milium effusum*: 1; *Ulmus glabra*: +; en **P087:** *Potentilla sterilis*: +; en **P088:** *Lysimachia nemorum*: +; en **P114:** *Prunus avium*: +; en **P117:** *Potentilla sterilis*: r; en **P130:** *Iris foetidissima*: +; *Prunus avium*: +; **Características de *Quercetalia roboris*:** en **LOSA14:** *Veronica officinalis*: 1; **Características de *Quercetalia Fagetea*:** en **P111:** *Stachys officinalis*: 1; en **P114:** *Helleborus foetidus*: 1; en **P143:** *Solidago virgaurea*: 1; **Compañeiras:** en **LOSA04:** *Ulex gallii*: 2; en **LOSA12:** *Cardamine flexuosa*: +; *Ulex gallii*: 2; en **LOSA14:** *Cardamine flexuosa*: +; *Lithodora prostrata*: 1; en **P075:** *Fraxinus angustifolia*: +; *Lamium maculatum*: +; en **P077:** *Lithodora prostrata*: +; en **P078:** *Fraxinus angustifolia*: r; *Fraxinus oxycarpa*: +; *Polypodium cambricum*: +; en **P080:** *Nepeta cataria*: +; en **P087:** *Centaurea nigra*: r; *Cirsium filipendulum*: +; *Clinopodium vulgare*: r; *Erica vagans*: +; *Picris hieracioides*: +; en **P091:** *Anthoxanthum amarum*: 1; *Prunus spinosa*: +; en **P100:** *Linaria triornithophora*: +; en **P108:** *Anthoxanthum amarum*: 1; *Cirsium filipendulum*: r; en **P111:** *Angelica major*: +; *Cruciata glabra*: +; *Dactylis glomerata*: 1; *Prunella vulgaris*: +; *Serratula tinctoria* var. *seoanei*: +; en **P112:** *Prunus laurocerasus*: r; en **P114:** *Fragaria vesca*: 1; *Vicia sepium*: 1; en **P118:** *Carex* cf. *caryophyllea*: r; en **P125:** *Narcissus asturiensis*: 1; en **P129:** *Silene dioica*: +; en **P130:** *Prunus spinosa*: 1; en **P143:** *Angelica sylvestris*: +; en **P147:** *Dactylis glomerata*: +; en **P148:** *Erica cinerea*: +; *Galium saxatile*: +.

Táboa 11.

Características de *Quercetalia roboris*: en **P157:** *Luzula forsteri*: +; en **P160:** *Melampyrum pratense*: 1; en **P163:** *Luzula forsteri*: +; en **P166:** *Melampyrum pratense*: r; en **P174:** *Hieracium murorum*: +; en **P176:** *Ceratocapnos claviculata*: r; en **P182:** *Vaccinium myrtillus*: 2; **Características de *Quercetalia Fagetea*:** en **P163:** *Euphorbia amygdaloides*: +; *Potentilla sterilis*: 2; *Ranunculus tuberosus*: 1; en **P166:** *Potentilla sterilis*: r; *Prunus avium*: r; en **P167:** *Euphorbia amygdaloides*: +; *Mercurialis perennis*: 2; *Polystichum setiferum*: 1; *Primula acaulis*: +; en **P168:** *Hyacinthoides non-scripta*: +; *Lysimachia nemorum*: +; *Melittis melissophyllum*: +; *Mercurialis perennis*: +; *Ranunculus tuberosus*: +; en **P173:** *Solidago virgaurea*: +; en **P181:** *Hyacinthoides non-scripta*: +; en **P182:** *Conopodium majus*: r; **Compañeiras:** en **Iz130:** *Peucedanum lancifolium*: +; en **P157:** *Calluna vulgaris*: +; en **P159:** *Cytisus striatus*: +; *Erica australis*: +; en **P162:** *Silene nutans*:

+; en **P163**: *Carex cf. caryophyllea*: 2; *Rosa* sp. (pl.): +; en **P164**: *Agrostis curtisii*: +; *Carex cf. caryophyllea*: 1; *Centaurea nigra*: +; *Rosa* sp. (pl.): +; en **P166**: *Erica vagans*: +; *Peucedanum lancifolium*: 1; *Picris hieracioides*: +; *Pinus pinaster*: 1; *Serratula tinctoria* var. *seoanei*: 2; en **P167**: *Arum italicum*: 3; *Geranium robertianum*: +; *Ranunculus ficaria*: 1; *Sambucus nigra*: 1; en **P168**: *Cruciata laevipes*: +; *Silene uniflora*: +; en **P173**: *Calluna vulgaris*: +; en **P178**: *Angelica major*: r; *Anthoxanthum amarum*: 1; *Crocus nudiflorus*: r; en **P179**: *Genista florida*: r; *Umbilicus rupestris*: +; en **P180**: *Deschampsia cespitosa* subsp. *subtriflora*: +; en **P181**: *Avenula sulcata*: 2; en **P182**: *Salix atrocinerea*: r.

Táboa 12.

Características de alianza e orde: en 4: *Arenaria montana*: +; en 6: *Hypericum pulchrum*: r; en 7: *Hypericum pulchrum*: r; en 11: *Lathyrus linifolius*: r; *Melampyrum pratense*: +. **Características de clase**: en 2: *Melittis melissophyllum*: 1; *Taxus baccata*: 1; en 3: *Ajuga reptans*: +; *Hyacinthoides non-scripta*: 1; en 4: *Anemone nemorosa*: +; en 6: *Polygonatum odoratum*: +; *Stachys officinalis*: +; en 7: *Crepis lampanoides*: +; en 11: *Crepis lampanoides*: +; *Euphorbia amygdaloides*: r; *Euphorbia hyberna*: 1; en 12: *Anemone nemorosa*: 1; *Polygonatum odoratum*: r. **Compañeiras**: en 1: *Digitalis purpurea*: r; *Lithodora prostrata*: +; en 2: *Lithodora prostrata*: 1; en 3: *Chrysosplenium oppositifolium*: 1; *Prunus laurocerasus*: 1; *Silene dioica*: 1; *Umbilicus rupestris*: +; en 4: *Angelica sylvestris*: +; *Prunus laurocerasus*: 1; *Pseudarrhenatherum longifolium*: +; *Senecio nemorensis*: 1; *Ulex europaeus*: r; en 6: *Agrostis capillaris*: +; en 7: *Silene vulgaris*: r; en 8: *Carex pilulifera*: +; *Pseudarrhenatherum longifolium*: 1; en 10: *Allium victorialis*: 1; *Digitalis purpurea*: +; *Senecio nemorensis*: r; *Valeriana montana*: +; en 12: *Doronicum plantagineum*: 1.

Localidades (salvo indicación contraria, todas no fuso 29T): 1: As: Coaña, Las Traviesas (678/4816); 2: Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga (617/4829); 3: Lu: Riotorto, Ferreiravella (639/4794); 4: As: Valdés, entre Foyedo e La Mafalla (718/4823); 5: As: Tineo, Naraval, subida ao Alto de Toural (700/4810); 6: As: Cangas de Onís, por debaixo de Busto Vela (fuso 30T, 336/4805); 7: As: Allande, La Porquera (684/4798); 8: As: Belmonte, Albariza (724/4798); 9: As: Valdés, entre Siñeriz e Los Piñeros (691/4815); 10: Lu: Baleira, Monte da Marronda, vertente N (641/4774); 11: Lu: Pol, Cubeiro, Mte. A Faia (638/4774); 12: As: Piloña, entre La Presanca y la Mallada Degoes, monte El Muñizón (fuso 30T 311/4793).

Manuel Antonio Rodríguez-Guitián

ADENDA ao artigo: Aportacións sobre a tipoloxía e composición florística dos bosques mesófilos de quercíneas do occidente da Cornixa Cantábrica, publicado no número 6 (decembro 2010)

Recibido: 10 xuño 2011 / Aceptado: 15 xuño 2011
© IBADER- Universidade de Santiago de Compostela 2011

Durante o proceso de edición do traballo titulado "Aportacións sobre a tipoloxía e composición florística dos bosques mesófilos de quercíneas do occidente da Cornixa Cantábrica, publicado no número 6 (decembro 2010) desta revista, do que é autor Manuel Antonio Rodríguez-Guitián, omitíuse a táboa florística que a continuación reproducimos para unha correcta comprensión do mesmo. Esta táboa debería figurar xusto antes da que no traballo se designa como "Táboa 10.b", que pasaría a considerarse como "Táboa 10.c".

Igualmente, omitíuse ao pé da taboa 12 a correspondente lista de localidades nas que foron tomados os inventarios que a conforman e que incluimos a continuación:

Localidades: 1: As: Coaña, Las Traviesas (29T 678/4816); 2: Lu: Viveiro, Fraga de Tanxauga (29T 617/4829); 3: Lu: Ríotorto, Ferreiravella (29T 639/4794); 4: As: Valdés, entre Foyedo e La Mafalla (29T 718/4823); 5: As: Tineo, Naraval, subida ao Alto de Toural (29T 700/4810); 6: As: Cangas de Onís, por debaixo de Busto Vela (30T 336/4805); 7: As: Allande, La Porquera (29T 684/4798); 8: As: Belmonte, Albariza (29T 724/4798); 9: As: Valdés, entre Siñeriz e Los Piñeros (29T 691/4815); 10: Lu: Baleira, Monte da Marronda, vertente N (29T 641/4774); 11: Lu: Pol, Cubeiro, Monte A Faia (29T 638/4774); 12: As: Piloña, entre La Presanca e a Mallada Degoas, Monte El Muñizón (30T 311/4793).

